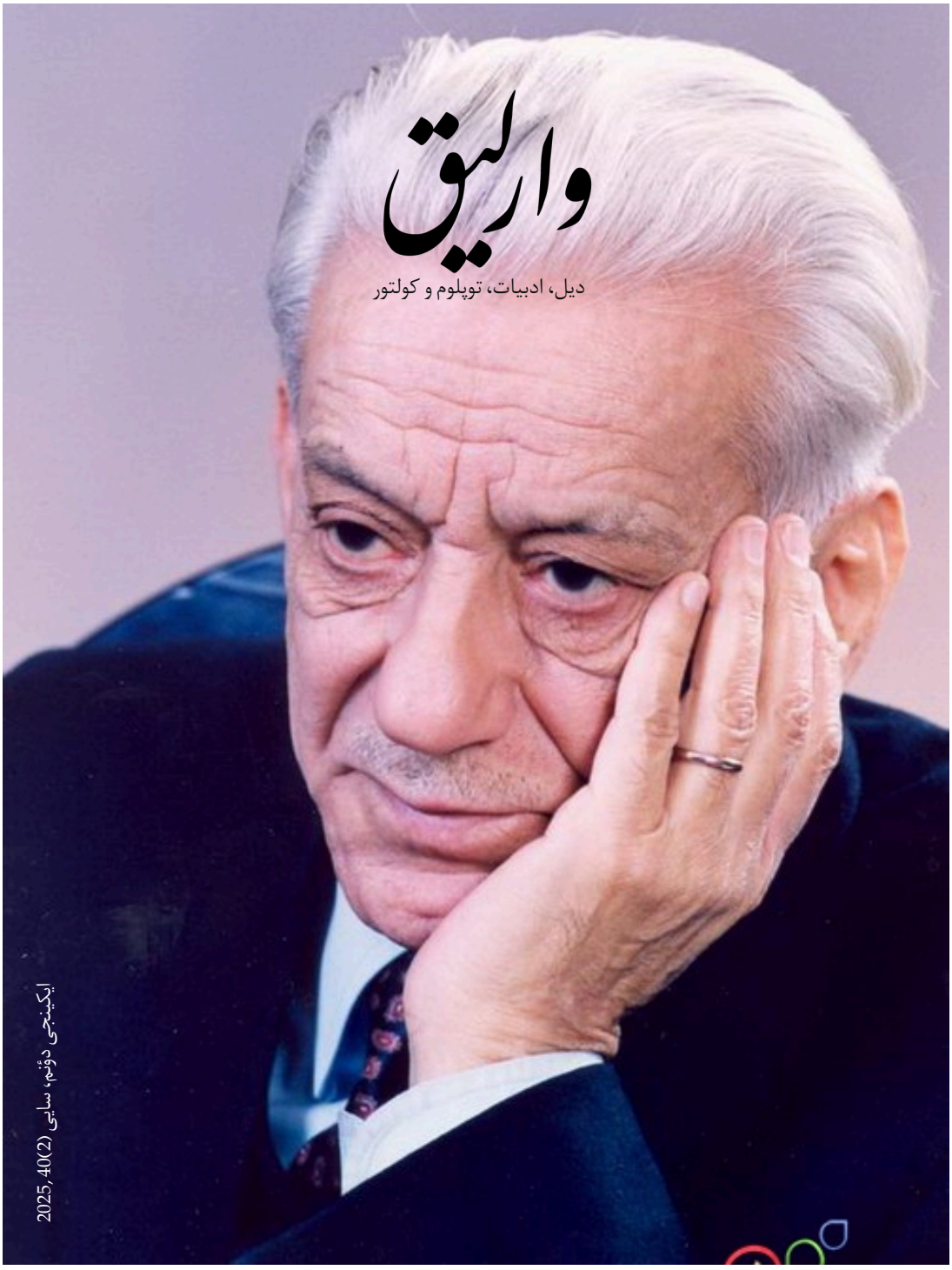

واریلیق

دیل، ادبیات، توپلوم و کولتور

ایکینجی دؤنم، سایی (2)40، 2025

وارلیق

VARLIQ

دیل، ادبیات، توپلوم و کولتور آراشدیرمالاری درگیسی
نشریه پژوهشی زبان، ادبیات، جامعه و فرهنگ

ایکینجی دؤنم، سایی (2)40 :2025
دوره دوم، شماره (2)40 :2025

قوروجو / موسس
مرحوم پروفسور دوکتور جواد هیئت

صاحیبی و باش ادیتورو / صاحب امتیاز و سردبیر
دوکتور محمدرضا هیئت

یازیشما آدرسی / آدرس مکاتبه
آنکارا اونیورسیته‌سی، دیل و تاریخ- جوغرافیا فاکولته‌سی، صحیّه، آنکارا
ایمیل
varliqdergisi@gmail.com; varliq@varliq.org
وب
www.varliq.org
مطبعه
استپ دیجیتال
ISSN
2149-7257

یایین قورولو / شورای نویسندگان

حسن مجیدزاده (ساوالان)، کریم مشروطه‌چی (سؤنمز)، اسماعیل هادی، حسن راشدی، علیرضا صرافی، حیدر بیات، اکبر آزاد، حسین محمدخانی (گونئیلی)، دوکتور آتا شاهد، عباس شادمند، دوکتور عماد حضرتی، دوکتور توغرول آتابای، محمدرضا قوچی، دوچنت دوکتور پروانه ممدلی، ابراهیم رمضانی، دوکتور ابراهیم آریقان

دیل ادیتورلاری / ویراستارهای زبان

دوکتور محمدرضا هیئت (تورکجه-فارسجا)
دریا اربیرسین (اینگیلیزجه)
پروفسور دوکتور گولسوم کیللی (روسجا)

تاساریم

عباس شادمند

وب و تکنیک ایشلر

دوکتور عماد حضرتی

بیلیم قورولو / مشاوران علمی

(آلفابتیک)

مرحوم دوکتور عارف آجال‌اوغلو
یئدی‌تپه اونیورسیته‌سی، آنتروپولوژی بؤلومو
ایستانبول/تورکیه

پروفسور دوکتور یاووز آق‌پینار
اگه اونیورسیته‌سی، تورک دیلی وادبیاتی بؤلومو
ایزمیر/تورکیه

پروفسور دوکتور گولشن سیحان آلیشیق
مارمارا اونیورسیته‌سی، تورک دیلی و ادبیاتی بؤلومو
ایستانبول/تورکیه

پروفسور دوکتور نوشابه آراسلی
آذربایجان علملر آکادمیسی، ادبیات انستیتوسو
باکی/آذربایجان

دوچنت دوکتور عبدالقدیر آتیجی
قیرقلار ائلی اونیورسیته‌سی، چاغداش تورک لهجه‌لری و ادبیاتلاری بؤلومو، قیرقلار ائلی/تورکیه

پروفسور دوکتور ملک اردم
آنکارا اونیورسیته‌سی، چاغداش تورک لهجه‌لر ادبیاتلاری بؤلومو، آنکارا/تورکیه

پروفسور دوکتور ف. سما باروتجو اؤز اؤندر
آنکارا اونیورسیته‌سی، چاغداش تورک لهجه‌لری و ادبیاتلاری بؤلومو باشقانی، آنکارا/تورکیه

آکادمیک مختار ایمانوف
آذربایجان علملر آکادمیسی، فولکلور انستیتوسو دیرکتورو، باکی/آذربایجان

پروفسور دوکتور صمد بایرامزاده
آذربایجان علملر آکادمیسی، دوغو بیلیملری انستیتوسو، گونئی آذربایجان شعبه‌سی مودورو
باکی/آذربایجان

پروفسور دوکتور سونل بوسنالی
نامیق کمال اونیورسیته‌سی، فرانسیز دیلی و ادبیاتی بؤلومو، تکیرداغ/تورکیه

دوکتور بهروز بیگ‌بابایی
علامه طباطبایی اونیورسیته‌سی، تورک دیلی و ادبیاتی بؤلومو، تهران/ایران

پروفسور دوکتور غضنفر پاشایف
آذربایجان علملر آکادمیسی، نظامی آدینا ادبیات انستیتوسو، باش علمی ایشچی، باکی/آذربایجان

پروفسور دوکتور نظامی جعفروف
آذربایجان‌دا آتاتورک آراشدیرما مرکزی‌نین دیکتورو؛ باکی دؤلت اونیورسیته‌سی دیلچیلیک بؤلومو باشقانی، باکی/آذربایجان

دوکتور محی‌الدین چلیک
اینؤنو اونیورسیته‌سی، تورک دیلی و ادبیاتی بؤلومو مالاتیا/تورکیه

دوچنت دوکتور عبدالقدیر آتیجی
قیرقلار ائلی اونیورسیته‌سی، چاغداش تورک لهجه‌لری و ادبیاتلاری بؤلومو، قیرقلار ائلی/تورکیه

آکادمیک پروفسور دوکتور عیسی حبیب‌بگلی
آذربایجان علملر آکادمیسی باشقانی
باکی/آذربایجان

پروفسور دوکتور رافائل حسینوف
آذربایجان علملر آکادمیسی، نظامی آدینا آذربایجان ادبیات موزه‌سی دیرکتورو، باکی/
آذربایجان

پروفسور دوکتور محمد صالح راسخ
بلخ اونیورسیته‌سی، دیل و ادبیات فاکولته‌سی، دری دیلی و ادبیاتی بؤلومو، بلخ/افغانستان

پروفسور دوکتور اکرم رحیملی
آذربایجان علملر آکادمیسی، دوغو بیلیملری انستیتوسو، گونئی آذربایجان شعبه‌سی
باکی/آذربایجان

پروفسور دوکتور آصیف روستملی
آذربایجان علملر آکادمیسی، نظامی آدین ادبیات انستیتوسو، پوبلیسیستیکا شعبه‌سی مودورو
باکی/آذربایجان

دوچنت دوکتور سلجان ساغلیق شاهین
آنکارا اونیورسیته‌سی، چاغداش تورک لهجه‌لری و ادبیاتلاری بؤلومو، آنکارا/تورکیه

پروفسور دوکتور محمود ساری‌قایا
اخی ائورن اونیورسیته‌سی، تورک دیلی و ادبیاتی بؤلومو، قیرشهیر/تورکیه

پروفسور دوکتور یالچین ساری‌قایا
گیره‌سون اونیورسیته‌سی، اولوسلار آراسی ایلیشکیلر بؤلومو، گیره‌سون/تورکیه

پروفسور دوکتور بئردی ساری‌یف
آنکارا اونیورسیته‌سی، چاغداش تورک لهجه‌لری و ادبیاتلاری بؤلومو، آنکارا/تورکیه

دوچنت دوکتور سعادت شیخی‌یوا
آذربایجان علملر آکادمیسی، دوغو بیلیملری انستیتوسو، باکی/آآذربایجان

پروفسور دوکتور علی عسکر
قارابوک اونیورسیته‌سی، اولوسلار آراسی ایلیشکیلر بؤلومو، قارابوک/تورکیه

پروفسور دوکتور رامیز عسکر
باکی دؤلت اونیورسیته‌سی، تورک خالقلاری ادبیاتلاری کافئدرا مودورو، باکی/آذربایجان

پروفسور دوکتور افضل‌الدین عسگروف
آذربایجان علملر آکادمیسی، فولکلور انستیتوسو، تورک خالقلاری فولکلورو شعبه مودورو، باکی/ آذربایجان

دوکتور شفق علی‌بگلی
آذربایجان علملر آکادمیسی، نظامی آدینا آذربایجان ادبیات موزه‌سی، اولوسلار آراسی ایلیشکیلر شعبه‌سی مودورو، باکی/آذربایجان

پروفسور دوکتور حسین قاراملیکلی
قارابوک اونیورسیته‌سی، اقتصاد بؤلومو، قارابوک/ تورکیه

دوکتور علیرضا قوچی
آرکئولوق، آنکارا/تورکیه

دوکتور گولجان قیزیل‌اؤزن
اینؤنو اونیورسیته‌سی، تورک دیلی و ادبیاتی بؤلومو مالاتیا/تورکیه

آکادمیک پروفسور دوکتور تیمور کریملی
آذربایجان علملر آکادمیسی، فضولی آدینا الیازمالار انستیتوسو دیرکتورو، باکی/آذربایجان

دوچنت دوکتور پاشا کریموف
آذربایجان علملر آکادمیسی، فضولی آدینا الیازمالار انستیتوسو، علمی ایشلر اوزره دیرکتور معاونی، باکی/آذربایجان

پروفسور دوکتور گولسوم کیللی ییلماز
آنکارا اونیورسیته‌سی، چاغداش تورک لهجه‌لری و ادبیاتلاری بؤلومو، آنکارا/تورکیه

دوچنت دوکتور سایمه سلنگا گؤک‌گؤز
حاجت‌تپه اونیورسیته‌سی، آتاتورک ایلکه‌لری و انقلاب تاریخی انستیتوسو، آنکارا/تورکیه

پروفسور دوکتور ابراهیم ماراش
آنکارا اونیورسیته‌سی، فلسفه و دین بیلیملری بؤلومو، اسلام فلسفه‌سی آنابیلیم دالی، تورک دوشونجه تاریخی بیلیم دالی، آنکارا/تورکیه

آکادمیک پروفسور دوکتور یعقوب محمودوف
آذربایجان علملر آکادمیسی، عباسقولو اقا باگیخانوف آدینا تاریخ انستیتوسو دیرکتورو، باکی/ آذربایجان

پروفسور دوکتور ودادی مصطفی‌یف
آذربایجان علملر آکادمیسی، دوغو بیلیملری انستیتوسو، ایران تاریخی و اقتصادیاتی شعبه‌سی مودورو، باکی/آذربایجان

دوکتور توحید ملک‌زاده
اورمیه آزاد اسلام اونیورسیته‌سی، اورمیه/ایران

پروفسور دوکتور نادر ممدلی
آذربایجان علملر آکادمیسی، نظامی آدینا دیلچیلیک انستیتوسو دیرکتورو، باکی/آذربایجان

پروفسور دوکتور اورحان یازیجی
اینؤنو اونیورسیته‌سی، یئنی چاغ تاریخی آنابیلیم دالی باشقانی، مالاتیا/تورکیه

جلیل یعقوب‌زاده
دؤلت یؤنتیمی اوزمانی، آراشدیرماجی، کرج/ایران

دوچنت دوکتور آتیلا یورما
اولوسلار آراسی ویزیون اونیورسیته‌سی، مقدونیه

واریق

VARLIQ

دیل، ادبیات، توپلوم و کولتور آراشدیرمالاری درگیسی
نشریه پژوهشی زبان، ادبیات، جامعه و فرهنگ

ایکینجی دؤنم، سایی (2)40 :2025
دوره دوم، شماره (2)40 :2025

ایچینده‌کیلر / فهرست

عرب حرفلی بؤلوم

دوکتور محمدرضا هیئت
سونوش: بختیار واهابزاده 100 یاشیندا 7

مرحوم پروفسور دوکتور جواد هیئت
بختیار واهابزاده‌نین حیاتی و یارادیجیلیغی 9

پروفسور دوکتور رافائل حسینوف
گله‌جگی قاچیلماز اولان اوُمولان صاباحلار 23

پروفسور دوکتور نظامی جعفروف
بختیار واهابزاده و یا میلّتین شاعیری 39

پروفسور دوکتور عین‌الله مددلی
بختیار واهابزاده میلّی تفکور و مباریزه شاعیری 51

مرحوم پروفسور دوکتور بختیار واهابزاده
چنگیز آیتماتوفا مکتوب 63

دوچنت دوکتور اسمیرا فواد
بختیار واهابزاده‌نین اجتیماعی- فلسفی دونیاسینا قیسا بیر باخیش 73

بختیار واهابزاده
سئچیلمیش شعرلر 89

لاتین حرفلی بؤلوم

دوکتور محمدرضا هیئت
سونوش: بختیار واهابزاده 100 یاشیندا 111

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 7-8
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

سونوش:

بختیار واهابزاده 100 یاشیندا

سئوگیلی اوخوجولار،
بؤیوک بیر شرف و موتلولوقلا الینیزده‌کی بو سایییمیزی، یالنیزجا آذربایجان ادبیاتی‌نین دئییل، عینی زاماندا بوتون تورک دونیاسی‌نین کؤنوللرینده تخت قورموش اولان بؤیوک شاعیر و یازار بختیار واهابزاده‌یه آییرمیش بولونماقداییق. دوغومونون 100-جو ایلی وسیله‌سی ایله حاضیرلادیغیمیز بو اؤزل سایییدا، اونون حیاتینی، ادبی شخصیتینی، فیکیر دونیاسی و اثرلرینده‌کی میلّی روحو آنماق و آنلاماق ایسته‌دیک.

بختیار واهابزاده، یالنیزجا چاغداش آذربایجان ادبیاتی‌نین پارلاق اولدوزلاریندان بیری دئییل؛ عینی زاماندا میلّی دوروشو، فیکیر جسارتی و خالقی‌نین طالعینه دویدوغو درین سوروملولوق (مسئولیت) حیسّی ایله اؤنه چیخان بؤیوک بیر شخصیتدیر. او، سوویتلر بیرلیگی‌نین باسقیجی رژیمی آلتیندا یاشادیغی دؤنمده ده، آذربایجان‌ین باغیمسیزلیق مجادله‌سی ایللرینده ده، بو مجادله سونراسی دؤنمده ده عینی قرارلیلیقلا و عزمله قلمینی خالقی‌نین خیدمتینه سونموش، فیکیر و صنعت یولویلا دیره‌نیشینی سوردورموشدور. عؤمرونون سونونا دک بؤلونموش وطنین آجیسی ایله یوغرولموش، بیرلشیک بیر آذربایجان اومودو ایله یاشامیشدیر. بو آجی، حسرت و اومود اونون اثرلرینه ایچدنلیک و درینلیک قاتان تمل دویغولار اولموشدور.

اونون بو قونوداکی ان گوجلو شعرلریندن بیری اولان «گولوستان» منظومه‌سی، آذربایجان‌ین بؤلونموشلویونه قارشی بیر ویجدان هایقیریشی، بیر میلّی حسابلاشما اولاراق ادبی تاریخیمیزده‌کی یئرینی آلمیشدیر. بو اثرینده، آذربایجان‌ی ایکییه بؤلنلری، خالقینی بیر-بیریندن قوپارانلاری آچیقجا الشدیرن واهابزاده، هئچ بیر سیاسی باسقیدان چکینمه‌دن، اؤزللیکله گونئی آذربایجان‌ین سسی اولماغا داوام ائتمیش؛ تورک کیملیگینی یوخ ائتمه‌یه چالیشانلارا قارشی قلمی ایله آمانسیز بیر مجادله وئرمیشدیر. اونون جسارتی، یالین دیلی و درین دویارلیلیغی، هم چاغداشلارینا هم ده یئنی نسیللره اؤرنک اولموشدور.

من، باکی‌دا اؤیرنجیلیک ایللرینده بو بؤیوک شخصیتله ایکی ایل بویونجا هارداسا هر گون گؤروشمه فرصتی و شرفینی یاشامیش بیری اولاراق، اونون نئجه بیر وطن عاشیقی، نئجه بیر میلّت سئوداسی اولدوغونا شخصا تانیقلیق ائتدیم. دانیشیقلاری‌نین هر سطیرینده، وطنین بؤلونموش طالعیندن، تورک میلّتی‌نین پارچالانمیشلیغیندان بحث ائدردی. آنجاق اومودونو هئچ بیر زامان ایتیرمز، گله‌جگه دایما اومودلو و اینانج دولو بیر باخیشلا یاناشاردی.

واهابزاده، دویغوسال یؤنو گوجلو بیر شاعیردی. تئز ائتکیلنر، تئز کدرلنر، آما عینی سرعتله ده سئوینج دویابیلردی. نه وار کی، بو دویغوساللیغی اونو هئچ بیر زامان گرچکلردن اوزاقلاشدیرماز، تام ترسینه توپلومسال (اجتیماعی) مسئله‌لرده چوخ داها کسکین و اصابتلی تثبیتلر یاپماسینی ساغلاردی. او، یالنیزجا دیش (خاریجی) دوشمنلری دئییل، اؤز میلّتینه یابانجیلاشان، آنا دیلیندن اوزاق دوران، اؤز کیملیگینی انکار ائدن انسانلاری دا سرت بیر دیلله تنقید ائدردی. صمیمی و ایچدندی؛ نه دوشونورسه اونو یازماقدان، نه حیسّ ائدیرسه اونو سؤیله‌مکدن هئچ بیر زامان چکینمزدی.

واهابزاده، سینیرلارین (سرحدلرین) قاپالی اولدوغو دؤنمده بئله، گونئی آذربایجان‌داکی شاعیر، یازار و آیدینلارلا باغلارینی قوپارمامیش، اونلارا روحیه وئرن، حرکته گئچمه‌لری اوچون چاغریدا بولونان اؤنجو بیر میسیون (رسالت) اوستلنمیشدیر. شهریار، سهند، سؤنمز و ساوالان کیمی تورکجه یازان گونئیلی شاعیرلرله مکتوبلاشمیش، درگیمیزین قوروجوسو پروفسور دوکتور جواد هیئت‌له قارداشلیق سویه‌سینده بیر دوستلوق قورموش، باکی‌یا گلن گونئی آذربایجانلی اؤیرنجیلره سئوگی ایله صاحیب چیخمیشدیر. اونون بو یؤنو، اونو یالنیزجا بیر شاعیر دئییل، میلّی ادبیاتین داشییجیسی و سؤزجوسو اولاراق دا اؤزل و اؤنملی قیلمیشدیر.

بوگون تبریزده، تهران‌دا، اردبیل و اورمیه‌ده ان چوخ ازبرله‌نن، ان چوخ سئویلن و حاقیندا ان چوخ دانیشیلان شاعیرلرین باشیندا واهابزاده گلیر. بلکه عؤمرونده اؤزگورجه (آزادجا) تبریز کوچه‌لرینی آرشینلاما امکانی تاپمامیشدیر؛ آما اونون شعرلری، تبریزین کوچه‌لرینده هله ده یانقیلانماقدا، هر یاشدان انسانین اوره‌گینه توخونماقدادیر. آنا دیلینده تحصیل حاقیندان محروم بوراخیلمیش میلیونلارجا گونئی آذربایجان تورکو اوچون، واهابزاده‌نین اثرلری بیر اؤیره‌دیجی قاینا‌ق، بیر میلّی بیلینج (شعور) قیلاووزو ماهیتینده‌دیر.

نه یازیق کی، واهابزاده‌نین شعرلری‌نین گونئی آذربایجان‌دا دفعه‌لرجه باسیلمیش اولماسینا یاخمایاراق، اونون حاقیندا یاییملانمیش بیلیمسل چالیشمالارین آزلیغی دقت چکمکده‌دیر. بو اسکیکلیگی بیر نبضه ده اولسا گئدرمک آماجی ایله، بو ساییمیزدا یئر آلان یازیلاری عرب حرفلری ایله یاییناماغی اویغون گؤردوک. چونکو اینانیریق کی، بختیار واهابزاده کیمی بیر شخصیت، یالنیزجا بیر اؤزل سایی دئییل، اونلارجا حتی یوزلرجه اثری و کیتابی حاق ائتمکده‌دیر.

بو وسیله ایله آذربایجان‌ین و تورک میلّتی‌نین ویجدانی و قلمی اولموش بو بؤیوک شاعیریمیزی دوغومونون 100-جو ایلینده بیر کز داها رحمت، سایغی و مینّتله آنیر؛ اولو تانری‌دان انا رحمت دیله‌ییریک.

دوکتور محمدرضا هیئت
وارلیق درگیسی باش ادیتورو

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 9-21
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Bəxtiyar Vahabzadənin Həyatı və Yaradıcılığı

Prof. Dr. Cavad HEYƏT [I]

Xülasə:

Bəxtiyar Vahabzadə çağdaş Azərbaycan türk ədəbiyyatının ən görkəmli nümayəndələrindən biri kimi yalnız şair kimliyi ilə deyil, həm də fikir adamı və ictimai lider mövqeyi ilə seçilir. Onun həyatı və ədəbi şəxsiyyəti yaşadığı dövrün ictimai və siyasi hadisələri ilə sıx şəkildə bağlı olmuşdur. Vahabzadə yaradıcılığında fərdi hisslərdən daha çox ictimai problemləri ön plana çəkmiş, xalqının səsi olmağı hədəfləmişdir; vətən və millət anlayışlarını, azadlıq və müstəqillik ideallarını əsərlərinin mərkəzinə yerləşdirmişdir.

Onun əsərlərində dil və mədəniyyətə qarşı dərin həssaslıq, milli kimliyin qorunmasına yönəlmiş güclü bir şüurla birləşir. Türk dünyasının ortaq dəyərlərini ucaldan Vahabzadə, ana dilinin qorunmasını və inkişafını ictimai bir məsuliyyət kimi görmüşdür. Bu yanaşması ilə o, yalnız ədəbi deyil, həm də fikir irsi qoyub getmişdir. Millətinə qarşı dərin bir məsuliyyət hissi ilə yazan sənətkar, ədəbiyyatın estetik imkanlarından bəhrələnmiş və yaradıcılığı ilə xalqını maarifləndirməyi qarşısına məqsəd qoymuşdur. Bu xüsusiyyətləri ilə Vahabzadə Azərbaycan ədəbiyyatında milli oyanışın simvollarından birinə çevrilmişdir.

Açar sözlər: Bəxtiyar Vahabzadə, Azərbaycan türk ədəbiyyatı, milli oyanış, vətən və millət, dil şüuru, ictimai məsuliyyət

[I] Varlıq dərgisinin qurucusu, dünya şöhrətli cərrah və türkolog (1925-2014).

VARLIQ وارلیق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 9-21
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Bahtiyar Vahapzade'nin Hayatı ve Yaratıcılığı

Prof. Dr. Cevad HEYET[I]

Özet:

Bahtiyar Vahapzade, çağdaş Azerbaycan edebiyatının en önemli temsilcilerinden biri olarak, yalnızca şair kimliğiyle değil, aynı zamanda fikir adamı ve toplum önderi vasfıyla da ön plana çıkmıştır. Onun hayatı ve edebî kişiliği, yaşadığı dönemin toplumsal ve siyasal gelişmeleriyle iç içe şekillenmiştir. Vahapzade, şiirlerinde bireysel duygulardan ziyade toplumsal meseleleri ön plana çıkararak halkın sesi olmayı amaçlamış; vatan ve millet kavramlarını, özgürlük ve bağımsızlık ideallerini şiirlerinin merkezine yerleştirmiştir.

Eserlerinde dil ve kültür konusundaki hassasiyet, millî kimliğin korunması yönünde güçlü bir bilinçle birleşmiştir. Türk dünyasının ortak değerlerini yücelten Vahapzade, ana dilin korunmasını ve geliştirilmesini toplumsal sorumluluk olarak görmüş; bu anlayışıyla yalnızca edebî değil, aynı zamanda fikrî bir miras bırakmıştır. Milletine karşı derin bir sorumluluk duygusuyla yazan sanatçı, hem edebiyatın estetik imkânlarını kullanmış hem de eserleriyle halkını bilinçlendirmeyi hedeflemiştir. Bu yönüyle Vahapzade, Azerbaycan edebiyatında millî uyanışın simgelerinden biri hâline gelmiştir.

Açar sözler: Bahtiyar Vahapzade, Azerbaycan Türk edebiyatı, milli uyanış, vatan ve millet, dil bilinci, toplumsal sorumluluk

[I] Varlıq dergisinin kurucusu, dünyaca ünlü cerrah ve Türkolog (1925-2014).

VARLIQ وارلیق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 9-21
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

The Life and Creativity of Bahtiyar Vahapzade

Prof. Dr. Javad HEYAT[I]

Abstract:

Bahtiyar Vahabzade stands out as one of the most prominent figures of contemporary Azerbaijani literature, not only as a poet but also as an intellectual and a social leader. His life and literary identity were deeply shaped by the social and political developments of his time. In his poetry, Vahabzade prioritized social issues over personal emotions, aiming to become the voice of his people; he placed the concepts of homeland and nation, along with the ideals of freedom and independence, at the very core of his works.

His writings reflect a profound sensitivity toward language and culture, combined with a strong consciousness for preserving national identity. Glorifying the common values of the Turkic world, Vahabzade considered the protection and development of the mother tongue as a social responsibility. Through this perspective, he left behind not only a literary but also an intellectual legacy. Writing with a deep sense of duty to his nation, the poet utilized the aesthetic possibilities of literature while seeking to raise public awareness. In this sense, Vahabzade has become one of the symbols of national awakening in Azerbaijani literature.

Keywords: Bahtiyar Vahapzade, Azerbaijan Turkish literature, national awakening, homeland and nation, language awareness, social responsibility

[I] Founder of Varlıq magazine, world-renowned surgeon and Turkologist (1925-2014).

VARLIQ وارلیق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 9-21
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

زندگی و آثار بختیار وهابزاده

پروفسور دکتر جواد هیئت[1]★

چکیده:
بختیار وهابزاده به‌عنوان یکی از برجسته‌ترین چهره‌های ادبیات معاصر جمهوری آذربایجان، نه‌تنها با هویت شاعرانه‌اش بلکه به‌عنوان یک اندیشمند و رهبر اجتماعی نیز شناخته می‌شود. زندگی و هویت ادبی او عمیقاً تحت تأثیر تحولات اجتماعی و سیاسی زمانه‌اش شکل گرفت. وهابزاده در اشعار خود مسائل اجتماعی را بر احساسات فردی مقدم دانسته و می‌کوشید صدای مردم خود باشد؛ او مفاهیمی چون میهن و ملت و نیز آرمان‌های آزادی و استقلال را در مرکز آثارش جای داد.
آثار او حساسیت عمیقی نسبت به زبان و فرهنگ را با آگاهی قوی از حفظ هویت ملی در هم می‌آمیزد. وهابزاده که ارزش‌های مشترک جهان ترک را ارج می‌نهاد، پاسداری و گسترش زبان مادری را مسئولیت اجتماعی می‌دانست. بدین‌گونه او نه‌تنها میراثی ادبی بلکه فکری نیز بر جای گذاشت. این شاعر که با احساس عمیق مسئولیت نسبت به ملت خود می‌نوشت، از ظرفیت‌های زیبایی‌شناختی ادبیات بهره برد و در عین حال برای آگاهی‌بخشی به مردم خود تلاش نمود. وهاب‌زاده از این جهت به یکی از نمادهای بیداری ملی در ادبیات آذربایجان بدل شده است.

کلیدواژه‌ها: بختیار وهابزاده، ادبیات ترکی آذربایجان، بیداری ملی، وطن و ملت، آگاهی زبانی، مسئولیت اجتماعی

[1] موسس نشریه وارلیق؛ جراح و تورکولوژیست نامدار.

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 9-21
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

بختیار واهابزاده‌نین حیاتی و یارادیجیلیغی

مرحوم پروفسور دوکتور جواد هیئت

بختیار واهابزاده 1925-ده شکی‌ده (نوخا) آنادان اولموش و 1934-ده عایله‌سی ایله بیرلیکده باکی‌یا کؤچموشدور. اورتا تحصیلینی باکی‌دا بیتیردیکدن سونرا آذربایجان اونیورسیته‌سی فیلولوژی فاکولته‌سینه داوام ائتمیش، 1947-ده مأذون اولدوقدان سونرا 1951-ده فاکولته‌ده آسیستان اولاراق چالیشمیش، 1964-ده صمد وورغون حاقیندا یازدیغی تئزله ادبیات دوکتورو اولموش و ایندی ده معاصیر آذربایجان ادبیاتی پروفسورو عنوانی ایله چالیشماقدادیر.

بختیار واهابزاده؛ مشهور شاعیر، دراماتورق و عالیملریمیزدندیر. اونون لیریک و فلسفی شعرلری تضادلارلا دولو عصریمیزین نبضی ایله هماهنگدیر و بیرگه دؤیونور. کیچیک و بؤیوک اثرلرینده واهابزاده؛ حیات، اؤلوم، قهرمانلیق، جاودانلیق و دونیا وطنداشی‌نین مسئولیتی کیمی مسئله‌لره جواب وئرمگه چالیشمیشدیر. اونون یارادیجیلیغیندا آنا خط، اساس و آپاریجی جریان «وطن» مسئله‌لری‌دیر. کیچیک شعرلریندن باشقا بؤیوک منظومه‌لر و دراملار یازمیش و چئشیدلی ترجومه‌لر ائتمیشدیر.

اوزون منظومه‌لری آراسیندا الجزایرین آزادلیغینا حصر ائدیلمیش «یوللار- اوغوللار»، فضولی‌نین حیاتی و ادبی شخصیتی حاقیندا یازدیغی «شب هیجران»، م.ع. صابیری وصف ائدن «آغلار-گوله‌ین» و عُزیر حاجی بگوفا اتحاف ائتدیگی «موغام»، تاتار شاعیری موسی جلیل اوچون یازدیغی «نغمه‌لریم» و آیریجا «آتیلمیشلار» منظومه‌سی واردیر.

واهابزاده بیر چوخ ماهنیلار یازمیش و بونلارین چوخو بسته‌لنمیشدیر. درام اثرلریندن «ایکینجی سس»، «یاغیشدان سونرا»، «آرتیق آدام» و «ویجدان» اثرلری آذربایجان دؤلت تئاتریندا تاماشایا قویولموشدور. «ایکینجی سس» آلمانجایا ترجومه ائدیلمیشدیر.

واهابزاده عینی زاماندا علمی آختاریشلارلا برابر تدقیقی مقاله‌لر یازمیش و بو مقاله‌لری‌نین بیر قیسمی «صنعتکار و زامان» و «ساده‌لیکده بؤیوکلوک» آدلی ایکی کیتابدا توپلانمیشدیر (1976-1978).

واهابزاده آسیا، آفریقا و آوروپانین بیر چوخ یئرلرینی گزمیش و انطباعلارینی (ایزله‌نیملرینی) شعر و نوتلاری ایله نشر ائتمیشدیر.

او، 1975-ده آذربایجان دؤلت مکافاتینا (اؤدولونه) لایق گؤرولموش و اونا «امکدار اینجه‌صنعت خادیمی» عنوانی وئریلمیشدیر.

منیم دوستلاریم، ایلک شعر کیتابی 1949، 1950
دوستلوق نغمه‌سی، 1953
ابدی هیکل، 1954
چینار، 1956
ساده آداملار، 1956
جئیران، 1957
آیلی گئجه‌لر، 1958
شاعیرین کیتابخاناسی- شعر مجموعه‌سی، 1961
اعتیراف، 1962
شب هیجران، 1962
انسان و زامان، 1964
بیر اورکده دؤرد فصیل، 1966
کؤکلو بوداقلار، 1968
سئچیلمیش اثرلر، 1967
دنیز- ساحیل، 1969
مین دؤرد یوز اون آلتی، 1970
بیر باهارین قارانقوشو، 1971
دان یئری، 1974
سئچیلمیش اثرلر، ایکینجی جیلد، 1975

بو شعرلرین هامیسی آتالار سؤزو کیمی‌دیر - اوزده‌کی آنلامی دا دوغرودور، آلت قاتداکی حقیقتی‌ده واجیبدیر. آما اوست قاتداکی حقیقت درینده‌کی، دیبده‌کی گرچگی ایفاده ائدرکن سانسور قایچیلاریندان قورونماق نامینه دوشونولموش ادبی فند، دقت‌یاییندیریجی اؤرتوکدور.

واهابزاده داها چوخ هجا وزنی ایله شعر یازار، لاکین بعضی شعرلرینی عروض وزنی ایله یازمیشدیر. عروض وزنی ایله یازدیغی شعرلریندن «گل- گل دئیه» آدلی شعرینی اؤرنک اوچون درج ائدیریک:

گل- گل دئیه هیجرینده کمان تک مله‌دیم من
بیر عؤمرو سنین عشقینه قوربان ائله‌دیم من
آسوده طیفیلدین نه غمین واردی، نه دردین
دردیمله سنین گؤزلرینی سورمه‌له‌دیم من
حسّیم سنه گل- گل دئدی، عقلیم دئدی گئت- گئت
بو قانلی دؤیوشدن سنه امداد دیله‌دیم من
عشقیم ده قاخیج اولدو منیم باشیما هر گون
بیر عشقین اوجوندان نه قدر طعنه یئدیم من

اؤز حیسّینی دوستاق ائله‌ین بختیار اولماز
اؤز عشقیمه اؤز کؤنلومو زیندان ائله‌دیم من.

واهابزاده شعرین محتواسی باخیمیندان دا کلاسیک شعر گله‌نگینی تعقیب ائدن و بو گون شعرینی گئچمیشین دویغولاری و اوسلوبی ایله بزه‌ین بیر شاعیردیر. عصریمیزین شعرینده هم کلاسیک ادبیات گله‌نکلرینی داوام ائتدیرمک، هم ده گونوموزون احتیاجلارینا جواب وئره‌بیلمک طرفداری‌دیر. کلاسیک آذربایجان شعرینه بؤیوک حؤرمت گؤستریر. کلاسیک شعرین، خالق شعری‌نین، اؤزللیکله فضولی‌نین تأثیری اونون اثرلرینده محسوسدور.

واهابزاده شعرله دوشونن بیر شاعیردیر. شعرله؛ مقاله، تدقیق و تنقید یازار کیمی‌دیر. باشقالاری‌نین شعرینه گیرمه‌میش موضوعلار واهابزاده‌نین شعرلرینه داخیل اولموشدور. او، شعری انسانین ایچینده یانان آلوولو بیر آتش و اودا اوخشادیر. عصرین نبضی شعرین آهنگینده آتمالی‌دیر و شعر درین- درین دوشونن و دوشوندورن هویّته صاحیب اولمالی‌دیر. بئله بیر شعر، وطن و میلّت سئوگیسی ایله، میلّی کولتور عشقی ایله دولوب داشمالی‌دیر. شعر؛ وطنینی، ائلینی و میلّی منلیگینی انکار ائدن، یاد دوشونجه، یاشام و عادتلرینی یامسیلایان قیریشماللارین و طفیلی‌لرین باشینا وورولان یومورووق و قیرپاچ (تازیانه) یئرینه گئچمه‌لی‌دیر.

واهابزاده‌نین دوشونجه‌سینه گؤره، شاعیرین وجودو وطن تورپاغینداديدر. هر شئی وطنسیز یاشار، آمّا شاعیر وطنسیز و میلّتسیز یاشایاممماز. شاعرین ان بؤیوک وظیفه‌سی وطنی سئومکدیر. شاعیر، حاق و حقیقت یولوندا ساواشان، جیبی بوش، قلبی دولو انساندیر. شاعیر وطن و میلّت یولونون مجنونودور. «منیم» آدلی شعرینده، اؤز شعری حاقیندا بئله یازیر:

ابدی بیر اود کیمی اؤز ایچیندن کؤزه‌ریب
هئی یانیر شعریم منیم
بو گوندن صاباحا
بویلانیر شعریم منیم
گزیب دیلده، دوداقدا
اوچور- اوچور همیشه اؤزومدن ده قاباقدا
ایدارکیمین گؤزلری
عقیده‌مین ان تمیز، ان معنالی سؤزلری
دویان اوره‌گی شعریم
بوتون دیلکلریمین ان صاف دیلگی شعریم
سن آیین، اولدوزلارین نوروندان یوغرولموسان
باتان گئجه‌لریمین آچیلان سحرلره
سلامی سن اولموسان
ایسته‌رم سطیرلریم بو گونوندن سس آلان
عکس صدایا دؤنسون

عصریمیزین نبضی ده آهنگینده دؤیونسون
ایسته‌میرم کی، شعریم
نرمه-نازیک قیزلارین
ساچیندا عطیر اولسون
ایستیرم گون آلتیندا پامبیق ییغان قیزلارین
باشیندا چتیر اولسون
جان وئرمه هر اؤترگی درد-غمه شعریم منیم
سن آتش اول، سن اود اول!
یاندیر دا سن، یاخ دا سن!
ایلدیریم اول چاخ دا سن!
گؤستر اؤز ایشیغیندا بو دونیایا اؤزونو
بیر آن یومما گؤزونو
هم گؤرسن، هم ده گؤستر
دئمیرم کی، ذرّه‌نی گئنیش کوره‌ده گؤستر
سن دوشون درین- درین، دوشوندور درین- درین
وطنینی، ائلینی دانان طفیلی‌لرین
وطنی یوخ
مانات‌چون یانان طفیلی‌لرین یومروغا دؤن باشیندا
کئشیکچی اول بو یوردون تورپاغیندا، داشیندا
ووقاری اول، عزمی اول اگیلمه‌ین باشلارین
جیبینده پارت‌بیلط اول، اصیل وطنداشلارین
سونسوز دوشونجه‌لریم،
بو دونیایا سوالیم،
هر ایستگیم، خیالیم،
عشقیم حسرتیم منیم،
ایلک محبتیم منیم،
حدسیز شادلیغیم منیم،
بو دونیادا ابدی ناراحاتلیغیم منیم،
سنه قوربان وئرمگ بیر عؤمور آزدیر، آز
یالنیز بیرجه گونومون سونسوز هیجانینی
نغمه‌یه چئویرمگه اون عؤمور ده چاتیشماز
من سنین‌چون،
آنامسا منیم‌چون یاندی، شعریم
بالامین راحاتلیغی یوخدور دئیه او منی
سنه قیسقاندی شعریم
آنجاق او بیلمه‌دی کی، من آنامدان دوغولدوم

سنسه منیم قلبیمده بالام‌تک بسله‌دیگیم
دویغولاردان دوغولدون.
منی آنامدان آلیب وطنیمه، خالقیما
اوغول ائدن سن اولدون! (1964)

سولدان: نورالدین رضا، فیروز هیئت، جواد هیئت، بختیار واهابزاده، محمدرضا هیئت

«شهید مزارلاری» آدلی منظومه‌سینده انسانین وطنه بورجلو اولدوغونو و لازیم اولدوغو زامان وطن یولوندا شهید اولماغی وظیفه و شرف سایماسینی یازیر. چونکو شهید مزارلاری ایله میلّتین مؤهرو تورپاغا وورولور. شهیدی اولان ورپاغین صاحیبی واردیر. وطن اوچون اؤلن یوخسا، وطنین اؤزو اؤلور.

ایشته «شهید مزارلاری» شعریندن بعضی پارچالار:

گلیریک بو دونیایا بیر آمال اوچن گئدیریک...
یاشاییر بو یورد، بو تورپاق
اؤلر بیزیم کیمی وطن ده بیر گون
وطن اوچون اؤلومه حاضیر اولماساق!
... شهید مزارلاری .... دوشمن غنیمی!
وطنین کؤیسونده ووقارلا دوروب
منیم وارلیغیمی بیر تصدیق کیمی
یوردون سینه‌سینه مؤهورلر ووروب
شهیدلر بویلانیر عصرلر اوستوندن
دولانیر زمانه، دؤنور قرینه
نئجه یاشاماغین، نئجه اؤلمگین
طحرین اؤیره‌دیر نوه‌لرینه
وطنی سئویرم دئیه‌ن چوخ اولار
دئمه‌یه نه وار کی، دیل یورولماسا
وطن ده بیزیم‌تک اؤلر، یوخ اولار
وطنین یولوندا اؤلن اولماسا.

واهابزاده‌نین شعرلرینده میلّت و دیل سئوگیسی اؤنملی یئر توتار. او، آنا دیلینه وطن دیلی دئییر. «ریاکار» آدلی شعرینده اؤز دیلینی بگنمه‌ینلره و اونو خور گؤره‌نلره نفرتینی بیان ائدیر و اونلاری قامچیلاییر. واهابزاده‌یه گؤره، دیل، انسانین آناسیندان اؤیرندیگی ان قیمتلی شئی و وطن- میلّت سئوگیسی‌نین باشلانغیجی‌دیر. «منیم آنام» آدلی شعرینده ساوادسیز آناسی‌نین اونا دیل اؤیرتدیگینی سؤیله‌یه‌رک:

بو دیل ایله تانیمیشام
هم سئوینجی
هم ده غمی.
بو دیل ایله یاراتمیشام
هر شعریمی
هر نغمه‌می
یوخ، من هئچم
من یالانام
کیتاب- کیتاب سؤزلریمین
مولّیفی منیم آنام.

دیلینی سئومه‌ین؛ آناسینی دا، وطنینی ده، میلّتینی ده سئوه‌بیلمز.

بعضی شعرلرینه اؤزونه مخصوص هجو و استهزا واردیر. هله میلّی کولتورونه یاد، مود عاشیقی و تقلید سئون قیریشمال ضعیف کاراکترلی انسانلار و ساختاکارلار حاقیندا یازدیغی منظومه‌لرده بو اؤزللیگی آیدین شکیلده گؤروروک. «دبلر» شعرینده مود عاشیقلیگی و تقلیدچیلیگی حاقیندا بئله یازیر: 18

من بیلمیرم اؤزگه‌نین قاباغیندا قالانی
آخی نییه گؤوشه‌یک؟
مگر یئنیلیک‌می‌دیر؟
اؤزونو بگنمه‌ییب، اؤزگه‌نی دوغما توتماق
گئییب اؤزگه چکمه‌سی، یئریشینی اونوتماق
.... ای دبلره اویان اوغلان
سن ده بئله!
اؤز بارین کی، یوخدور سنین
ووقارین کی، یوخدور سنین
گرک آغزین تئز سولانا
اؤزگه‌لرین میوه‌سینه
اؤز سسین کی، یوخدور سنین
ائله دو توت یاد سسینه!

بختیار واهابزاده‌نین شعرلری‌نین اؤنملی موضوعلاریندان بیری ده عایله‌دیر. آنا، آتا، بابا، اوشاقلار و نوه‌لر و بونلارین بیر-بیری ایله مناسیبتلری، گئچمیشلری ایله یاشایان قوجالارلا گؤزلرینی صاباحا تیکمیش گنجلر آراسینداکی تضادلار و چکیشمه‌لر، گلین-

قاینانانا داعوالاری فلسفی دوشونجه‌لرله یوغرولموش اولاراق نظمه چکیلمیشدیر.
«آتیلمیشلار» آدلی پوئماسیندا بو موضوع چئشیدلی آچیلاردان اله آلینمیش و تأثیرلی بیر قلمله یازیلمیشدیر. بو منظومه‌دن اؤرنک اوچون بیر- ایکی بندی درج ائدیریک:

بعضاً بابالاری بگنمه‌ییریک،
بعضاً بیز اونلارا جاهیل دئییریک.
صداقت، دیانت، دوزلوک، عدالت
اعتیبار، کیشی‌لیک، بؤیوگه حؤرمت
اولو بابالاردان میراثدیر بیزه
گلین بیر ده باخاق عملیمیزه!
انصافی دانانا امان وئرمه‌مک،
یئدیگی چؤرگه دال چئویرمه‌مک
یاشلیلار اؤلکه‌سی دئییلیر نه‌دن
آنا وطنیمیز آذربایجانا؟
بس بونون سببی نه ایمیش گؤرن
حکیملر هره‌سی یوردو بیر یانا
..... نه تورپاغیندادیر،
نه ده سویوندا
کیچیگه مرحمت، بؤیوگه حؤرمت
سببی بوندادیر، سببی بوندا!!

واهابزاده‌نین شعرلری سوویتلر بیرلیگی‌نده‌کی بیر چوخ دیله و تورک لهجه‌لرینه، تورکیه تورکجه‌سینه و آلمانجا، فرانسیزجایا چئوریلیب، کیتاب حالیندا نشر ائدیلمیشدیر.
بختیارین شعرلریندن بیر نئچه‌سینی اؤرنک اوچون درج ائدیریک.
«ایکینجی یارا» آدلی شعرینی 1943-ده جبهه‌ده اؤلن یولداشی‌نین خاطیره‌سینی آناراق یازمیشدیر:

«جبهه‌دن دانیش» دئیه، سن اوزومه باخیرسان
اورادا کی وورهاووردان دانیشماق دئییل آسان
من بیر ایلین ایچینده نه‌لر گؤردوم، آه نه‌لر؟
هله بو دهشتلری گؤرمه‌میش قرینه‌لر (قرنلر)
آه.... او گونلر.... جبهه‌ده بیر یولداشیم وار ایدی
تن یاریبا بؤلردیک اونونلا دردیمیزی
آیری سالابیلمزدی نه بوران، نه قار بیزی
آرا ساکیتلشنده دوستوملا بیر یئرده بیز
اوتوروب دردلشردیک... آچیلاردی قلبیمیز
اؤتن گنجلیگیمیزدن دانیشاردیق، گولردیک
بیز اورادا همیشه دوست اولماغا سؤز وئردیک
لاکین طالع قویمادی... آه دیلیم گلمیر باجی

او گوندن اورگیمده بیر آن دینجلمیر باجی
بیر گون دؤیوش زامانی دوستوم دیلینده «وطن»!
بیر اوغورسوز قورشونا قوربان اولدو غفلتاً
تئز یانینا آتیلدیم آه نه‌لر گؤردوم، نه‌لر
بالاسینی بو کؤکده گؤرسه آنالار مه‌لر
باشینی قوجاقلادیم، یاراسینی باغلادیم
آنجاق آرتیق گئج ایدی، حزین- حزین آغلادیم
دؤش جیببندن بیر یایلیق چیخاراراق اوزاتدی
«آلا بونو، اونا وئر!» دئییب اوستومه آتدی
سونرا تیترک سس ایله دئدی: «آیریلان زامان –
آلمیشدیم بو یایلیغی من اؤز وفاداریمدان
آرتیق او قیز اونوتسون اؤز گله‌جک ارینی...»
دئییب دوستوم قاپادی ابدی گؤزلرینی
او، تؤکدوردو ایلک دفعه عؤمرومده گؤز یاشیمی
اونوتمارام هئچ زامان او جبهه یولداشیمی!
ایندی یایلیق منده‌دیر، لاکین قیزین عنوانی
منه معلوم دئییلدیر... قارداش او یایلیق هانی؟
جیببیمده‌دیر، بودور باخ!
آه... قارداش سنینله من اولدوق بو درده اورتاق
دایان ایندی من دئییم آمان قوروسون الیم
بو یالیق منیمکی‌دیر، دئمک او دا سئوگیلیم!
آه، باجیم، سن نه دئدین سن هارا دوستوم هارا؟
بیر یارالی کؤنلومه ووردون ایکینجی یارا.

بو شعر، اوریژینال نسخه‌ده سربست شعر کیمی مصراعلاری بیر- بیری‌نین آلتیندا یازیلمیشدیر. لاکین هجا وزنی رعایت ائدیلدیگی اوچون بیز ایکی مصراعنی بیر بیت شکلینده بیر سطیرده یازدیق.

«اهرامларین اؤنونده» آدلی شعرینی مصر سفرینده دسامبر 1959-دا یازمیشدیر.

اهرامларین اؤنونده گوندوزلر آخشامادک
قونف‌پیاستر[1] دئیه‌رک
اؤز دوغما ائلینده
دیله‌نیر عرب اوغول اجنبی‌نین دیلینده
زامانا باخ، زامانا!
ایچیمدن یانا- یانا
باخیرام آی قوجا شرق، نه گونده‌سن، نه گونده؟
عربین وطنینده
باشی اوجا توتوب اجنبی اهرام کیمی،

عرب گزمه‌یه قورخور اؤز یوردو ناخام کیمی
قارداشیم دیله‌ننده کئچمیشینی آنسانا!
بابانین اوجالتدیغی اهرامدان اوتانسانا!
اؤز حلال پولونو اجنبیدن بو گونده
سن صدقه آلیرسان،
بابانین اوجالتدیغی اهراملارین اؤنونده
گؤر نئجه آلدانیرسان! ■

قایناق: جواد هیئت (1369/1990). "آذربایجان ادبیات تاریخینه بیر باخیش"، ج. 2، صص. 230-237، وارلیق یاییناری، خواجه مطبعه‌سی، تهران.

Merhum Cevad HEYET
Prof.Dr.; Varlıq dergisinin kurucusu, Paris Cerrahi Akademisi üyesi

Yazı Bilgisi:
Yazarın "*Azerbaycan Edebiyat Tarihine Bir Bakış II*" adlı eserinden alınmıştır.
Yayına Kabul Edildiği Tarih: 1 Mart 2025
E-yayın Tarihi: 3 Nisan 2025
Çıktı Sayfa Sayısı: 13

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 23-37
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Gələcəyi Qaçılmaz Olan Umulan Sabahlar

Prof. Dr. Rafael HÜSEYNOV [I]

Xülasə:

Bu makalede, şair Bəxtiyar Vahabzadənin ədəbiyyat və ictimai fikir tarixindəki mövqeyi və onun Azərbaycan milli şüurunun formalaşmasında oynadığı rolu təhlil edilir. Müəllif, Vahabzadənin yaradıcılığını yalnız bədii ədəbiyyat sahəsində deyil, həm də milli ideoloji mübarizənin əsas təmsilçilərindən biri kimi qiymətləndirir. Şairin "Gülüstan" poemasının təsiri, onun Güney Azərbaycan məsələsinə verdiyi əhəmiyyət və Azərbaycan xalqının bütövlüyü uğrunda apardığı ideoloji mübarizə məqalənin əsas istiqamətlərini təşkil edir.

Məqalədə həmçinin Vahabzadənin ədəbiyyatla siyasət arasındakı sərhədləri necə ustalıqla keçdiyi, klassik irsdən bəhrələnərək müasir milli problemləri poeziyasında necə əks etdirdiyi vurğulanır. Onun həm sovet senzurasına qarşı dolaylı etirazları, həm də açıq mövqeləri ədəbi cəsarət nümunəsi kimi təqdim olunur. Müəllif, Bəxtiyar Vahabzadənin yaradıcılığını milli özünüdərkin formalaşmasında əsas mənbələrdən biri hesab edir.

Açar sözlər: Bəxtiyar Vahabzadə, milli düşüncə, ideoloji mübarizə, Güney Azərbaycan, ədəbiyyat və siyasət, milli kimlik.

[I] Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, professor, doktor, Azərbaycan Milli Məclisinin sədr müavini
E-poçt: rafaelhuseyn@yahoo.com

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 23-37
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Geleceği Kaçınılmaz Olan Umutlu Yarınlar

Prof. Dr. Rafael HÜSEYNOV [I]

Özet:

Bu makalede şair Bahtiyar Vahabzade'nin edebiyat ve toplumsal düşünce tarihindeki yeri ile Azerbaycan milli bilincinin oluşumundaki rolü ele alınmaktadır. Yazar, Vahabzade'nin yalnızca bir edebi şahsiyet olarak değil, aynı zamanda milli ideolojik mücadelenin önde gelen temsilcilerinden biri olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Şairin "Gülüstan" adlı manzumesinin etkisi, Güney Azerbaycan meselesine verdiği önem ve Azerbaycan halkının bütünlüğü uğrundaki ideolojik duruşu, makalenin ana odak noktalarını oluşturur.

Makale aynı zamanda Vahabzade'nin edebiyat ile siyaset arasındaki sınırları nasıl ustalıkla aştığını, klasik mirastan beslenerek çağdaş milli sorunları şiirine nasıl yansıttığını ortaya koymaktadır. Onun hem Sovyet sansürüne yönelik dolaylı itirazları hem de açık tavırları edebi cesaret örneği olarak sunulur. Yazar, Bahtiyar Vahabzade'nin eserlerini milli kimlik bilincinin oluşmasında temel kaynaklardan biri olarak değerlendirmektedir.

Açar sözler: Bahtiyar Vahapzade, milli düşünce, ideolojik mücadele, Güney Azerbaycan, edebiyat ve siyaset, milli kimlik.

[I] Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi'nin hakiki üyesi, profesör, doktor
Azerbaycan Milli Meclisi Başkan Yardımcı
E-posta: rafaelhuseyn@yahoo.com

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 23-37
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Hopeful Tomorrows, the Future of which Is Inevitable

Prof. Dr. Rafael HUSEYNOV [I]

Abstract:

This article explores the position of the poet Bahtiyar Vahabzade in the history of literature and public thought, focusing on his influential role in shaping Azerbaijan's national consciousness. The author emphasizes that Vahabzade should be regarded not only as a literary figure but also as one of the leading representatives of national ideological struggle. His poem Gülüstan, his attention to the issue of Southern Azerbaijan, and his ideological stance in support of Azerbaijani unity are central themes of the paper.

The article also highlights how Vahabzade skillfully transcended the boundaries between literature and politics, reflecting contemporary national issues through the lens of classical literary heritage. Both his implicit resistance to Soviet censorship and his explicit political positions are presented as examples of literary courage. The author considers Vahabzade's creative legacy a key source in the formation of national identity and awareness.

Keywords: Bahtiyar Vahabzade, national thought, ideologica struggle, South Azerbaijan, literature and politics, national identity.

[I] Full member of the Azerbaijan National Academy of Sciences, professor, doctor, Deputy Chairman of the Azerbaijani Parliament
Email: rafaelhuseyn@yahoo.com

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 23-37
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

فرداهای پر امید
آینده‌ای که اجتناب‌ناپذیر است

پروفسور دکتر رافائل حسینوف [I]

چکیده:
در این مقاله، جایگاه شاعر بختیار وهاب‌زاده در تاریخ ادبیات و اندیشه اجتماعی، و نقش او در شکل‌گیری آگاهی ملی در جمهوری آذربایجان بررسی شده است. نویسنده تأکید می‌کند که وهاب‌زاده نه‌تنها یک شخصیت ادبی، بلکه از پیشگامان مبارزه ایدئولوژیک ملی نیز به شمار می‌رود. تأثیر منظومه‌ی «گلستان»، توجه او به مسئله‌ی آذربایجان جنوبی، و موضع‌گیری ایدئولوژیک او در دفاع از همبستگی مردم آذربایجان از محورهای اصلی این مقاله است.

همچنین مقاله نشان می‌دهد که وهاب‌زاده چگونه با مهارت مرز میان ادبیات و سیاست را درنوردیده و با بهره‌گیری از میراث کلاسیک، مسائل ملی معاصر را در شعرهایش بازتاب داده است. مخالفت‌های غیرمستقیم او با سانسور شوروی و مواضع صریحش، به‌عنوان نمونه‌هایی از شجاعت ادبی معرفی شده‌اند. نویسنده آثار وهاب‌زاده را از منابع اصلی در شکل‌گیری هویت و خودآگاهی ملی ارزیابی می‌کند.

کلیدواژه‌ها: بختیار وهابزاده، اندیشه ملی، مبارزه ایدئولوژیکی، آذربایجان جنوبی، ادبیات و سیاست، هویت ملی

[I] پروفسور، دکتر؛ عضو حقیقی آکادمی ملی علوم آذربایجان
معاون رئیس مجلس ملی آذربایجان
ایمیل: rafaelhuseyn@yahoo.com

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 23-37
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

گله‌جگی قاچیلماز اولان اوُمولان صاباحلار

پروفسور دوکتور رافائل حسینوف

منسوب اولدوغو خالقا خیدمت آرتیق هر بؤیوک شاعیرین آدیندان باشلانیر. او سؤز اوستاسی خالقی، وطنی حاقیندا عؤمرو بویو بیرجه سطیر بئله یازماسا دا، خالق اونونلا ان آزی محض بؤیوک، شؤهرتلی اؤلادی اولدوغو اوچون افتیخار ائدیر. هر آتا-آنا بالاسی ایله غرّه‌له‌نن کیمی. چونکو هر آدلی-سانلی اؤلادین شؤهرتیندن میلّتینه، یوردونا دا مطلق پای دوشور. لاکین قلمی، ذکاسی و فعالیتلری ایله عؤمرو بویو خالقین داها آرتیق یوکسلیشلری اوچون بلاواسیطه مباریزه آپارمیش قدرتلی یارادیجیلارین آدلاری، طبیعی کی، خالقین حافیظه کیتابینا ابدی‌لیک حک اولونور.

بختیار واهابزاده محض او یوردسئور، میلّت‌پرور صنعتکارلاردندیر کی، عالی وطنداشلیق دویغوسو عؤمرو بویو اونونلا یول یولداشی اولدو.

بختیار واهابزاده‌نی سجیه‌لندیرن باشلیجا عامیللردن بیری اودور کی، مباریزه‌لرینی تاریخی باخیمدان یئترینجه مرکب بیر زامان شرایطینده، سووئت اتیفاقیندا جیدّی سیاسی سانسورون و توتال نظارتین مؤجودلوغو شرایطینده حیاتا کئچیرمیشدیر.

آرتیق آذربایجان‌ین مستقیللیگه قووشدوغو ایلک آیلاردا، ۱۹۹۱-جی ایلده آذربایجان پارلامنتینده‌کی چیخیشیندا شاعیر بئله اعتیراف ائدیردی: "دورغونلوق ایللرینده بئینیمیزی گمیرن فیکیرلری آچیق یازابیلمیر، حادثه‌نی باشقا اؤلکه‌لره کئچیریب سؤزومو دئییردیم. ۱۹۶۸-جی ایلده آسیا و آفریقا یازیچیلاری‌نین داشکند مشاویره‌سینده اشتیراک ائدیردیم. اؤز فیکریمی بیر آفریقالی یازیچی‌نین دیلی ایله بئله ایفاده ائله‌میشدیم: گویا آفریقالی یازیچی ایمپئریا دؤلتلرینه مراجیعتله بئله دئییر:

سیزین کیمی بیر انسانیق،
بیز نه داشیق، نه دمیریک.
یئتر، آرتیق بیز هئچ کسه
یاماق اولماق ایسته‌میریک.
...یامان درددیر،
گؤزون اولا،
آما گؤره‌بیلمه‌یه‌سن.

یامان درددیر،
دیلین اولا،
نه دانیشیب، نه دینه‌سن.
یامان درددیر،
عاغلین اولا،
اؤزگه‌سی‌نین عاغلی ایله
دوشونه‌سن.

بو سؤزلری آفریقالی‌نین دئییل، سووئت سوسیالیست جمهویتلر بیرلیگی (س.س.ج.ب) ترکیبینده‌کی آذربایجان‌ین شاعیری‌نین دیله، قلمه گتیردیگینی نظره آلاندا بونون صیرف آنتی‌سووئتیزم اولدوغونو گؤرورسن و سووئت رژیمی ده بئله دیک‌باشلاری، عادتا، حبسله، سورگونله، قاپالی پسیکیاتری (روانپزشکی) معالیجه‌خانالاری‌نین دایمی خسته‌سی اولماقلا "مکافاتلاندیریردی".

بختیار "قیزیم، سنه دئییرم، گلینیم، ائشیت" پرینسیپی ایله یازیردی. "یوللار - اوغوللار" پؤئماسینی الجزایز خالقی‌نین میلّی آزادلیق مبارزه‌سینه حصر ائتمیشدی.

سووئت دؤنمی آذربایجان ادبیاتینی ورقله‌ین و او ایّاملارین سیاسی محیطیندن یئترینجه حالی اولمایانلارا عجایب گلمه‌سین کی، شاعیر و یازیچیلاریمیز اؤزوموزون داغلاردان هوندور درد-سریمیز اولا-اولا نییه آفریقا و آمریکا زنجیلری‌نین حاقلارینی قورواق اوچون هارای سالماغا، جان‌فیشانلیقلا سیرا-سیرا اثرلر یاراتماغا بئله سینوو گئدیرلرمیش. یا نه‌دن ادیبلریمیزین نئچه‌سی فرانسا ایستیلاسینا و مستملکه‌چیلیگینه (سؤمورگه‌چیلیگینه) معروض قالان مظلوم الجزایر خالقینا بئله همرأی‌لیک (دایانیشما) نمایش ائتدیریبلر؟

بو شعرلرین هامیسی آتالار سؤزو کیمی‌دیر - اوزده‌کی آنلامی دا دوغرودور، آلت قاتداکی حقیقتی‌ده واجیبدیر. آما اوست قاتداکی حقیقت درینده‌کی، دیبده‌کی گرچگی ایفاده ائدرکن سانسور قایچیلاریندان قورونماق نامینه دوشونولموش ادبی فند، دقت‌یاییندیریجی اؤرتوکدور.

گویا فرانسیزجا تحصیل آلمیش، فرانسیزلاشمیش، مانقورتلاشمیش الجزایرلینی دئییر، آما بیز آنلاییردیق آخی شاعیرین مرامی نه‌دیر، درک ائدیردیک کی، هدف ساپی اؤزوموزدن اولان بالتالاردیر:

اگیل، اؤزون اگیل، خالقی اگمه سن،
بو حاقی هئچ کسه وئرمه‌ییب وطن!
سیغین عؤمرون بویو قولتوغا، سیغین!
لعنت بو حالینا، مین دفعه لعنت!
خالقینی ساتماقلا او قازاندیغین
ثروته، شؤهرته، شرفه لعنت!

خالقینی ساتماقلا او قازاندیغین
ثروته، شؤهرته، شرفه لعنت!
سنی قینامیرام، سن اؤز ائلینده
آلدین تحصیلینی فیرنگ دیلینده.
فیرنگ تاریخینی سنه کئچدیلر،
اؤزونه یاد اولدون، یادا وورولدون.
فیرنگ تاریخینی سن بیلدین ازبر،
باباندان، آتاندان خبرسیز اولدون.

بختیار واهابزاده بو پوئمانی یازاندا 1962-1963-جو ایللر ایدی و آذربایجان سووئت اوخوجوسو بو میصرعلاری اوخویا-اوخویا ذهنینده "فیرنگ دیلی"، "فیرنگ تاریخی" سؤزلرینی باشقا کلمه‌لرله عوضله‌ییردی.

دمیر زیندانلارا سالدیلار بیزی،
پاریسه داشییبب ثروتیمیزی.
گلیب ائویمیزده بیزی سویدولار،
آنجاق آدیمیزی وحشی قویدولار.
بیر سوروشان یوخدور بو گلمه‌لردن:
بو وحشی دئدیگین سنسن، یوخسا من؟

60-1970-جی ایللر آذربایجان اوخوجوسو بو شعرده پاریسی پاریس اوخوموردو، چونکو آپ‌آیدینجا بو میصرعلاردا آسیلی آذربایجان‌ین قیسمتینی، اؤز طالعینی گؤروردو.

و بئله‌جه هر میصراعسی ایله بختیار واهابزاده کؤنوللرده‌کی استیقلال اوجاغینی شعله‌لندیریردی.

استیقلال دویغوسو، وطنینی، میلتینی هر جهتدن آزاد گؤرمک احتیراصی نفسی گئدیب-گلدیکجه بختیار واهابزاده‌نین وارلیغیندا چیرپینان نبض ایدی. بو اعمالینا گؤره باشی‌نین داشلاردان-داشلارا دگدیگی ده، آز قالا بوتون گله‌جگی‌نین محو اولما تهلوکه‌سی آلتیندا قالدیغی دا اولموشدو.

1981-جی ایلده ده بختیارین حیاتیندا غیر-عادی حادثه باش وئردی. او، چوخ حیسیاتلی آدام ایدی، داخیلی هیجانینی، جوشقونلوغونو دا گیزلتمه‌سی مومکون دئییلدی.

1981-جی ایلین قیش گونلرینده ایسه او نه‌اینکی ائوینه، ایش یئرینه، هئچ باکی‌یا، آذربایجانا دا سیغمیردی.

1981-جی ایل یانوارین (ژانویه‌نین) 23-ده باش وئرمیش حادثه اونون حیاتیندا بیر فیرتینانین قوپماسی، محتشم وولکان پوسکورمه‌سی کیمی ایدی.

ظاهیراً ده، داخیلاً ده، استعدادجا دا، روحجا دا بیر-بیرینه چوخ یاخین، آز قالا عینی اولان ایکی زیروه گؤروشموشدو.

بلاواسیطه دئییل، ساده‌جه تلفوندا.

همین آخشام بختیار واهابزاده ایله محمد حسین شهریار تلفوندا دانیشمیشدیلار. دی گل، بو تلفون صحبتی یوز عیانی گؤروشدن داها آرتیق ایدی.

ائله دؤور ایدی کی، خاریجی اؤلکه ایله تلفون رابیطه‌سینه گیرمک ده خیلی موشکول ایدی. بو دا سووئتلرین اونون تأثیر دایره‌سینده یاشایانلارین خاریجه چیخجیشینا قویدوغو داها بیر محدودیت ایدی - گرک بیر-ایکی گون قاباقدان سیفاریش ائده‌یدین، سونرا دا هانسی ساعاتدا، هانسی دقیقه‌ده سنی اومدوغون نؤمره ایله

بیرلشدیره‌جکلرینی بیلمه‌دن ساعاتلارلا تلفونون یانیندا اوتوروب گؤزله‌یه‌یدین. باشادوشن جماعتیمیز یاخشی آنلاییردی کی، خصوصی خیدمت اورقانلاری خاریجله (هله داخیلده کیلری قویاق بیر یانا) دانیشیقلاری مطلق دینله‌ییر، لئننته آلیر.

بو، عادی تلفون دانیشیقلارینا بنزه‌ین صحبت دئییلدی.

بعضا دقیقه‌لر اوزونو سوسوردولار - بیری بو باشدا قهرلنیردی، دیگری او باشدا کؤورلیردی.

شهریار گونئیین بوتایکی آذربایجانا خیفتی‌نین، حسرتی‌نین رمزی ایدی، بختیار بو ساحیلده‌کی آذربایجان‌ین آرازین او طرفینده‌کی پارچامیزا تامارزیلیغی‌نین، هیجرانی‌نین سیمگه‌سی.

اونلار تلفونلا دانیشمیشدیلار، ائله سان، او تایلا بو تای قووشموشدو:

تلفون تئللری، سیزه بو آخشام
حسرتین نه بویدا احتیاجی وار!
خطین بو باشیندا من دایانمیشام،
خطین او باشیندا اوستاد شهریار.
...اوزونو گؤرمه‌دیم هله بیرجه آن،
نیسگیله دؤندردی بو نیسگیل بیزی.
آنجاق اللی ایلین دوست-تانیشیندان
یاخشی تانییییریق بیر-بیریمیزی.

دوغرودان دا بئله ایدی. بختیارین کیم، شهریارین کیم اولدوغونو اونلارین ایکیسیندن یاخشی بیلن اولمازدی.

اورگی، بلکه ده، آرزولارلا هامیدان داها دولو اولان بو ایکی قدرتلی سویداشین بیر مشترک عالی آرزوسو دا واردی.

عادی بیر انسان آرزوسو - قووشماق، سرحدسیز، مانعسیز، انگلسیز، چپرلرسیز قارداشلیق ائده‌بیلمک!

مندن خبر آلدین: - نئچه یاشین وار؟
یاشیمی سؤیله‌دیم. دئدین: «مین
آلقیش»!
دئدیم: «نییه آلقیش، اوستاد شهریار؟»
دئدی کی، جاوانسان، سن منه باخمیش.
آرزوم گؤیرمه‌دی، کئچیبدیر یاشیم،
او گؤزل گونلری سن گؤر، قارداشیم!

همین آرزولار آرزوسونا ایکی اؤنملیدن-اؤنملی کؤرپونو ایسه بو ایکی میلّت زیروه‌سی بو تلفون قونوشماسی و قووشماسیندان اون ایللر اؤنجه یاراتمیشدیلار.

شهریار «حیدربابایا سلام»ی، بختیار «گولوستان»ی ایله!

۱۹۸۱-جی ایل آزادلیق سئودالی روحلارین اومیدلرله قول-قاناد آچدیغی واخت ایدی. معجیزه سانیلاسی حادثه‌لر باش وئرمیشدی. ایران‌دا انقیلاب اولموش، شاه‌لیق رژیمی دئوریلمیش، یئنی دؤنم باشلانمیشدی.

سووئتلرسه هله آیاق اوسته، یئرینده ایدی.

و بختیار واهابزاده ظاهیراً گویا ایران‌دا باش وئرنلری نظرده توتاراق یازدیغی بو سطیرلرله هم‌ده هئچ وجهله باغیشلامادیغی سووئت رژیمی‌نین ده تئزلیکله همین عاقیبتی یاشایاجاغینا اشاره ائدیردی:

زامانین غریبه اویونلاری وار،
دونن داغ دئدیگین اوچولور بو گون.
«منم-منم!» دئیه‌ن ایمپئریالار،
دوننکی قوُلونا قوُل اولور بو گون.

۱۹۸۱-جی ایل ایدی و شهریار دا، بختیار دا تلفوندا سس-سسه، اورک-اورگه اولدوقلاری ۲۳ یانوار آخشامیندا خوشبخت ایدیلر و عُلویدن-عُلوی دیلکلری‌نین چوخ دا اوزاق اولمایان صاباحلار ایچریسینده برق ووردوغونا قلبلرینده فهمله دویدوقلاری قطعی امینلیک واردی.

دوز ۱۰ ایل سونرا سووئت قورولوشو دا دئوریلدی، سوسیالیست دوشرگه‌سی ده چؤکدو، س.س.ج.ب ده تار-مار اولدو.

بختیار واهابزاده آذربایجان‌ین، قلم قارداشی شهریارین گؤرمه‌یی آرزولادیغی خوشبخت صاباحلاری‌نین هامیسینا شاهید اولماسا دا، هر حالدا بیر چوخلارینی گؤردو. هم ده ساده‌جه گؤرمه‌دی، همین سعادتلری میلّته، یوردا گتیرنلردن اولدو.

(س.س.ج.ب-نین داغیلاجاغینا، مستقیللیگین گله‌جگینه بختیار معلّیم تام قطعیتله اینانسا دا، بوتون بونلارین بئله ارکن، اؤز عؤمرو ایچریسینده باش وئره‌بیله‌جگینه بیر آز تردّودلو کیمی ایدی. بو سعادته بیر قدر اوزاق ایللرده چاتیلاجاق نعمت کیمی باخیردی.

او دا، عقیده و مسلک قارداشلاری‌نین چوخو دا. بختیار واهابزاده گوله-گوله بو غملی احوالاتی دانیشاردی کی، بیر دفعه خودو ممدوف‌گیلده ایمیشلر. بختیار معلّیم "آذربایجان‌ین گله‌جگی، مستقیللیگی و تورکیه جمهوریتی، بو بابتده ان بؤیوک آرزونوز" صحبتینی اورتایا آتیر. اؤزو ملاحیظه‌لرینی بؤلوشور، دئییر کی، ان عالی ایستگیم پارچالانمیش آذربایجانی بیرلشمیش و خوشبخت گؤرمکدیر، نورالدین رضایف فیکیرلرینی سؤیله‌ییر، آرزولاییر کی، کاش آذربایجان دونیانین قاباقجیل اؤلکه‌لری کیمی پارلاق بیر اینکیشافا چاتایدی. نؤبه چاتیر خودو معلّیمه. قاییدیر کی، منیم بو باخیمدان ان بؤیوک آرزوم اودور کی، گونلرین بیرینده قاپیم دؤیولسون. آچیب گؤروم کی، گلن تورک اوردوسونون الینده سونگولو توفنگ اولان عسگری‌دیر. خبر آلسین کی، کومونیست خودو ممدوف بو ائوده یاشاییر؟ جاواب وئریم کی، بلی، منم. دئسین: "تورکیه‌دن گلمیشیک کی، آذربایجانداکی سونونجو کومونیست اولان خودو ممدوفو گوللـه‌له‌یک!". رحمتلیکلر نورالدین معلّیم ده، خودو معلّیم ده، بختیار معلّیم ده

۱۹۷۰-جی ایللرین سونلاریندا باش وئرمیش بو احوالاتی سونرالار تبسومله خاطیرلاییردیلار. لاکین مسئله‌نین گولوشسوز، آجی طرفی اودور کی، س.س.ج.ب-نین لاخلاییب چؤکه‌بیلمه‌سی احتیمالی ۱۹۷۰-جی ایللرده بو قدر غیر-عادی، فانتاستیک، خولیا کیمی ایدی).

همین تلفون صحبتیندن ۱۰ ایل سونرا بختیارین آذربایجانی استیقلالینا چاتدی. آزادلیق، مستقیللیکسه هئچ واخت اؤز-اؤزونه، کیمینسه تؤحفه‌سی کیمی قیزیل بوشقاب ایچریسینده نازیل اولمور. اونون اوغروندا مبارزه‌لره قاتلاشماسان، او اعمالی مدام باغری‌نین باشیندا بسله‌مه‌سن، استیقلال گلرمی؟

بختیارسا بو داشلی-کسکلی، بعضا حیاتینی، بعضا آزادلیغینی، بعضا اؤزونون و عائله‌سی‌نین بوتون گله‌جگینی ایتیرمک تهلوکه‌لری ایله دولو یولون دؤنمز یولچولوغونو ایلک گنجلیگیندن انتیخاب ائتمیشدی.

داها ۱۰ ایل اؤتدو. سونرا داها بیر نئچه ایل.

بختیارین ۹۰-ی اونسوز یئتیشدی، اؤلمز شاعیر ۱۰۰ یاشینا، اوندان سونراکی یووارلاق ایل دؤنوملرینه سمت گؤتوردو.

۹۰-ی گلنده بختیار آرتیق حیاتدا یوخ ایدی، شهریارسا اوندان دا اوّل گئدیب.

آنجاق بؤیوک، مقدس آرزولاری ایله برابر ان سؤنمز اومیدلری ده انسانلارا یادگار قالیب.

بو سؤزلری بختیار شهریارا و اصلینده، اوتایلی-بوتایلی بوتون آذربایجانا سؤیله‌ییردی:

اینامدیر یاشادان بیزی، ای اوستاد،
او بیزی یاشاتدی، بیز ده آرزونو.
انسان اؤلمه‌یی‌بسه، قورتارمیر حیات،
حیاتین سونودور اینامین سونو.

بختیار واهابزاده دیلیمیزین عاشیقی ایدی، وورغونو ایدی.

بلکه ده «عاشیقی»، «وورغونو» دئییملریندن داها دقیق، اصل یئرینه دوشه‌نی "مجنونو ایدی" ایفاده‌سی‌دیر. دیلیمیزین صافلیغی، قورونماسی، جمعیتده لایق اولدوغو یوکسک مرتبه‌نی توتماسی اوچون او، عؤمرو بویو مبارزه آپاردی.

سووئت دؤورونده مطبوع سؤزون خالقا چاتانادک قات-قات سانسورلاردان کئچمه‌یه وادار اولدوغو چاغلاردا بختیار دیل مبارزه‌لرینی بعضا اوستو اؤرتولو دئییشلرله، ائزوپ دیلی ایله بیان ائدیردی. قانان اونسوز دا قانیردی، لاپ ائله همین یازیلارین نشرینه، چاپینا اجازه وئرن سانسورچولار دا آنلاییردیلار. و او چیلغین وطنچی شعرلرین قارشیسینی آلمیردیلار. آخی همین سانسورچولار اؤزلری ده آذربایجانلی ایدیلر.

۱۹۶۷-جی ایلده سووئت ایدئولوژیک ماشینی‌نین قان-قان دئیه‌ن واختلاریندا بختیار واهابزاده "لاتین دیلی" آدلی بیر اتهام‌نامه یازیب. یوخ، بونا ساده‌جه گؤزل شعر دئمک یئترلی دئییل.

...لاتین دیلی!
میلّت اؤلوب، دیل یاشاییر.
"آنا" دئیه‌ن، "تورپاق" دئیه‌ن،
"وطن" دئیه‌ن
یوخ بو دیلده.
آنجاق یئنه یاشار بو دیل،
صاباح بیزیم ارضیمیزین
سرحدیندن او یانا دا
قوشار بو دیل.
وطنی یوخ،
میلتی یوخ،
یاشار اؤزو.
علملرین تملی‌دیر
اوّل سؤزو، آخیر سؤزو.

شعرین سونوندا تاریخین یانیندا گویا شعرین یازیلدیغی یئری ده نیشان وئریر: کازابلانکا. شعرین ایچریسینده ده ایشاره ائدیر کی، گویا احوالات واقع اولور اوزاق آتلانتیکا ساحیلینده. آنجاق همین او ایللرده بو شعری اوخویان هر آذربایجانلی گؤزلجه باشا دوشوردو کی، بورادا صحبت بوجاغا سیخیشدیریلمیش، یوکسک کورسولره یولونو روس دیلی‌نین باغلادیغی آذربایجان تورکجه‌سیندن گئدیر.

...آتلانتیکا ساحیلینده
جوشا-جوشا
داشا-داشا:
من آزادام، من خوشبختم، -
دئییر ناطیق یاد دیلینده.
سؤیله، ناطیق،
ایندی نه‌یه ایناناق بیز -
قولاغامی، یا گؤزه‌می؟
عمله‌می، یا سؤزه‌می؟
"من آزادام، مستقیلم" سؤزلرینی
اؤز دیلینده دئمه‌یه ده
اختیارین یوخسا اگر، دئ، کیم سنه آزاد
دئیر؟
سؤیله، نئجه آزادسان کی،
کومالاردا دوستاق اولوب
آنا دیلین؟
بؤیوک-بؤیوک مجلیسلردن ایتیریلیب

ایلیم-ایلیم.
...سن درده باخ،
وطن ده وار،
میلت ده وار،
آنجاق اونون دیلی یوخدور.
ائله بیل کی،
گوزگو کیمی هامار، شفاف رویالین وار،
دیلی یوخدور.
ایندی سؤیله،
هانسی دیله اؤلو دئیک؟
وطن وارکن،
میلت وارکن
کیچیک، یوخسول کومالاردا
دوستاق اولان بیر دیله‌می؟
یوخسا اوزون عصرلردن
کئچیب گلن،
خالقی اؤلن،
اؤزو قالان بیر دیله‌می؟

۱۹۹۹-جو ایل ایدی، او واختلار چالیشدیغیم باکی‌داکی آمریکا اونیورسیته‌سینده آذربایجانشوناسلیق کونفرانسلاری تشکیل ائتمیشدیم. آیدا بیر-ایکی دفعه تاریخیمیزله، میلّی کیملیگیمیزله، دیلیمیزله، روحوموزلا باغلی بیر معروضه قویوردوق و هانسیسا گؤرکملی متخصیصین ائتدیگی او چیخیشی دینله‌مک، مذاکیره‌لره قاتیلماق اوچون آذربایجان‌ین ان سئچمه ضیالیلارینی دعوت ائدیردیم.

بختیار معلّیم همین گؤروشلرین اکثرینه تشریف گتیریردی. یادیمدادیر کی، ایلک گلیشی واختی بیر پرتلیک ده یاشانمیشدی. نورالدین رضایف‌له گلمیشدی و اونیورسیته‌یه وعده‌لشدیگیمیز ساعاتدان 15-10 دقیقه تئز چاتدیقلاریندان اونلاری حیط قاپیسیندا قارشیلاماغا چیخماغیمی گؤزلمه‌دن اؤزلری اراضییه داخیل اولوبلارمیش و ائله ایلک توش گلدیکلری طلبه‌لرین بیریندن سوروشوبلارمیش کی، اجلاسین کئچیریله‌جگی سالون هارادادیر؟

اوشاقلار اؤز آرالاریندا اینگیلیزجه صحبت ائدیرلرمیش، بو دا طبیعی ایدی، چونکو همین اونیورسیته‌ده تحصیل اینگیلیزجه‌یدی. اوسته‌لیک، بو طلبه‌لردن بیر چوخو دیل وردیشلرینی درینلشدیرمک، مکمل‌لشدیرمک اوچون بیر ایل-ایل یاریم آمریکادا آمریکان عایله‌لرینده یاشامیشدیلار.

ایشین ترسلیگیندن بختیار معلّیمین ایلک راستلاشدیغی، اؤز آرالاریندا اینگیلیزجه دانیشان بو طلبه‌لر هم ده اورتا مکتبین روس بؤلمه‌سینی بیتیردیکلریندن روسجا اونلار اوچون ائله آنا دیلی کیمی ایدی و بختیار معلّیم‌گیل اونلاردان تدبیرین کئچیریلدیگی

سالونون یئرینی خبر آلاندا همین طلبه‌لر آرالاریندا‌کی اینگیلیزجه صحبتلرینی کسه‌رک ادبله روسجا جاواب وئریرلر کی، دوز گئدین، سونرا بیر قدر سولا بورولارسینیز.

بختیار معلّیمی اود گؤتورور و اونلارین اوستونه قیشقیریر کی، بو نه دئمکدیر، نییه اؤز آنا دیلینیزی بگنمیرسینیز، نه‌یه گؤره آذربایجانجایا بئله آلچالدیجی مناسیبت بسله‌ییرسینیز؟

اوشاقلار بو گؤزلنیلمز سرت مناسیبتدن چاشیب قالیرلار.

احوالاتی بیر نئچه دقیقه سونرا بختیار معلّیم اؤزو منه دانیشدی و دئیه‌سن، یئنی‌یئتمه طلبه‌لرله بئله کسکین دانیشدیغینا گؤره پئشمانلیق دا کئچیریردی. قاییتدی کی، واللاه، بو دیل مسئله‌سینده لاپ خسته کیمی اولموشام، هردن هئچ عصبلریمی اداره ده ائده‌بیلمیرم.

آما بو نه همین گونون عصبی ایدی، نه ده بوندان اوّلکی 5-3 ایلین حیرصی. چوخ ایللر اؤنجه، یقین کی، اوخشار وضعیتین یاراتدیغی باشقا بیر نیگارانلیق اونا بو میصراعلاری دئدیرتمیشدی:

بیلمیرسنسه دیلینی، سن وطنین اوزونه
ایستمه‌دن آغ اولدون.
سن اؤزونه بیر اؤگئی، اؤزگه‌یه یاماق
اولدون.
...بیلسن ده یاد دیلینی لاپ یادین اؤزو
کیمی،
سنی دوغما بیلدی‌می؟
بیلمه‌ییب، بیلمه‌یه‌جک!
اونا "جان، قوربان" دئسن،
او، حاقینی یئیه‌جک.
اورک قیزدیرمایاجاق سنه "اؤزگه‌سن"
دئیه،
سنین اؤزونونکو ده ساتیلمیش
بیله‌جکدیر
قارداشینی اؤزگه‌یه.
...اؤز دوغما اؤلادینا دوغما آنا دیلینی
اؤیرتمه‌ین آنالار.
بس آنا آدلانماغا سیزین حاقینیزمی وار؟!
دیلینیزی دانیرکن
اؤزونوزو داندینیز،
آنجاق بو آلچاقلیغی سیز اوجالیق
ساندینیز.

ای کؤکوندن آیریلیب اؤز-اؤزوندن
قاچاقلار،
امین اولون،
سیزی ده بیر زامان داناجاقلار!

مستقیللیک الده ائتدیک، بیر گلمه دیلین آذربایجانداکی برؤ-برو ایاملاری اؤتوب-کئچدی، آنجاق بو یاندان اینگیلیز دیلی هر تین‌باشی بوی وئرمه‌یه اوز قویدو. اسکیدن قالمیش - "خاریجدن گلن مال شیرین اولار" - شاکریمیزله گیره‌وه دوشدوکجه ایندی اینگیلیز دیلی‌نین آذربایجان تورکجه‌سیندن قاباغا چیخاریلماسینا باشلاندی.

بختیار یئنه جوشدو:

بیر زامان روسجایدی رکلام ایشیقلار،
ایندی اینگیلیسجه دورتولور گؤزه.
ایتین ده دیلینه حؤرمتیمیز وار،
تکجه اؤز دیلیمیز یارامیر بیزه.

بختیار بئله بختیار ایدی. او، میلّی دیل، میلّی روح مسئله‌لرینده عؤمرو بویو بئله باریشماز، بو جور دؤنمز، بئله گوذشته‌گئتمز اولدو.

بختیارسیزیق، لاکین بختیار واهابزاده‌نین ناراحات روحو میلّتی ایله بیر یئرده‌دیر. دونن بئله ایدی، ایندی بئله‌دیر، گله‌جکده ده بئله اولاجاق. و ان بؤیوک دیلک ده اودور کی، سئویملی شاعیرین وطنه و میلته باغلی بوتون عُلوی آرزولاری پارلاق بیر گرچگه دؤنسون، "بختیار" کلمه‌سی‌نین سعادت ثیقلتی یاخین بیر صاباحین قوینوندا تام دوغرولسون!

بختیارین بختیار اولاجاغی گونلر میلّتین و یوردون دا هر آن انتظاریندا اولدوغو مسعود تاریخ آنلاری‌دیر! او عزیز گونلرین حؤکماً گله‌جه‌یینه هامیدان چوخ اینانان ائله بختیار واهابزاده‌نین اؤزو ایدی و بو بختیار گلیشین نییه لابد اولدوغونون سببینی ده سؤیله‌میشدی: "آخی دونیا فیرلانیر!" ■

Rafael HÜSEYNOV
Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi'nin hakiki üyesi, profesör, doktor
Azerbaycan Milli Meclisi Başkan Yardımcı

E-posta: rafaelhuseyn@yahoo.com

Yazı Bilgisi:
Alındığı Tarih: 8 Şubat 2025
Yayına Kabul Edildiği Tarih: 15 Mart 2025
E-yayın Tarihi: 3 Nisan 2025
Çıktı Sayfa Sayısı: 15

VARLIQ وارلیق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 39(1), ss. 39-50
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Bəxtiyar Vahabzadə vəyaxud Millətin Şairi

Prof. Dr. Nizami CƏFƏROV [I]

Xülasə:
Bu məqalədə Bəxtiyar Vahabzadənin yaradıcılığı və ictimai mövqeyi geniş şəkildə təhlil olunur. Müəllif onun yalnız şair deyil, həm də filosof və ictimai xadim kimi Azərbaycan milli şüurunun formalaşmasındakı rolunu vurğulayır. Vahabzadənin Sovet senzurası dövründə milli ideyaları dolayı yollarla ifadə etməsi, dilin qorunması uğrunda apardığı mübarizə, Azərbaycan xalqının azadlıq və bütövlük arzularını poeziyasında əks etdirməsi əsas mövzulardandır. Onun yaradıcılığı "Azərbaycan məktəbi"nin formalaşması kimi qiymətləndirilir və xalqın iradəsini ifadə edən bir mənəvi lider kimi təqdim edilir.

Açar sözlər: Bəxtiyar Vahabzadə, milli kimlik, dil mübarizəsi, Azərbaycan məktəbi, Sovet dövrü, ictimai liderlik, azadlıq ideyası.

[I] AMEA-nın müxbir üzvü, Atatürk Mərkəzinin Başqanı
E-poçt: nizamiceferov@hotmail.com

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 39(1), ss. 39-50
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Bahtiyar Vahapzade veya Milletin Şairi

Prof. Dr. Nizami CAFEROV [I]

Özet:

Makalede, Bahtiyar Vahabzade'nin sadece bir şair değil, aynı zamanda bir filozof ve toplumsal önder olarak konumu ele alınmaktadır. Yazar, onun Sovyet dönemindeki sansür koşullarında dahi milli kimlik ve dil meselelerini dolaylı yollarla dile getirmesini ve edebiyat aracılığıyla halkın özgürlük arzusunu canlı tutmasını öne çıkarır. Vahabzade'nin yaratıcılığı, "Azerbaycan Mektebi"nin gelişiminin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Onun, halkın iradesinin sesi olarak toplumsal mücadelede oynadığı rol da özellikle vurgulanmaktadır.

Açar sözler: Bahtiyar Vahapzade, milli kimlik, dil mücadelesi, Azerbaycan mektebi, Sovyet dönemi, toplumsal liderlik, özgürlük düşüncesi.

[I] Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Muhabir Üyesi, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı
E-poçt: nizamiceferov@hotmail.com

VARLIQ وارلیق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 39(1), ss. 39-50
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Bakhtiyar Vahabzadeh Or The Poet Of The Nation

Prof. Dr. Nizami JAFAROV [I]

Abstract:

In this article analyzes Bahtiyar Vahabzade's multifaceted role as a poet, philosopher, and public figure in shaping Azerbaijani national consciousness. It highlights his indirect yet powerful expression of national ideals under Soviet censorship, his dedication to preserving the Azerbaijani language, and his reflection of the people's aspirations for freedom and unity in his poetry. Vahabzade's creative legacy is framed as part of the development of the "Azerbaijani School," positioning him as a moral leader and a representative of his nation's will.

Keywords: Bakhtiyar Vahabzadeh, national identity, Soviet era, Azerbaijani school, language struggle, public leadership, idea of freedom.

[I] Corresponding Member of ANAS, Head of the Atatürk Research Center
E-mail: nizamiceferov@hotmail.com

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 39(1), ss. 39-50
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

بختیار واهابزاده
و یا شاعرِ ملّت

پروفسور دکتر نظامی جعفروف[I]

چکیده:
در این مقاله، نقش چندوجهی بختیار وهاب‌زاده به‌عنوان شاعر، فیلسوف و چهره اجتماعی در شکل‌گیری آگاهی ملی آذربایجان بررسی می‌شود. نویسنده بر بیان غیرمستقیم اما پرقدرت ایده‌های ملی در دوران سانسور شوروی، تلاش او برای پاسداری از زبان ترکی آذربایجانی و بازتاب آرمان‌های آزادی و وحدت مردم در اشعارش تأکید می‌کند. میراث خلاقانه وهاب‌زاده به‌عنوان بخشی از شکل‌گیری «مکتب آذربایجان» ارزیابی شده و او به‌عنوان یک رهبر اخلاقی و نماینده اراده ملت معرفی می‌شود.

کلیدواژه‌ها: بختیار وهابزاده، هویت ملی، مبارزه در راه زبان، مکتب آذربایجان، دوره شوروی، رهبری اجتماعی، اندیشه آزادی.

[I] عضو آکادمی ملّی علوم آذربایجان، رئیس مرکز مطالعاتی آتاتورک در آذربایجان
ایمیل: nizamiceferov@hotmail.com

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 39-50
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

بختیار واهابزاده و یا میلّتین شاعیری

پروفسور دوکتور نظامی جعفروف

بختیار واهابزاده! انسان‌شناس-شاعیر، جمعیت‌شناس-فیلوسوف، میلت‌شناس-اجتماعی خادیم... آذربایجان خالقی‌نین تصورونده بختیار واهابزاده‌نین سیماسی، هر شئیدن اوّل، بیر شاعیر سیماسی اولاراق فورمالاشمیشدیر؛ بوندان سونرا فیلوسوف اوبرازی، داها سونرا ایسه اجتماعی خادیم اوبرازی معین‌لشمیشسه ده، منسوب اولدوغو خالق اونو، بیرینجی نؤبه‌ده، شاعیر کیمی تانییر، سئویر... اصلینده، بختیار واهابزاده شاعیر کیمی نه قدر گوجلو ایدیسه، فیلوسوف کیمی، اجتماعی خادیم کیمی ده بیر او قدر گوجلو ایدی - منسوب اولدوغو خالقین اونو داها چوخ بیر شاعیر کیمی سئومه‌سینه گلدیکده ایسه بو، گؤرونور، همین خالقین تاریخی کاراکتری، منتالیته‌سی (ذهنیتی) ایله باغلی‌دیر: آذربایجان خالقی‌نین نظرینده ان بؤیوک شخصیت، هئچ شبهه‌سیز، شاعیردیر...

آنجاق مشاهیده‌لر، تحلیللر گؤسترییر کی، بختیار واهابزاده‌نین تفکورو، احتیراصی، ناراحاتلیغی اؤز تیپولوژیسی اعتیباری ایله، تکجه شاعیر تفکورو، احتیراصی، ناراحاتلیغی دئییل، هم ده (و بعضی حاللاردا داها چوخ!) فیلوسوف، یاخود اجتماعی خادیم تفکورو، احتیراصی، ناراحاتلیغی ایدی. بختیار واهابزاده آذربایجان خالقی‌نین بیزیم عصرده یئتیرمیش اولدوغو ان بؤیوک شخصیتلردن بیری‌دیر - مسئله بوندا دئییل (بو جور شخصیتلر اونلارلادیر!)، مسئله اوندادیر کی، بختیار واهابزاده‌نین شاعیرلیگی ده، فیلوسوفلوغو دا، اجتماعی خادیملیگی ده منسوب اولدوغو خالقا مخصوصدور. او، بوتونلوکله «آذربایجان مکتبی»نین یئتیشدیرمه‌سی اولموش، بو مکتبین چاغداش تفکور امکانلارینی نمایش ائتدیرمیشدیر. اونا گؤره ده، هر نئجه اولورسا-اولسون، بختیار واهابزاده‌نین یارادیجیلیغی دویا میقیاسینا اؤز «آذربایجان قیدیاتی» ایله چیخیر.

یقین کی، بختیار واهابزاده‌نی تانیمایان، سئومه‌ین، داخیلینده اونونلا، اونون شعری ایله دیالوقا گیرمه‌ین آذربایجانلی تاپماق چتیندیر. آذربایجان‌ین سون اون‌ایللرده‌کی بؤیوک تفکور، ادراک مکتبلریندن بیری محض واهابزاده مکتبی‌دیر - بورایا یاد، غیر میلّی «متودولوژی» هئچ زامان یول تاپمامیش، میلّتین پروبلملری هئچ بیر وجهله ساختالاشدیریلمامیش، حقیقت، بیرباشا دئمک مومکون اولمادیقدا، ان آزی دولاییسی

ایله دئییلمیشدیر... و بونو خصوصی وورغولاماق لازیمدیر کی، ب. واهابزاده‌نی هر هانسی حقیقتدن داها چوخ میلّی حقیقت (میلّتین حقیقتی!) ماراقلاندیرمیشدیر: نه قدر بؤیوک محرومیتلره معروض قالسا دا، او، میلّته خیدمت ائتمک وظیفه‌سینی همیشه شرفله یئرینه یئتیرمیش، میلّی ایدئاللاردان دؤنمه‌میش، میلّی حقیقتی سؤیله‌میشدیر.

ب. واهابزاده مکتبی 20-جی عصرین ۵۰-جی ایللرینده تشکول تاپسا دا، آردیجیل تکامول مرحله‌لری کئچیرمیش، میلّی پروبلملرین، ایدئاللارین تأثیری ایله فورمالاشمیش، کامیل‌لشمیش، حساسلیق، گوجلو رئاکسیون (تپکی) ائلاستیکلیگی، چئویکلیک قازانمیش، مکتبه چئوریلمیشدیر.

ب. واهابزاده حاقینداکی صؤحبت اونون منسوب اولدوغو میلّت حاقینداکی صؤحبتدیر... ب. واهابزاده‌نین یارادیجیلیغیندا میلّت اؤزونو درک ائدیر...

آذربایجان خالقی اون ایل، ایگیرمی ایل، حتی اللی ایل بوندان قاباق ب. واهابزاده‌یه نه جور اینانیردیسا، بو گون ده اونون جیسمانی یوخلوغوندا دا او جور اینانیر و اونو میلّتین اؤنونده گئدن ان بؤیوک شخصیتلردن بیری حساب ائدیر.

نه اوچون اون ایللر بویو هر جور اینامدان محروم ائدیلن بیر میلّت ب. واهابزاده‌یه بو قدر اینانمیش، اونون آرخاسینجا گئتمه‌یه همیشه حاضیر اولموشدور؟ فیکریمیزجه، بونون اساس سببی اودور کی، میلّت بختیاردا اؤز اراده‌سی‌نین ایفاده‌سینی گؤرموشدور - میلّتین اراده‌سی‌نین بیر نفرده ایفاده اولونماسی‌نین نتیجه‌سی ایدی کی، هامی سوساندا ب. واهابزاده هامی‌نین عوضینه «دانیشیردی»، هامی‌نین سؤزونو دئییردی.

ب.واهابزاده شکی‌ده دونیایا گلمیشدی...

ب. واهابزاده‌نین یارادیجیلیغیندا شکی‌لی کاراکتری، «عصب"ی اولسا دا، "اؤزونوز شکی‌لی اولدوغونوز حالدا، نییه شکی‌یه بیر شعر حصر ائتمیسینیز؟» سوالی وئریله‌نه قدر اوزون مدّت شکی‌نین بدیعی اوبرازی اولمامیشدیر. همین سوال شاعیره آشاغیداکی کؤورک، اونودولماز میصرعلاری یازدیرمیشدیر:

بیر نغمه قوشمادیم هله من سنه،
داغلار بونو منه کسیر سانماسین.
من دئدیم وورغونام آذربایجانا،
دئییرم، هئچ زامان خیردالانماسین.
کؤنلومدن اوجالان بو آواز، بو سس:
بؤیوکدور، اوجادیر مسلکیم منیم...
بالا آناسینا «سئویرم» دئمز.
من‌ده دئمه‌میشم، آ شکی‌م منیم.

شاعیر نه قدر بؤیوک شؤهرته چاتسا دا، طبیعتینده‌کی اوشاق کؤورکلیگینی، دوغولدوغو، ییخیلیب دورا-دورا ایلک آددیملارینی آتدیغی تورپاغا محبتینی هئچ زامان ایتیرمه‌میش؛ یاشلاشدیقجا، دونیانین ایستی-سویوغونو گؤردوکجه کؤرپه‌لیگینی، آناسی‌نین نوازیشینی داها چوخ خاطیرلاییردی.

هارداسان آی آنام؟!
یئنه بو آخشام
قایغینا، سئوگینه قوراقسامیشام.
بیر اوشاق اولایدیم تزه‌دن، یئنه
منی بله‌یه‌یدین محبتینه.
چوخ دا کی، شؤهرتدن باشدا
تاجیم وار،
بیر ایستی نفسه احتیاجیم وار.
آزیرام یولومو دوماندا، چنده،
قلبیم دولاشدیریر گؤزوم
گؤره‌نی.
ایندی ده یوخودا خورتان گؤرنده
سنی چاغیریرام، آی آنام، سنی...
الی‌نین ایستیسی دورور باشیمدا،
من سنه محتاجام لاپ بو
یاشیمدا.

بختیار اؤز بؤیوک شعرلری، مودریک فلسفه‌سی، جوشغون پوبلیسیستیکی اوچون بیرینجی نؤبه‌ده ناراحات احتیراصلارینا بورجلو ایدی – ناراحات احتیراصلار انسانی داغا-داشا سالابیلر، اونو «نورمال» حیاتدان محروم ائدر، آنجاق همین انسانی، هر نئجه اولورسا-اولسون، نتیجه اعتیباری ایله حقیقتین آستاناسینا گتیریب چیخارير. آذربایجان یازیچیلاری‌نین معلّیمی میرزه ابراهیموف ب. واهابزاده‌یه حصر اولونموش مقاله‌لریندن بیرینده گؤسترير کی، اونون طبیعتلی آداملار چوخ زامان راحتلیقلارینی ایتیریر، اؤزلرینی هیجانلار سئلینه آتمیش اولورلار...

هله ۶۰-جی ایللرده یازدیغی بیر شعرینده طبیعتینده‌کی ناراحاتلیغی شاعیر آشاغیداکی شکیلده ایفاده ائدیردی:

گئجه-گوندوز، سحر-آخشام
من یازیرام، اوخویورام.
یازیلاریم کیتاب-کیتاب.
نه اولسون کی،
اورگیمه چوخو یاتمیر.
شعریمده ده نه‌سه چاتمیر،
سؤزومده ده نه‌سه چاتمیر.
کؤنلوموزدن
کئچنلرین آرخاسینجا بیر قوشوروق،
چالیشیریق، ووروشوروق.
سسه دوشور مرامیمیز،

عملسه بو سسه چاتمیر
دوزو بودور-
سؤزوموزده هر شئی چاتیر،
اؤزوموزده نسه چاتمیر...

او، شاعیر کیمی حرکت ائدیر، فیلوسوف کیمی حرکتلرینی درک ائله‌مه‌یه چالیشیر، اجتماعی خایم-پوبلیسیست کیمی همین حرکتلرینه قیمت وئریردی.

«آذربایجان دردلرینی هایقیران» (یاووز بولنت باقیلر) ب. واهابزاده، اصلینده، نصیحت وئرمکدن، یول گؤسترمکدن داها چوخ، داخیلیمیزده مورگوله‌ین حیسلری اویادیر، انساندا انسانلیغی حرکته گتیریردی. او، اؤز ایتی پسیکولوژیک مداخیله‌سی ایله اوخوجوسونو دوشونمه‌یه مجبور ائدیر - هم ده او سواللار اوزرینده دوشوندورور کی، همین سواللارین جوابینی چوخ زامان مولیفین اؤزو ده بیلمیر. قییید ائدک کی، ب. واهابزاده یالنیز گلیب چیخدیغی حقیقتلری ترنّوم (تقدیم!) ائتمکله محدودلاشمیر، اونون چیلغین تفکورو بعضا تضادلار آراسیندا حقیقت آختاریر، بعضاً ده تردّودلر ایچریسینده قالیر. اوخوجو بونو گؤرور، بؤیوک دوشونجه صاحیبی‌نین آرخاسینجا گئتمه‌یه داخیلی احتیاج حیس ائدیر.

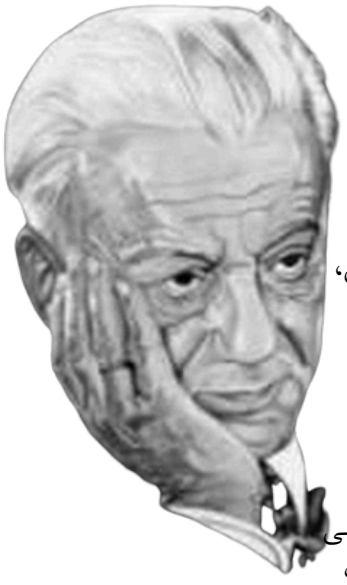

یارادیجیلیغا باشلادیغی دؤردن بختیار واهابزاده عینی محصولدار لیقلا یازیب-یاراتمیشدیر - بو باخیمدان اونو آذربایجان‌ین هئچ بیر معاصیر یازیچیسی، فیلوسوفو، یاخود اجتماعی خادیمی ایله مقایسه ائتمک مومکون دئییل. یوزلرله لیریک، اونلارلا ائپیک شعرلر و منظومه‌لر، منظوم دراملار، حکایه‌لر، تله‌رادیو پییئسلری، سناریولار، مونوقرافیالار، ساییسیز- حسابسیز علمی، علمی-پوبلیسیستیک و پوبلیسیستیک مقاله‌لر، خاطیره‌لر، ترجومه‌لر، تلویزوندا، رادیودا، مختلیف سویه‌لی ییغینجاقلاردا چیخیشلار، اونیورسیته آمفی‌لرینده محاضیره‌لر...

اگر بورایا ب. واهابزاده‌نین چوخ‌طرفلی اجتماعی-سیاسی فعالیتینی ده علاوه ائتسک، اعتیراف اولونمالی‌دیر کی،

اگر بورایا ب. واهابزاده‌نین چوخ‌طرفلی اجتماعی-سیاسی فعالیتینی ده علاوه ائتسک، اعتیراف اولونمالی‌دیر کی، او، حقیقتا، آزمان بیر یارادیجی ایدی - اونون یارادیجیلیغی‌نین میقیاسینی آنجاق آذربایجان ادبیاتی و اجتماعی فیکری تاریخینده مؤحکم یئر توتموش محتشم شخصیتلرین یارادیجیلیغی‌نین میقیاسی ایله مقایسه ائتمک مومکوندور.

عینی زاماندا، آذربایجان‌ین اجتماعی-سیاسی، معنوی-ایدئوْلوژیک حیاتیندا ائله بیر حادثه اولمامیشدیر کی، ب. واهابزاده یا یارادیجیلیغی، یا دا اجتماعی فعالیتی ایله اونا بیرباشا، یا دا دولاییسی ایله توخونمامیش اولسون - بختیارین میقیاسلی، مضمونلو

یارادیجیلیغی، میلّی ایدئاللارا خیدمت ائدن اجتماعی فعالیتی، بؤیوک دوشونجه پوتانسیلی اونو چاغداش دؤرون ان بؤیوک، نادیر شخصیتلریندن بیری ائتمیشدیر.

شبهه‌سیز، بؤیوک شخصیت هئچ بیر میلّتده، هئچ بیر تاریخی دؤرده تصادوفاً یارانمیر - بؤیوک شخصیتلرین میدانا چیخماسی اوچون مکمل منشأ، زنگین اتنوکولتورولوژیک پوتانسیل، نهنگ اجتماعی میسیونلار اولمالی‌دیر؛ ایکییه پارچالانمیش وطنین بوتوولویو، حاقلاری آیاقلار آلتیندا تاپدالانان، اقتصادی، سیاسی، معنوی تضییقه معروض قالان، طبیعی ثروتلری وحشیجه‌سینه غارت ائدیلن هر ایکی آذربایجان‌ین میلّی استیفلال و آزادلیق اعمالی ۵۰-جی ایللردن اعتیباراً ب. واهابزاده تیپلی بیر شخصیتین فورمالاشماسینا شرایط یاراتمیشدی - او، بیرباشا مبارزه آپارماق، ایدئاللارینی مانیفست شکلینده اعلان ائتمک امکانلاریندان محروم اولسا دا، حیاتی‌نین هئچ بیر دؤرونده بو دونیایا هانسی میسیون ایله گلدیگینی اونوتمادی، میلّتین آزادلیغی دوشونجه‌سینی اجتماعی طلباتا چئویرمکده ان بؤیوک رولو اویناماق دا محض اونا نصیب اولدو...

۸۰-جی ایللرین اورتالارین‌دان سونرا تدریجا «قانونی‌لشن» خالق حرکاتی‌نین بیر دوشونجه قایناغی آذربایجان دموکراتیک جمهوریتینی قورانلارین مفکوره‌سی ایدیسه، دیگر بیر قایناغی 70-50-جی ایللرین میلّی ضیالی (اونلارین دا اؤنونده ب. واهابزاده گئدیردی) دوشونجه‌سی ایدی و قید ائتمک لازیمدیر کی، همین ضیالیلار 90-80-جی ایللر خالق حرکاتیندا هم بلاواسیطه اشتیراک ائتدیلر، هم ده حرکاتین فؤوقونده دوروب اونون کیفایت قدر آنالیتیک تحلیلینی وئرمکله، میلّی اجتماعی شعورون «منسب مجادیله‌لری» سویه‌سینه ائنمه‌سینه مانع اولدولار.

ب. واهابزاده اؤز بؤیوک شخصیتی ایله میلّی آزادلیق ایدئولوژیسی‌نین (و حرکاتی‌نین) تکجه آپاریجی قوّه‌سی دئییل، هم ده ویجدانی ایدی.

ب. واهابزاده حیاتینی ائله یاشامیشدیر کی، هر واخت هامی‌نین (عموماً، منسوب اولدوغو میلّتین!) اوزونه دیک باخابیلردی – حاقّی تاپدالانانلار همیشه اونا مراجیعت ائدیب، اونا گوونیردیلر... اورگی‌نین گئنیشلیگی، حاقّین ناحاقّا بوغدورولماسینا دؤزمه‌مه‌سی، حقیقت اوغروندا حوصله‌سیزلیگه واراجاق قدر مبارزلیگی، لاقیدلیگه، بیگانه‌لیگه اعتیراضی بختیار واهابزاده‌یه (خالقین تعبیری ایله، بختیارا) تکجه آیری-آیری آداملارین دئییل، بوتوولوکده آذربایجان میلتی‌نین بؤیوک سایغیسینی قازاندیرمیشدی - بو سایغی‌نین بیر سببی ده بختیارین کیندن-کدورتدن اوزاق اولماسی ایدی... اؤزو دئمیشکن:

ازلدن حقیقت عاشیقی‌یم من،
باشقا جور یاراتمیش طبیعت منی.
اسه‌رم، جوشارام دریا تک، آنجاق
یاشاتماز کین منی، کدورت منی.

ب. واهابزاده‌نین دویغوسونو، دئمک اولار کی، اونون حاقیندا یازان بوتون تنقیدچیلر "اود»لا، «یانغی» ایله مقایسه ائتمیشلر، آنجاق عینی زاماندا اونون منطیقلیلیگینی، مودریکلیگینی ده گؤسترمیشلر.

«حیسّدن تفکوره، دویغودان ایدراکا کئچید پروسه‌سینده دوشونجه‌نین گئنیشلیگی، احاطه‌لیلیگی» (مسعود علی‌اوغلو) ب. واهابزاده‌نی سجیه‌لندیرن بیر علامت کیمی قید ائدیلمیشدیر.

...او، هارداسا «کؤهنه دونیا»نین آدامی ایدی، تعبیری جایزسه، «کؤهنه کیشی» ایدی:

"اگر منیم اؤلادلاریم منیم یانیمدا آرتیق-اسکیک دانیشمیرسا، من گلنده آیاغا قالخیرسا، منیم یانیمدا پاپیروس چکمیرسه و بونو مشاهیده ائدن معاصیر آدام منی کؤهنه‌لیکده گوناهلاندیریرسا، قوی گوناهلاندیرسین. من اونون ایسته‌دیگی کیمی معاصیر اولماقدانسا، بئله کؤهنه اولماق ایسته‌ییرم» («عؤموردن صحیفه‌لر»). و ۱۹۹۱-جی ایلده عالی سووئتین اوتورومواندا بیر سیرا سیاسی آوانتوریستلر آذربایجان‌ین بؤیوک سیاسی خادیمی حیدر علی‌یفه قارشی حؤرمتسیزلیک ائدرکن ب. واهابزاده‌نین دؤزمه‌مه‌سی ده، اصلینده، دده-بابا عادتلرینه احتیرامدان ایره‌لی گلیردی: «واختیله ح. علی‌یف‌ین وظیفه‌یه گتیردیگی ایندیکی یوکسک وظیفه صاحیبلری بو گون عادیجه آللاه سلامینی وئرمکدن بئله چکینیر، هئچ اونون اوزونه باخماق دا ایسته‌میرلر. دئمک، بو آداملارین یوخاریداکینا وئردیگی سلام دا روشوت ایمیش.

بس هانی دده-بابانین «دوز-چؤرک عنعنه‌سی» - دئیه میلّی مجلیسه مراجیعت ائدن ب. واهابزاده دده-بابا قایدالاری‌نین پوزولماسیندان (اؤزو ده هارادا؟ میلّی مجلیسده!) هیجانلانیر، ناراحات اولوردو.

ئله بؤیوک شخصیتلر اولموشدور کی، میلتین ایراده‌سینی اؤز سوبژکتیو مقصدلرینه یؤنلتمه‌یه چالیشمیشلار - ائله شخصیتلر ده اولموشدور کی، میلتین تاریخی احتیاجلارینی دویوب، درک ائدیب، بو احتیاجلارین اؤده‌نیلمه‌سی استقیامتینده آردیجیل فعالیت گؤسترمیشلر.

ب. واهابزاده ایکینجی تیپ شخصیتلردن ایدی: او، آذربایجان خالقی‌نین تاریخی (و معاصیر!) پروبلملرینی پروفسیونل بیر آذربایجان‌شناس کیمی اؤیره‌نه-اؤیره‌نه بو خالقین هم «غیرِ فورمال»، هم ده «فورمال» وکیلی اولموشدور.

خالق قارشیسینداکی مسئولیت اؤزونو اونون هم بدیعی، هم ده علمی-فلسفی، هم ده پوبلیسیستیک یارادیجیلیغیندا باریز حیس ائتدیرمیش (و بو گون بلاواسیطه حیس ائتدیرمکده‌دیر).

کئچمیشی ده، گله‌جگی ده محض «وطن تاریخی»نین صحیفه‌لری کیمی ورقله‌ین» (یاشار قارایف) ب. واهابزاده وطنداشلیغین نه دئمک اولدوغونو هم اؤزو، هم ده میلت اوچون آیدینلاشدیرماغا چالیشماقلا، مبالیغه‌سیز دئیه‌بیلریک کی، بو گونه قدر بیر انستیتوتون - «وطن‌شناسلیق انستیتوسو»نون ایشینی گؤرموشدور. او، هئچ تصادوفی دئییلدیر کی، عؤمور صحیفه‌لرینی ده «وطن تاریخی»نین صحیفه‌لری کیمی

ورقله‌میشدیر:

«دونیایا گؤز آچدیغیمیز زامان ایلک دفعه آیاغیمیزی باسدیغیمیز تورپاق - آنا وطندیر. سونرالار مین اؤلکه‌یه گئده‌بیلر، مین اؤلکه‌نین سویونو ایچیب هاواسینی اودابیلر، نئچه-نئچه تورپاغین موّقتی ساکینی اولابیلریک. لاکین بو تورپاغین، بو اؤلکه‌نین هئچ بیری بیزه دوغما تورپاغیمیزی عوض ائدیب آنا وطن اولابیلمز»...

بختیار واهابزاده حاقیندا یازماق یاریم عصردن آرتیق یارادیجیلیق تکامولو کئچیرمیش کامیل بیر شخصیتی آراشدیرماق دئمکدیر، - اؤز-اؤزلویونده معلومدور کی، بو او قدر ده آسان دئییل و طبیعی اولاراق، مسئله‌نین چتینلیگینی بیز ده حیس ائدیریک؛ آنجاق ایش بوراسیندادیر کی، بوتونلوکله میلّی حادیثه اولان ب. واهابزاده شخصیتی، تدریجاً ده اولسا، شرح ائدیلمه‌لی، آچیلمالی، چئشیدلی یؤنلری ایله میلّی پروفسیونل ایدراکین نسنه‌سینه چئوریلمه‌لی‌دیر. اؤز بؤیوک شخصیتلریندن صرف‌نظر ائدیب اؤزگه مکتب-شخصیتلریندن اؤیرنمه‌یه مئییللی اولان میلّت، نتیجه اعتیباریله، میلی دویغولاردان، تفکوردن محروم اولوب اؤزگه‌لر کیمی دوشونور، اؤزگه‌لر کیمی هیجانلانیر، میلّتین قارشیسینا مرکب پروبلملر چیخاندا اوزونو مطیع‌لیکله یا شرقه، یا دا غربه چئویریر. ب. واهابزاده میلّی تفکورون ائله مکمل محصولودور کی، بئله بیر مکتبی اولان میلّت «ساوادسیز» اولابیلمز - بیرینجیسی اونا گؤره کی، «ساوادسیز» میلّتین بو قدر مکمل مکتب یاراتماسی مومکون دئییل؛ ایکینجیسی اونا گؤره کی، بو قدر مکمل مکتبی اولان میلّتین همین مکتبدن اؤیرنمه‌سی مومکون دئییل...

ب. واهابزاده مکتبی، ساده‌جه، میلّتچیلیک مکتبی دئییل (و ب. واهابزاده‌نی عادی بیر میلّتچی سایانلار سهو ائدیرلر)، بو، بؤیوک میلت‌شناس، میلت‌سئورلیک مکتبی‌دیر - آذربایجان میلّتی‌نین کئچمیشی، بو گونو و گله‌جگی ایله باغلی ائله بیر اؤنملی مسئله یوخدور کی، همین مکتب اونون اوزرینده دوشونمه‌سین، بو و یا دیگر قناعتینی سؤیله‌مه‌سین. و ب. واهابزاده مکتبی آنجاق شاعیرلیک مکتبی دئییل، بؤیوک فیلوسوفلوق، نهنگ اجتماعی خادیملیک مکتبی‌دیر – بورادا مودریک فیکیرلر، احاطه‌لی دوشونجه‌لر احتیراصلی دویغولار قدر گوجلو، رنگارنگ، نفوذ ائدیجی‌دیر.

سؤز صنعتی یاراناندان بری دونیانین درد-سری صنعتکار قلبینده داشینا-داشینا گلسه ده نتیجه اعتیباریله صنعتکارا یوخ، صنعته یوک اولوب. ده‌ده قورقوددان فضولی‌یه، فضولی‌دن ص. وورغونا قدر زامان آنلامینا سیغمایان ائستتیک معیارلار وار؛ ده‌ده قورقود، فضولی، یاخود ص. وورغون معاصیرلیگه همین معیارلارین گؤزو ایله باخماقدیر.

ب. واهابزاده‌نین یارادیجیلیغی انسانین زامان سرعتی ایله دوشونمک احتیراصی‌نین ادبی فیکریمیزین بوگونکو سویه‌سینده تظاهورودور.

جسارتله دئیه‌بیلریک کی، ب. واهابزاده منسوب اولدوغو نسلین بوتون معنوی ایستکلرینی شعره گتیردی.

... بو یازینی بؤیوک یازیچی چنگیز آیتماتوف‌ون «بختیار واهابزاده اؤز محتشم شعر معبدینی اوجالتماقدادیر. او قدرتلی‌دیر. قویدوغو تمل مؤحکم و گؤزلدیر» فیکری ایله بیتیرمک ایستردیم، آنجاق آذربایجان خالقی‌نین عموم‌میلی لیدری، معاصیر آذربایجان

دؤلتچیلیگی‌نین قوروجوسو حیدر علی‌یف‌ین نئچه ایللر اول بختیار واهابزاده‌نین «هارا گئدیر بو دونیا؟!» پییئسی‌نین تاماشاسینا باخدیقدان سونرا سؤیله‌دیگی تاریخی سؤزلری خاطیرلاماق مومکون دئییل: «بختیار واهابزاده‌نین هر بیر اثری دگرلی‌دیر، قیمتلی‌دیر. اونون هر بیر اثری بیزیم مدنیتیمیزی، اینجه‌صنعتیمیزی، ادبیاتیمیزی اینکیشاف ائتدیریر» ■

Nizami CƏFƏROV
Prof. Dr.; Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Muhabir Üyesi;
Azerbaycan Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı

E-posta: nizamiceferov@hotmail.com

Yazı Bilgisi:
Yazı, Azerbaycan Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Azerbaycan Milli Kütüphanesinin birlikte hazırladıkları "Bahtiyar Vahapzade - Bibliyografya" kitabından (Bakü, 2015: 5-13) alınmıştır.
Alındığı Tarih: 21 Şubat 2025
Yayına Kabul Edildiği Tarih: 1 Mart 2025
E-yayın Tarihi: 3 Nisan 2025
Çıktı Sayfa Sayısı: 12

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 51-61
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Bəxtiyar Vahabzadə
Milli Təfəkkür və Mübarizə Şairi

Prof. Dr. Eynulla MƏDƏTLİ [I]

Xülasə:
Məqalədə Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Bəxtiyar Vahabzadənin yaradıcılığı və onun milli kimlik uğrundakı mübarizəsi araşdırılır. Müəllif, Vahabzadənin Sovet dövründə milli dəyərlərin qorunmasına yönəlmiş ideoloji mövqeyini, ana dilə və mədəni irsə bağlılığını təhlil edir. "Gülüstan", "Latın dili" və "İkinci səs" kimi əsərlər əsasında şairin ictimai-siyasi düşüncələri, Güney Azərbaycan məsələsinə yanaşması və bütöv Türk dünyasına yönəlik çağırışları şərh olunur. Məqalədə, ayrıca Vahabzadənin Heydər Əliyevlə münasibətləri, çıxışları və dramaturji yaradıcılığının ideoloji məzmunu da araşdırma predmetinə çevrilmişdir.

Açar sözlər: Bəxtiyar Vahabzadə, Azərbaycan, Milli təfəkkür.

[I] Tarix elmləri doktoru, Fövqəladə və səlahiyyətli səfir
E-poçt: emadatli@gmail.com; ORKİD: 0000-0001-9315-9990

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 51-61
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Bahtiyar Vahapzade
Milli Düşünce ve Mücadele Şairi

Prof. Dr. Eynulla MEDETLİ [I]

Özet:
Bu makalede, Azerbaycan edebiyatının önemli temsilcilerinden Bahtiyar Vahabzade'nin edebi mirası ve milli kimlik mücadelesindeki yeri ele alınmaktadır. Yazar, Vahabzade'nin Sovyet döneminde kültürel direnişin simgesi haline gelen şiirsel duruşunu, ana dili ve milli değerler konusundaki hassasiyetini incelemektedir. "Gülüstan", "Latince" ve "İkinci Ses" gibi eserler üzerinden şairin Güney Azerbaycan'a ilişkin yaklaşımı ve Türk Dünyasına hitap eden söylemleri değerlendirilmiştir. Ayrıca Vahabzade'nin Haydar Aliyev dönemiyle ilişkileri, kamuya yönelik konuşmaları ve tiyatro eserlerinin ideolojik yapısı da makalede analiz edilen başlıca unsurlar arasındadır.

Açar sözlər: Bahtiyar Vahapzade, Azerbaycan, Milli düşünce.

[I] Tarih bilimleri doktoru; Büyükelçi
E-poçt: emadatli@gmail.com; ORCİD: 0000-0001-9315-9990

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 51-61
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Bakhtiyar Vahabzadeh
Poet of National Thought and Struggle

Prof. Dr. Eynulla MADATLI [I]

Abstract:
The article examines the literary legacy of Bahtiyar Vahabzade, a prominent figure in Azerbaijani literature, and his role in the struggle for national identity. The author analyzes Vahabzade's ideological stance during the Soviet period, focusing on his commitment to the Azerbaijani language and national values. Through the analysis of major works such as Gülüstan, Latin Language, and The Second Voice, the article highlights his political thought, his concern for South Azerbaijan, and his messages directed at the wider Turkic world. It also discusses his relationship with Heydar Aliyev, his public speeches, and the ideological content of his dramatic works.

Keywords: Bakhtiyar Vahabzadeh, Azerbaijan, National Thought.

[I] Doctor of Historical Sciences; Ambassador
E-mail: emadatli@gmail.com; ORCID: 0000-0001-9315-9990

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 51-61
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

بختیار واهابزاده
شاعر تفکر و مبارزه ملی

پروفسور دکتر عین‌الله مددلی[I]

چکیده:
در این مقاله میراث ادبی بختیار وهابزاده و نقش او در مبارزه برای هویت ملی مورد بررسی قرار گرفته است. نویسنده به تحلیل دیدگاه‌های ایدئولوژیک وهابزاده در دوران شوروی پرداخته و تأکید او بر زبان مادری و ارزش‌های ملی را برجسته می‌سازد. مقاله با تحلیل آثاری چون «گلستان»، «زبان لاتین» و «صدای دوم»، دیدگاه‌های سیاسی او، توجه‌اش به مسئله آذربایجان جنوبی و پیام‌هایش خطاب به جهان ترک را واکاوی می‌کند. همچنین، رابطه او با حیدر علی‌اف، سخنرانی‌های عمومی و محتوای ایدئولوژیک آثار نمایشی‌اش از دیگر محورهای این مقاله هستند.

کلیدواژه‌ها: بختیار وهابزاده، آذربایجان، اندیشه ملی.

[I] دکترای تاریخ، سفیر صلاحیتدار
ایمیل: emadatli@gmail.com؛ اورسید: 0000-0001-9315-9990

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 51-61
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

بختیار واهابزاده - میلّی تفکور و مبارىزه شاعیری

پروفسور دوکتور عین‌الله مددلی

آذربایجان جمهوریتی‌نین پرزیدنتی ایلهام علی‌یف‌ین فرمانی ایله خالق شاعیری بختیار واهابزاده‌نین ۱۰۰ ایللیک یوبلئیی‌نین گئچیریلمه‌سی یالنیز بؤیوک بیر علمی-ادبی تدبیر دئییل، عینی زاماندا درین اجتماعی-سیاسی و ایدئولوژیک مضمون داشییان حادثه‌دیر. چونکو بختیار واهابزاده‌نین حیات و مبارىزه فلسفه‌سی اولدوقجا کاراکتریک ایدی. او، سوویتلر دؤنمینده کومونیست ایدئولوژیسی‌نین چیزدیگی چرچیوه‌یه سیغیشمیردی، ان مختلیف ادبی اوصوللار و فندلرله ایده‌سینی اؤتورمه‌یی باجاریردی. درس دئینده ده، پارلامنتده یا اجتماعیت قارشیسیندا چیخیشلاریندا دا، شعر یا مقاله‌لرینده ده اونون داخیلی یانغیسی حیس ائدیلیردی. میلّی مؤضوعلاردا حیسیاتسیز دانیشابیلمیر، لاقیدلیگه، بیگانه‌لیگه جبهه آچیر، بوتون بدنی ایله سؤزونو دئییر، عصبینی جیلوولامیردی. شعرلری‌نین اکثریتی مینلرله اینسانین حیات یولونا ایشیق سالیردی:

یاشاماق یانماقدیر یاناسان گرک،
حیاتین معناسی یالنیز اوندادیر،
شمع اگر یانمیرسا، یاشامیر دئمک،
اونون یاشاماغی یانماغیندادیر.

بختیار واهابزاده چاغداش دؤنمده اؤلکه‌میزده و اونون سینیرلاریندان کناردا ان چوخ مراجیعت ائدیلن، تدقیق اولونان بؤیوک فیکیر آدامی‌دیر، شاعیر-فیلوسوفدور، ادبیاتشناس عالیمدیر، قدرتلی دراماتورقدور، مبارىز اجتماعی-سیاسی خادیمدیر. سون ایللرده آکادمیک عیسی حبیب‌بگلی، پروفسورلار علیزاده عسگرلی، بدیرخان احمدلی، فیلولوژی علملری دوکتورو اسمیرا فواد، دوچنت آیدا میرزه‌یئوا و بیر سیرا باشقا تدقیقاتچیلاریمیز بو گؤرکملی متفکیرین یارادیجیلیغینا دایر قیمتلی اثرلر یازمیشلار. قید ائدیلمه‌لی‌دیر کی، آزادلیق، استیقلال، آنا دیلی، میلّی کیملیک کیمی مسئله‌لره دایر بؤیوک شاعیرین هر بیر اثری درین اجتماعی-سیاسی مضمونا مالیکدیر و تحلیلینه گئنیش احتیاج واردیر. اونون ۱۹۶۰-جی ایللرده یازدیغی و او دؤنم تفکورونده بؤیوک تلاتوم دوغوران «لاتین دیلی» شعری، «تضادلار» پوئماسی کیمی اثرلرینده باشقا اؤلکه‌لردن سؤز آچسا دا، اصلینده آذربایجان خالقی‌نین دردلری دیله گتیریلیردی.

بختیار واهابزاده‌نی آذربایجان ادبیاتی‌نین میلّی-پوئتیک استیقلال‌نامه‌سی‌نین قدرتلی یارادیجیلاریندان حساب ائدن آکادمیک عیسی حبیب‌بگلی فیلولوژی علملری دوکتورو علیزاده عسگرلی‌نین «بختیار واهابزاده. حیاتی، محیطی و یارادیجیلیغی» آدلی فوندامنتال مونوقرافیاسینا یازدیغی اؤن سؤزده وورغولامیشدیر: «بختیار واهابزاده‌نین «لاتین دیلی» شعری 20-جی عصرده یالنیز آذربایجان ادبیاتیندا دئییل، حتی گئچمیش سوویتلر بیرلیگی میقیاسیندا میلّی استیقلالین واجیب شرطلریندن اولان آنا دیلی اوغروندا سؤز آچان ان جسارتلی اثر حساب اولونماغا لایقدیر.» (عسگرلی، ۲۰۲۲، ص.۹)

بختیار واهابزاده اکثر شاعیرلریمیز کیمی گنجلیک چاغلاریندا داها چوخ عشق، محبت، هیجران، وصال، عُلوی آرزولاردان یازمیش، شعرلری‌نین صمیمی‌لیگی، اؤزونه‌مخصوص اوسلوبا مالیک اولماسی ایله اؤزونو سئودیرمیشدی. تصادوفی دئییلدیر کی، اؤلکه‌میزین تانینمیش بسته‌جیلری اونون شعرلرینه اونلارلا بیر-بیریندن گؤزل ماهنیلار یازمیش و بو همیشه‌یاشار ماهنیلار ایندی ده اوخونور و گله‌جکده ده اوخوناجاقدیر. شعره لایق موسیقیدن علاوه، بو ماهنیلارین هر سطریندن سئون و سئویلن شاعیریمیزین روحو دویولور:

اؤزون بیر عالمسن، عشقین بیر عالم،
سن اولان کؤنولده نه غصه، نه غم!
سنسیز بو دونیانین ان بدبختی‌یم،
سنینله دونیادا بختیارام من.

لاکین ۱۹۵۰-جی ایللرین سونلاریندان بختیار واهابزاده‌نین شعرینده میلّی کیملیک، آنا دیلی، آزادلیق کیمی اجتماعی-سیاسی مؤضوعلار اؤنه چیخمیش، اونون یارادیجیلیغینا اولان ماراغی داها دا آرتیرمیشدی. ۱۹۵۰-جی ایللرین سونلاریندان، اونون «گولوستان» پوئماسیندان باشلانان استیقلال شعری کومونیست ایدئولوژیسی‌نین قاداغالارینا محل قویمایاراق یازارینا گئنیش عموم‌خلق محبتی دوغورموشدو. کومونیست رژیمی‌نین اونو حبس ائتمه‌سی مسئله‌سی آرتیق گونده‌لیکده ایدی. او زامان آذربایجان‌ین دؤلت گوونلیک سیستمینده مسئول وظیفه داشییان حیدر علی‌یف اونونلا گؤروشموش، حبس ائدیلمک تهلوکه‌سیندن قوروموش، اونون کومونیست ایدئولوژیسی شرایطینده ده خالقا و وطنه خیدمتینی اویغون مجرایا یؤنلتمیشدیر.

بختیار واهابزاده هم ادبیاتدا، هم ده اجتماعی فعالیتینده عقیده و دؤنمزلیک نمونه‌سی اولموشدو. 1990-1988-جی ایللرده خالقیمیزین آزادلیق مبارزسی‌نین اؤنجولری سیراسیندا یئر آلمیش، ۱۹۹۰-جی ایلین قانلی ۲۰ یانوار شهیدلری‌نین قهرمانلیغینی نظمه چکه‌رک خالقیمیزی روح دوشکونلویوندن چیخارماق اوچون چالیشمیش و مبارزه‌یه سسله‌میشدی. اؤلدورولمک تهلوکه‌سینه باخمایاراق آذربایجان تلویزیونونون گؤندریجی استانسیونونو پارتلادان، میلّی حرکاتا قالخان خالقین گؤزونو قورخوتماغا چالیشان روس ژنرالی‌نین اوزونه توپوره‌رک خالقیمیزا بو وحشی رژیمه اطاعت گؤسترمه‌مک درسی آشیلامیشدی. او، عینی گونلرده یازدیغی شعرلری‌نین بیرینده

دئییردی:

ای وطن اوغلو بیل کی، سنیندیر بو وطن
صاباحین، هم بو گونون، هم دوننیندیر بو وطن.
سنین اؤز دؤلتین، اؤز میلتین، اؤز سدین وار،
وطن اوغروندا اؤلنلر اؤلوموندن دوغولار.
... ای آذربایجانیمیز، تورکون اوغوزلار وطنی،
ار اوغوللار، ار ایگیدلر، کیشی قیزلار وطنی.
سنین حاقیندیر آزادلیق، سنین عشقیندیر ایمان،
تاپینار حاقا و انسانلیغا حاقدان دوغولان.

بختیار واهابزاده مستقیل‌لیگین قازانیلماسی عرفه‌سینده و ایلک ایللرینده هم منفور قونشو ارمنیستان‌ین ایشغالی، هم ده کرملین بویورق قولونا چئوریلمیش غیر-میلّی و ثباتسیز وظیفه‌لی شخصلرین خالقا ضید سیاستلرینه شعری ایله یاناشی، سینه‌سینی قاباغا وئره‌رک قورخماز شخصیتی ایله ده مبارزه آپاریردی. ۱۹۸۰-جی ایللرین سونلاریندا بیر-بیرینی عوض ائدن بصیرتسیز رهبرلرین فراستسیز سیاستلری نتیجه‌سینده اؤلکه‌میزده یارانمیش آجیناجاقلی وضعیت هر کسدن داها چوخ، شبهه‌سیز کی، میلّی غیرت صاحیبلری اولان شخصلری ناراحات ائدیردی. او زامان کومونیست رهبرلیگینی اتهام ائتمک نه‌دیر، هئچ تنقید ائتمک ده آسان مسئله دئییلدی. حاکیمیتده اولانلارین هر بیری بختیار واهابزاده‌نین خالق آراسینداکی نفوذوندان اؤز منفعتی اوچون استیفاده ائتمک ایسته‌ییردی. شاعیر ایسه اؤز سؤزونو دئمکدن چکینمیردی. ۱۹۹۲-جی ایلین آوریل آیینده آرتیق مستقیل‌لیگین یاریم ایلی‌نین آرخادا قالدیغی بیر دؤنمده وطنین و میلتین دردینی چکمه‌یی‌ب وظیفه کورسوسوندن برک-برک یاپیشان باشچیلارا خیطاباً یازدیغی بیر شعرینده دئییردی:

گون کیمی بللی‌دیر: یئددی میلیونون
دردینی کؤکسونده یاشاتمایان کس
بو بویدا میلته باش اولابیلمز.
... بو وطن منیمدیر، بو وطن سنین،
سنگرده عسگره دَیه‌ن گولـله‌نین،
آغریسی قلبینده گؤینه‌مه‌ین کس،
بو بویدا میلته باش اولابیلمز.

بختیار واهابزاده هله ۱۹۹۱-جی ایلین فورال آیینده آرتیق مستقیل آذربایجان جمهوریتی عالی سوویتی‌نین 12-جی چاغیریش بیرینجی اوتوروموناداکی شهور چیخیشیندا حیدر علی‌یفه قارشی غرضلی شکیلده و تامامیله حاقسیز اولاراق «مبارزه»یه قوشولانلاری کسکین شکیلده اتهام ائدیردی. آذربایجان تاریخینده و دؤلتچیلیگینده حیدر علی‌یف‌ین مستثنا خیدمتلرینی بو یوکسک کورسودن اوجادان دئییر، خالقی بو داهی شخصیتین اطرافیندا سیخ بیرلشمه‌یه، میلّی بیرلیگه چاغیریردی. بختیار واهابزاده بو چیخیشیندا دئییردی: "اونوتمایین کی، ارمنیلر یالنیز

علی‌یف وظیفه‌دن گئدندن سونرا بیزیم باشیمیزا بو اویونو آچابیلدیلر. علی‌یف سیپر کیمی اونلارین قاباغیندا دایانمیشدی. بیز بو گون بؤیوک حیات تجروبه‌سینه و سیاسی، دیپلوماتیک بیلیگه مالیک اولان، بوتون عؤمرو بویو سیاست قازانیندا قاینایيب برکییه‌ن بو وطن اوغلونون عاغلندان، تجروبه‌سیندن استیفاده ائتمک عوضینه، وطنین طالعینه توپوروب شخصی توتقوموزو قاباغا چکدیک... بوگون بیز بوتون گوجلریمیزی بیرلشدیریب قاراباغ مسئله‌سی‌نین حلینه یؤنلتمه‌لی‌ایکن، زیروه‌دن ائنن آدامدان انتیقام و زیروده‌کیندن پای آلماق اوچون میکروفون قارشیسیندا نؤبه‌یه دورموشوق. بودور مو بیزیم ائتیکیمیز، اخلاقیمیز؟» تلویزیوندا جانلی یایینلانان، ۱۶ فئوریه ۱۹۹۱-جی ایل تاریخینده «رسپوبلیکا» قزئتینده درج اولونان بو گئنیش چیخیشیندا بختیار واهابزاده هم میلت وکیللرینه، هم ده بوتون آذربایجان خالقینا طالع‌یوکلو ایسماریشلار وئریر، خالقیمیزی مستقیللیک ایدئاللاریندان چکیندیرمه‌یه چالیشانلاری اتهام ائدیردی. («رسپوبلیکا» قزئتی، ۱۶ فئوریه ۱۹۹۱-جی ایل).

او زامان ناخچیوان مختار جمهوریتی عالی مجلیسی‌نین نوماینده‌سی کیمی بو سطیرلرین مولیفینه معلوم ایدی کی، بختیار واهابزاده ناخچیوانا گله‌رک حیدر علی‌یف‌له گؤروشموشدو، میلتین و دؤلتین طالعی ایله باغلی اوزانان صحبت دؤرد ساعات چکمیشدی. بختیار واهابزاده‌نین اولو اؤندرله گؤروشلرینه دایر یازیلاریندا بو صحبتلر حاقیندا گئنیش بیلگی وئریلمیشدیر.

بختیار واهابزاده‌نین شخصیتینی، یارادیجیلیغینی و میلّی استیقلال مبارزه‌سینی اولو اؤندر حیدر علی‌یف یوکسک قیمتلندیریردی. او، ۱۹۹۵-جی ایلده خالقیمیزین میلّی تفکورونده و مستقیللیک حرکاتیندا اؤز اثرلری ایله دگرلی خیدمت گؤسترمیش استیقلالچی شاعیریمیزه مراجیعتله دئمیشدی: «سیزین شخصیتینیز و یارادیجیلیغینیز خالقین میلّی تفکورونون شکیللنمه‌سینه خیدمت ائتمیش، اونو میلّی دیرچلیشه سسله‌میش، استیقلالیت اوغروندا مبارزه‌ده ائشسیز رول اوینامیشدیر. سیز هر زامان آزادلیق جارچیسی اولموش، ان چتین آنلاردا بئله گوج و سیلاح قارشیسیندا باش اگمه‌میش، عقیده‌سیندن دؤنمه‌ین شاعیر، مبارز میلت وکیلی، یورولماز اجتماعی خادیم کیمی خالقین مدافیعه‌سینه قالخمیسینیز». بو ییغجام دگرلندیرمه، اصلینده بیر گوزگو کیمی شاعیرین شخصیتینی و یارادیجیلیغینی عکس ائتدیریر. بو، هم ده بختیار واهابزاده‌نی غرضلی شکیلده خالقین گؤزوندن سالماغا، اونا قارا یاخماغا جهد ائدنلره کسکین جاواب دئمکدیر. ائله قارایاخانلار میدانا چیخمیشدی کی، حتی میلّی شاعیریمیزین اتنیک منشأیینه دایر شبهه توخومو سپمه‌یه جهد ائدیردیلر. بئله‌لرینه شاعیر توتارلی جاواب وئرمیشدی:

اصلیمی، کؤکومو تانییرام من،
قاریشیق دئییلم اؤزومدن هورکم.
سن کیمسن، نه‌چیسن اؤزون بیلرسن
من ایلک قایناغیمدان تورک اوغلو تورکم.

بختیار واهابزاده‌نین مبارزه یارادیجیلیغی گونئی آذربایجان‌ین وطن‌سئور آیدینلاری‌نین و ادبیات عاشیقلری‌نین‌ده ایلهام قایناغی ایدی. بو دا طبیعی ایدی. بختیار واهابزاده‌نین آزادلیق، میلّی استیقلال دوشونجه‌سی بوتوو آذربایجان‌ی احتیوا ائدیردی. ۱۹۵۰-جی ایللرین سونلاریندا یازدیغی «گولوستان» پوئماسیندان اوزو بری یازدیغی اونلارلا شعرینده خالقیمیزین بؤلونمزلیگینی وورغولاییردی:

بختیار، سینه‌ندن نئچه «من» کئچیر،
بیری دردلی کئچیر، بیری شن کئچیر.
مفتیللی چپرلر سینه‌مدن کئچیر،
باکی‌یلا تبریزین آراسیندایام.

بختیار واهابزاده ۱۹۷۰ -جی ایلده گونئی آذربایجان‌ین اونلو شاعیری سهندله (بولود قاراچورلو) باکی‌دا گؤروشندن سونرا بو بوتوو وطن یانغیسی داها دا گؤینه‌میشدی. سهند او زامان ایران یازیچیلاری‌نین نومایینده هیئتینده موسکووایا سفر ائتمیشدی، هانسیسا واسیطه ایله یول تاپیب بیر گونلویه باکی‌یا گله‌بیلمیشدی. سهنددن آیریلاندان سونرا یازدیغی شعرینده دئییردی:

... منی گؤرن کیمی سن هؤنکوره‌رک
آچدین قوللارینی، قوجقالاشدیق بیز.
بو گون قوجاقلاشان قوللاریمیز تک
نه‌واخت بیرلشه‌جک بس وطنیمیز؟

بؤیوک شاعیریمیز محمدحسین شهریارا آذربایجان‌دا گئچیریلن واقیف گونلرینه قاتیلماق اوچون رسمی دعوت گؤندریلمه‌سینه باخمایاراق پهلوی رژیمی اونون سفرینی انگلله‌میشدی. او زامان شهریارلا بو تایین شاعیرلری سلیمان روستم، محمد راحیم، بختیار واهابزاده غیابی اولاراق شعرلرینده دردلشیردیلر. عؤمرونون آهیل چاغلارینی «شیماللی قارداشلاری»یلا گؤروشه اومودسوز شکیلده گئچیرن شهریار:

«... سلیمان‌ین سؤزوندن اؤپ، بختیارین گؤزوندن اؤپ.
من ده تکم سیزه قوربان، تک جانیم هامیزا قوربان»

دئیه‌رک حسرتدن یانیردی.

آذربایجان خالقی‌نین، ائله‌جه ده بوتون تورک دونیاسی‌نین بؤیوک متفکیری دوکتور جواد هیئت‌ین و یاخین مسلکداشلاری‌نین تهران‌دا ۱۹۷۹-جو ایلین مای آیینداً نشر ائتدیکلری «وارلیق» درگیسی‌نین ایلک ساییسینا بختیار واهابزاده‌نین "آنا دیلی» شعری‌نین اوستاد شهریارین "آزادلیق قوشو «وارلیق» شعری ایله یاناشی درج ائدیلمه‌سی‌نین درین معناسی وار ایدی. آنا دیلی بیر میلتین میلّی وارلیغی‌نین تمل

ستونودور و بختیار واهابزاده‌نین دیل مجادیله‌سی‌نین گونئی آذربایجان‌دا و بوتون ایران تورکلری آراسیندا تبلیغی‌نین میلّی شعورون و کیملیک منسوبیتی‌نین آشیلانماسیندا اؤنملی تأثیر گوجونه مالیک اولاجاغینا اینام وار ایدی. دوکتور جواد هیئت صاحیبی و ناشیری اولدوغو «وارلیق» درگیسینده حیصّه-حیصّه درج ائتدیردیگی و ۱۹۹۰-جی ایلده تهران‌دا بیر کیتاب حالیندا نشر ائدیلن «آذربایجان ادبیاتی تاریخینه بیر باخیش» اثرینده بختیار واهابزاده‌نی ایران تورکلرینه تانیداراق یازیردی: «بختیار واهابزاده مشهور شاعیر، دراماتورق، پوبلیسیست و ادبیاتشناس عالیملریمیزدندیر. اونون لیریک و فلسفی شعرلری تضادلارلا دولو عصریمیزین نبضی ایله هماهنگدیر. کیچیک و بؤیوک اثرلرینده بختیار واهابزاده حیات، اؤلوم، قهرمانلیق، وطنداشلیق مسئولیتی کیمی مسئله‌لره جواب وئرمه‌یه چالیشمیشدیر».(هیئت، ۱۹۹۸، ص.۱۹۵)

بختیار واهابزاده ایرثی، اونون استیقلالچی یارادیجیلیغی، آیریجا اونون تاریخی حافیظه‌میزین تزه‌لنمه‌سینه خیدمت ائدن، میلّی روحو دایم دیری توتان "اؤزوموزو کسن قیلینج»، «فریاد»، «دار آغاجی»، «هارا گئدیر بو دونیا» کیمی درام اثرلری، تورک دونیاسی‌نین، تورکچولویون و تورانچیلیغین تاریخینه، ادبی، فلسفی قایناقلارینا دایر چوخ‌ساییلی علمی-پوبلیسیستیک اثرلری قارداش تورکیه‌ده، گونئی آذربایجان‌دا، بوتون تورک جمهوریتلرینده بیلینیر و سئویلیر. بختیار واهابزاده حاقیندا قارداش تورکیه‌ده بلکه‌ده بیزده‌کیندن ده داها چوخ یازیلمیش و یازیلماقدادیر، درام اثرلری اورادا دا صحنه‌لشدیریلیر، شعرلرینه آذربایجان‌دا اولدوغو کیمی، تورکیه‌ده ده موسیقی بسته‌لنیر. بختیار واهابزاده‌نین آشاغیداکی شعری هرکسین دیللر ازبری‌دیر.

... بیر میلتیک، ایکی دؤلت
عینی آرزو، عینی نیت
هر ایکیسی جمهوریت،
آذربایجان، تورکیه.

بختیار واهابزاده بوتون تورک دونیاسی‌نین احترام ائتدیگی استعدادلی فیلوسوف-شاعیر اولاراق، هم ده بؤیوک فیکیر آدامی کیمی ساغلیغیندا هیکل‌لشمیش و بیر سمبولا چئوریلمیشدی. او، تکجه بیزیم آذربایجان خالقی‌نین دئییل، دیگر دونیا خالقلاری‌نین دا آزادلیق ایده‌لری‌نین جارچیسی و دستکچیسی ایدی. اونون خالقلارین تاریخی حافیظه‌سینی سیلکه‌له‌ین، اجتماعی-سیاسی شعورونو اویادان شعرلری ۱۹۶۰-جی ایللردن اوزو بری دقت چکیردی و شعرلری‌نین بیر چوخو دونیانین مختلیف دیللرینه ترجومه ائدیلیب یاییلیردی.

جمهورباشقانی ایلهام علی‌یف بختیار واهابزاده‌نین ایرثینه بؤیوک اؤنم وئره‌رک دئمیشدیر: «سیز یارادیجیلیغینیزی وطنیمیزین آزادلیغی، مستقیللیگی اوغروندا مبارزه‌یه حصر ائتمیش، میلّی شعورون یئتیشمه‌سینده اؤنملی رول اوینامیش و گنج نسلین میلّی-معنوی دگرلر سیستمینده تربیه اولونماسی ایشینه بؤیوک خیدمتلر گؤسترمیش سؤز اوستادلاریمیزدانسینیز.»

فیکریمیزجه، بختیار واهابزاده 20-جی عصرین ایکینجی یاریسیندا آذربایجان خالقی‌نین ادبی-بدیعی-فلسفی فیکری‌نین و اجتماعی-سیاسی دوشونجه‌سی‌نین یئتشدیردیگی تکرارسیز متفکیر و فداکار مبارز کیمی خالقیمیزین، بوتون دونیاداکی تورکلرین، اؤزللیکله ده بو سطیرلرین مولیفی ده داخیل اولماقلا، اونو یاخیندان تانییان و اونونلا اونسیتده اولان هر وطنداشیمیزین قلبینده و حافیظه‌سینده همیشه یاشایاجاقدیر ■

Qaynaqlar

ƏSGƏRLİ, Əlizadə (2022). *Bəxtiyar Vahabzadə.Həyatı, mühiti və yaradıcılığı*, Elm və Təhsil Yay. Bakı.

HEYƏT, Cavad (1998). *Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə bir baxış*, Azərnəşr, Bakı.

Respublika qəzeti, 16 fevral 1991.

Eynulla MƏDƏTLİ 0000-0001-9315-9990
Tarih Bilimleri Doktoru, Olağanüstü ve Yetkili Büyükelçi
E-posta: emadatli@gmail

Yazı Bilgisi:
Alındığı Tarih: 21 Şubat 2025
Yayına Kabul Edildiği Tarih: 1 Mart 2025
E-yayın Tarihi: 3 Nisan 2025
Çıktı Sayfa Sayısı: 12

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 63-72
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Çingiz Aytmatova Məktub

Bəxtiyar VAHABZADƏ[I]

Xülasə:
Bəxtiyar Vahabzadənin Çingiz Aytmatova ünvanladığı məktub, yazıçının "Kassandra damğası" romanı üzərindən bəşəriyyətin qarşılaşdığı mənəvi və əxlaqi böhranlara dair dərin düşüncələrini ifadə edir. Vahabzadə bu əsəri yalnız bədii bir roman deyil, fəlsəfi bir manifest kimi qiymətləndirir və Aytmatovun yaratdığı obrazların daxili sarsıntılarını müasir dövrün yadlaşma, zorakılıq və dəyər itkiləri ilə əlaqələndirir. Məktubda vicdan, məsuliyyət və insaniyyət anlayışları ön plana çəkilir; əsərin çağları aşan ümumbəşəri bir çağırış olduğu vurğulanır.

Vahabzadə həmçinin Aytmatovun yaradıcılığında Türk dünyasının ortaq dəyərlərinin və insani narahatlıqların ustalıqla birləşdirildiyini yüksək qiymətləndirir. "Kassandra damğası"ndakı xəbərdarlıqları təkcə bir yazıçının təsəvvürü kimi deyil, zamanımızın reallıqlarına əsaslanan bir vicdan səsi kimi dəyərləndirir. Məktub, Azərbaycan və Qırğız ədəbiyyatları arasında mənəvi bir körpü qurmaqla yanaşı, iki böyük yazıçının ideya yaxınlığını da nümayiş etdirir.

Açar sözlər: Bəxtiyar Vahabzadə, Çingiz Aytmatov, "Kassandra damğası", Qırğız ədəbiyyatı

[I] Azərbaycan milli şairi və yazıçısı.

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 63-72
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Çingiz Aytmatov'a Mektup

Bahtiyar VAHABZADE★

Özet:
Bahtiyar Vahabzade'nin Çingiz Aytmatov'a hitaben kaleme aldığı mektup, yazarın "Kassandra Damgası" romanı üzerinden insanlığın karşı karşıya bulunduğu ahlaki ve manevi krizlere dair derin bir düşünce metnidir. Vahabzade, romanın yalnızca edebî değil, felsefî bir manifesto niteliği taşıdığını vurgulayarak Aytmatov'un eserindeki insanlık dramını, modern çağın yabancılaşma, şiddet ve değer kaybı gibi sorunlarıyla ilişkilendirir. Mektupta Aytmatov'un kahramanlarının yaşadığı içsel çatışmalar üzerinden toplumsal sorumluluk ve vicdan kavramları irdelenir; eserin, zamanın ötesine taşan evrensel bir çağrı olduğu ifade edilir.

Vahabzade ayrıca Aytmatov'un eserlerinde Türk dünyasının ortak değerlerini ve insanî kaygıları bir arada işleyiş biçimini takdir eder. "Kassandra Damgası"ndaki uyarıların yalnızca bir romancının hayal ürünü değil, çağımızın gerçeklerine dayalı bir vicdan sesi olduğunu belirtir. Mektup, Azerbaycan ve Kırgız edebiyatları arasında bir köprü kurarken, iki büyük yazarın düşünsel ortaklığını da gözler önüne serer. Bu yönüyle metin, yalnızca bir edebî değerlendirme değil, aynı zamanda halklar arası kültürel dayanışmanın ve ortak manevi değerlerin altını çizen bir fikir manifestosu niteliğindedir.

Açar sözler: Bahtiyar Vahapzade, Çingiz Aytmatov, "Kassandra Damgası", Kırgız edebiyatı

★Azerbaycan milli şairi ve yazarı.

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 63-72
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Letter to Chingiz Aytmatov

Bahtiyar VAHABZADE [I]

Abstract:
Bahtiyar Vahabzade's letter addressed to Chingiz Aytmatov reflects profound reflections on the moral and spiritual crises humanity faces, conveyed through Aitmatov's novel The Cassandra Brand. Vahabzade considers the work not merely a literary piece but a philosophical manifesto, associating the inner turmoil of Aytmatov's characters with modern alienation, violence, and the erosion of values. Themes of conscience, responsibility, and humanity are brought to the forefront, presenting the novel as a universal call that transcends its time.

Vahabzade also praises Aytmatov's ability to intertwine the shared values of the Turkic world with universal human concerns. He interprets the warnings in The Cassandra Brand not as fictional imagination but as a voice of conscience grounded in the realities of our age. The letter serves as a moral bridge between Azerbaijani and Kyrgyz literatures, revealing the intellectual kinship between the two great authors.

Keywords: Bakhtiyar Vahapzade, Chingiz Aytmatov, "Kassandra Stamp", Kyrgyz literature

[I] Azerbaijani national poet and writer.

VARLIQ وارلیق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 63-72
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

نامه‌ای به چنگیز آیتماتوف

بختیار وهابزاده★

چکیده:
نامهٔ بختیار وهابزاده به چنگیز آیتماتوف بازتاب‌دهندهٔ اندیشه‌های عمیق او دربارهٔ بحران‌های اخلاقی و معنوی بشر است که از خلال رمان «داغ کاساندرا» بیان می‌شود. وهابزاده این اثر را صرفاً یک رمان ادبی نمی‌داند، بلکه آن را مانیفستی فلسفی تلقی می‌کند و بحران‌های درونی شخصیت‌های آیتماتوف را با بیگانگی، خشونت و از دست‌رفتن ارزش‌ها در دنیای معاصر مرتبط می‌سازد. در این نامه مفاهیمی چون وجدان، مسئولیت و انسانیت در مرکز قرار می‌گیرند و اثر به‌عنوان ندایی جهانی و فراتاریخی معرفی می‌شود.

وهاب‌زاده همچنین توانایی آیتماتوف را در پیوندزدن ارزش‌های مشترک جهان ترک با دغدغه‌های انسانی ستایش می‌کند. او هشدارهای موجود در «داغ کاساندرا» را نه محصول خیال‌پردازی ادبی، بلکه صدای وجدانی برآمده از واقعیت‌های زمان ما می‌داند. این نامه ضمن ایجاد پلی معنوی میان ادبیات آذربایجان و قرقیزستان، خویشاوندی فکری دو نویسندهٔ بزرگ را نیز به نمایش می‌گذارد.

کلیدواژه‌ها: بختیار وهابزاده، چنگیز آیتماتوف، «داغ کاساندرا»، ادبیات قرقیز

★شاعر و نویسنده ملی آذربایجان

VARLIQ وارلیق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 63-72
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

چنگیز آیتماتوفا مکتوب

بختیار واهابزاده

حؤرمتلی چنگیز تره‌قولوویچ،
من مای آیئندا خسته اولدوغوما گؤره سیزین 70 ایللیک یوبیلئییئنیزه گله‌بیلمه‌دیم. بونا گؤره سیزدن دؤنه- دؤنه عذر ایسته‌ییرم. لاکین من سیزه فاکسلا تبریک مکتوبو گؤندرمیشدیم. یقین آلمیشسینیز. البته کی، بو منه، منیم بیشککه گلمه‌مه‌ییمه حاق قازاندیرمیر.

شاهمار اکبرزاده ایله منه گؤندردیگینیز «کاساندرا دامغاسی» کیتابینیزی آلدیم. بونا گؤره ده چوخ ساغ اولون. اساساً ایسه اونا گؤره ساغ اولون کی، بیز اوخوجولارا بئله محتشم بیر اثر وئرمیسینیز. بو کیتاب یالنیز چنگیز آیتماتوف‌ون بؤیوک اوغورو دئییل، بو عینی زاماندا دونیا ادبیاتی‌نین و اجتماعی فیکری‌نین بؤیوک نائلیتی‌دیر. بو کیتابدا چینگیز تامام باشقا چنگیزدیر. سیز بوندان اووْلکی اثرلرینیزده یالنیز سووئت ایمپریاسی‌نین تؤرتدیگی فاجیعه‌لری و آیری- آیری فردلرین اؤز سهوی اوجباتیندان چکدیگی بلالاری قلمه آلمیشدینیزسا، بو کیتابینیزدا اوزایدان (فضادان) دونیایا باخاراق بوتون انسانلیغین قلوبال فاجیعه‌لریندن صحبت آچیرسینیز. سیز بو اثرینیزده تک- تک مانقوردلارین دئییل، کوتله‌نین مانقوردلاشماسینی و بو مانقوردلوقدان تؤره‌ین فاجیعه‌نی قلمه آلمیسینیز.

منه ائله گلیر کی، «کاساندرا دامغاسی» رومانی‌نین مغزی و اساس دوشونجه‌سی کیتابین اپیلوق حیصه‌سیندن باشلاییر. اپیلوق روماندا‌کی حادیثه‌لرین باشلانغیجی و سونراکی حادیثه‌لره قان پایلایان اوره‌گی‌دیر. داها دوغروسو، رومانین فلسفی ایضاحی‌دیر. بئله کی، اپیلوقو اوخومادان رومانین اساس غایه‌سی آنلاشیلماز. بو معنادا اپیلوق رومانین اؤزوندن گوجلودور. اپیلوقا قدرکی حیصه نه قدر فانتاستیکدیرسه، اپیلوق بیر او قدر سووئت دؤرونده‌کی رئال دونیامیزین تصویری‌دیر. سیز فانتاستیکانی دا ائله تقدیم ائئتمیسینیز کی، اوخوجو اونو رئاللیق کیمی قبول ائدیر. منه ائله گلیر کی، اثرین قهرمانی نه فانتاستیک اوبراز (تیپ) اولان X-رودون (X-فردین) مولیفی مونارخ (کشیش، قاراباش) فیلوفئی، نه ده اونون فیکرینی یئر کوره‌سینده دستکله‌ین فوتورولوق بورک‌دور. اثرین قهرمانی بورک‌و ویجدان عذابلاری چکمه‌یه مجبور ائدن، اونو

کاتارسیسه (آرینمایا، گوناهدان تمیزلنمه‌یه) گتیریب چیخاران رونادیر. مونارخ فیلوفئی‌ین اوزایا قاچماسی‌نین دا سببکاری محض رونادیر.

رونا زوراکیلیغی (زوربالیغی) اوزرینده قورولان سووئت ایمپریاسی‌نین قوربانلاریندان بیری‌دیر. اونون گوناهی ایچینده یاشادیغی، «شر ایمپریاسی»نین رذالتلرینی گؤره‌بیلمه‌سی‌دیر. پروفسور فیلوفئی‌له اونون صحبتی، دوشوندویونو پروفسورون اوزونه چیرپماسی صحنه‌سی سیزین «گون وار عصره بدل» اثرینیزده اؤرتولو شکیلده قویدوغونوز پروبلمین سانکی داوامی‌دیر.

فیلوفئی‌ین صیرف علم نامینه ائله‌دیگی کشفدن همن «شر ایمپریاسی»نین اؤز مقصدلری اوچون استیفاده ائتمه‌یه چالیشماسی بشریتین فاجیعه سی ایدی. یازیرسینیز: «بیزیم اوچون X-رود – یئنی تیپ انساندیر. و بیزیم تخمینیمیزه گؤره، ایشچی صینیفینی اسکی دونیادان قورتارماغی عیناً X-رود باشاراجاقدیر. عیناً کیم اولاجاق؛ سرعتده بیزدن فرقلی اولان، بیزدن داها قورخوسوز اولان و کومونیزمین بوتون دونیادا ظفری اوچون ساواشان او دلیجی گوج، X-رود آشیری درجه‌ده فردی آزادلیغین و روحون داشییجیسی اولاجاق. اونون انسانلیغین یئنی‌چاغی‌نین یولونو آچماسی گؤزلنمکده‌دیر. اسکیدن بری بیزیم انقلاب تجروبه‌لریمیز بونو گؤسترمکده‌دیر. X-رود گله‌جکده ساده‌جه اسکینی، کؤهنه‌نی اورتادان قالدیریجی دئییل، عینی زاماندا یئنی دونیانین دا یارادیجیسی اولاجاق.»

بلی، سووئت ایمپریاسی شخصی روحدان، دویغودان، منلیکدن آزاد اولان، انسانلیقدان و انسان‌سئورلیکدن محروم اولان، «یئنی انسان» یاراتماق و بو مانقوردلارین سایه‌سینده بوتون دونیادا کومونیزمین غلبه‌سینه نایل اولماق ایسته‌ییردی. بو رومانینیزدا فرضیه و قانتزی شکلینده قویدوغونوز ایکس‌رودو سیز «عصره بدل گون» رومانینیزدا یوخاریدان یئییلنلری سورغوسوز- سوالسیز یئرینه یئتیرن روبوت- مانقورد ثابیتجان کاراکترینده یاراتمیشدینیز. بئله‌لیکله، فیلوفئی‌ین کشفینه احتیاج اولمادان بو مانقورد- روبوتلاری سووئت ایدئولوژیسی ثابیتجانلارین سیماسیندا یئتیشدیرمیشدی. بیر سؤزله جمعیت مانقوردلاشمیشدی.

بو مسئله‌یه سیز 1982-جی ایلده و. کورکین‌له آپاردیغینیز مصاحیبه‌ده ده توخونموشدونوز.

عزیز قارداشیم،

1970-جی ایللرده من روس مطبوعاتیندان اوخوموشدوم کی، دونیا و او جمله‌دن روس عالیملری‌نین دئدیگینه گؤره، آتانین جینسی ضعیفلیگیندن اؤلادسیز قالان قادینلاری صنعی (یاپای) مایالانما (دؤللنمه) یولو ایله آنا ائله‌مک اولار. حتی اونو دا اوخوموشدوم کی، فرانسادا ارینده‌ن ایجازه‌سیز بئله بیر آددیم آتان آنانی اونون میلیونر اری محکمه‌یه وئرمیشدی. او زامان دونیا مطبوعاتیندا بو مسئله مذاکیره اولوندو. آداملارین بیر قیسمی صنعی مایالانما یولو ایله آنا اولان قادینا، بیر قیسمی دا ارینه حاق وئردی (حکیم باشقا بیر کیشی‌نین ایسپرمینی ایگنه یولو ایله قادینین اوشاقلیغینا اؤتورور. دئمک، بو یوللا دوغولان اوشاق آنایا دوغما، آنایا ایسه اؤگئی اولور. حتی منیم یادیمدادیر کی، او زامان

تیفلیس‌ده بئله بیر انستیتو دا آچیلمیشدی. بورادا علمله اخلاق اوز-اوزه دایانمیش اولور. او زامان من بو کشفه قارشی «علم- اخلاق» آدلی بیر شعر ده یازمیش، یئرلی و موسکووا مطبوعاتیندا چاپ ائتدیرمیشدیم.

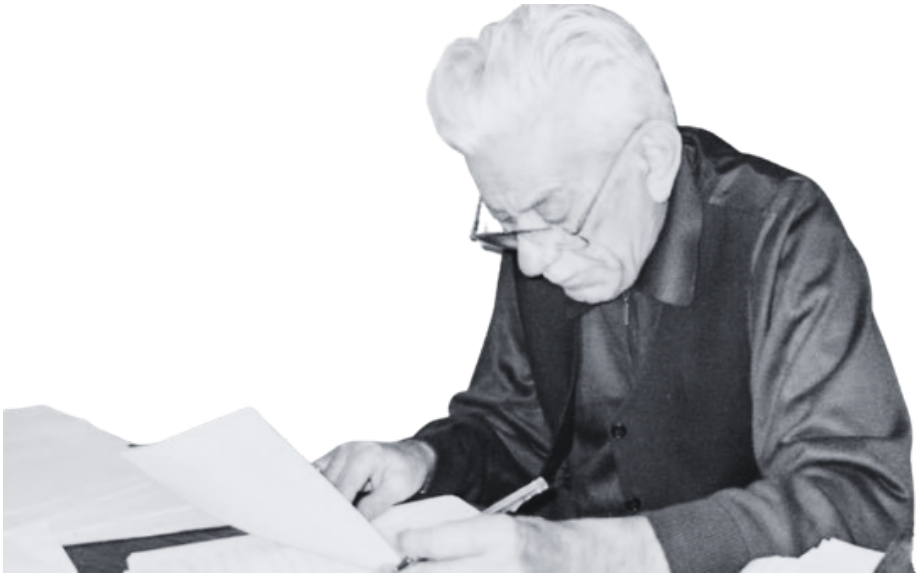

بو احوالاتدان بیر قدر سونرا حافیظه‌نین بئییندن- بئییندن کؤچورولمه‌سی مسئله‌سی چیخدی. اکسپریمنتاتور (دنه‌یجی) عالیم قارانلیقدا سیچانا ایشکنجه وئریر، اونو دؤیور، بدینینه معین مقداردا اکلتریک جریانی وئریر – بئله‌لیکله، شرطی رفلکس اولاراق سیچانی قارانلیقدان قورخماغا اؤیره‌دیر. قارانلیقدا ایشکنجه وئریلن یسچانین حافیظه حجره‌لری کیمیه‌وی (شیمیایی) قورخو ماده‌سی یاییر. سیچاندا قورخو رفلکسی آرتدیقجا اونون بئینینده کیمیه‌وی بیلشمه‌لر چوخالیر. اکسپریمنتاتور همین کیمیه‌وی بیرلشمه‌لری باشقا بیر سیچانا کئچیردیکده همین سیچان دا قارانلیقدان قورخماغا باشلاییر. بو کشفدن سونرا همین پروسه‌نی انسانا دا تطبیق ائتمک، بیری‌نین حافیظه‌سینی او بیرینه کئچیرمک مومکون اولور. من بو باره‌ده ده «باش» آدلی بیر شعر یازمیشدیم. سونرا همین شعرین اساسیندا «هارا گئدیر بو دونیا» آدلی پیئس یازدیم و بو پیئس آذربایجان‌دا و تورکیه‌ده اویناندی. بورادا من یئنه ده علمله قارشی- قارشییا دوران اخلاق مسئله‌سینی ایره‌لی آتیر و اخلاقا ضید اولان هر هانسی علمی کشفی انکار (رد) ائدیردیم.

سیزین رومانینیزدا بو مسئله باشقا جور قویولور. یعنی سیز گوناهی علمی کشفلرده گؤرمورسونوز، عکسینه، گوناهی بشریتین پوزولماسیندا، آللاهین ائلچیلری اولان پیغمبرلرین قویدوقلاری اخلاق نورملارینا بیگانه‌لیکده، بشریتین حاق یولوندان دؤنمه‌سینده گؤرور و بونا گؤره ده فیلوفئی‌ین مکتوبونو روما پاپاسینا عنوانلاییرسینیز. حقیقتده 20-جی عصرده انسانلیق معناً او قدر پوزولوب کی، شر خئیره حؤکم ائتمه‌یه، عاغیل و دوشونجه‌نین شرین گیروونا چئوریلمه‌سینه اعتیراض ائدیر. بو معنادا بیولوژی

ساحه‌سینده‌کی علمی کشفلر باره‌سینده بیزیم دوشونجه‌لریمیز هم اوست- اوسته دوشور، هم ده معین معنادا فرقلنیر.

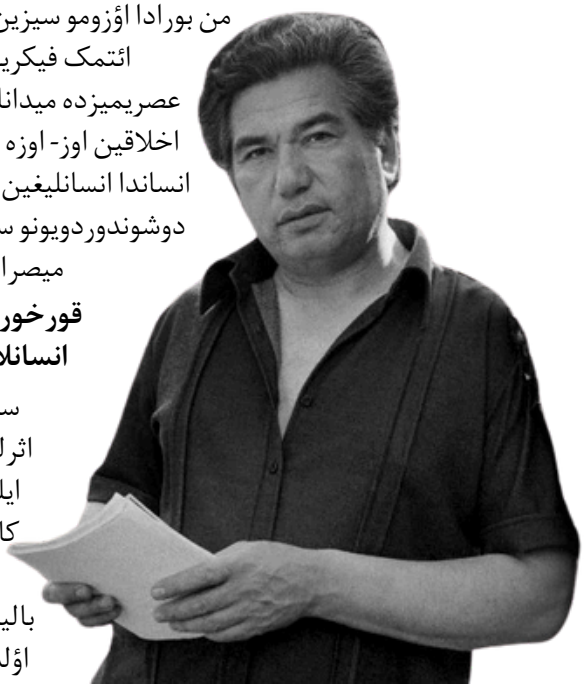

من بورادا اؤزومو سیزین کیمی داهی صنعتکارلا مقایسه ائتمک فیکریندن اوزاغام. مقصدیم اودور کی، عصریمیزده میدانا گلن فاجیعه‌لرین سببینی علمله اخلاقین اوز- اوزه گلمه‌سینده و داها دقیق دئسک، انساندا انسانلیغین اؤلمه‌سینده آختارماغین منی ده دوشوندوردویونو سیزه چاتدیرماقدیر. شعردن ایکی میصراعنی میثال گتیرمک ایسته‌ییرم.:

قورخورام، دونیادا بیر زامان گله،
انسانلار یاشایا، انسانلیق اؤله!

سیزین، دئمک اولار کی، بوتون اثرلرینیزده اینستینکتله (ایچ‌گودو ایله / غریزه‌وی) دوشونن حیوان کاراکترلرینه راست گلیریک. بو اثرینیزده ده بیر نئچه دفعه بالینالارین اؤزونو ساحیله چیرپیب اؤلدورمه‌لری ایله یئر کوره‌سینده تؤره‌نن فاجیعه‌لرین علاقه‌لندیریلمه‌سی چوخ دوشوندوروجودور. ائله بیل بالینالار بشریتین تؤره‌تدیگی بو فاجیعه‌لره اعتیراضلارینی بیلدیریر و بشریتی بو یانلیش یولدان چکیندیرمه‌یه چاغیریر. (بلکه ده حقیقتاً ده بو، بئله‌دیر؟!)

فیلوفئی کیمی عالیملر یالنیز اؤز علمی کشفلرینی دوشونور. اونون محض بو جور دوشونمه‌سی‌نین ده اساسی وار. سیزین یازدیغینیز کیمی، او، اؤزو ده آنونیم آتا و آنادان دوغولدوغونا گؤره، اؤزونون ده ایکس‌رود اولدوغونا گؤره، کشفی‌نین او درجه‌ده بشریت اوچون فایدالی اولوب- اولمادیغینی دوشونمور. او، یالنیز بوتون بشریته اؤزونون وارلیغینی تصدیق ائتدیرمک، «آتا و آنامین نامعلوم اولماسینا باخمایاراق، من سیزین هامینیزدان یوکسکم» - دئمک اوچون کشفی‌نین حاقیندا معلوماتی یئره گؤندریر.

سیز بلکه ده ائله بونا گؤره ده مونارش فیلوفئی‌ین محض نامعلوم آتا و آنادان غیر قانونی دوغولدوغونا گؤره اونون اوچون ائتدیگی کشفین اخلاقی طرفی‌نین واجیب اولمادیغینی دئمک ایسته‌میسینیز؟

بو مسئله ایله علاقه‌دار ایکینجی دونیا محاربه‌سی‌نین نتیجه‌سینده آلمان عسگرلریندن دوغولان اوشاقلارین تیمثالیندا اؤزونو اؤلدورن آنا و قیزین فاجیعه سی داها حیاتی و داها دریندیر. دئیه‌ک کی، آنا گوناهکاردیر. بس آلمان عسگریندن دوغولان و بونا گؤره ده اطرافین – گوتله‌نین تحقیرلرینه معروض قالان قیزین گوناهی نه‌دیر؟ بس بونو کند جاماعاتی – گوتله نییه آنلاماق ایسته‌میر؟ آنا و گوناهسیز قیزین فاجیعه‌سی‌نین سببی

نه‌دیر؟ ائقوسونو ثبوت ائتمکدن، دونیایا میدان اوخوماقدان تؤره‌ین معناسیز محاربه‌لر. محاربه‌لر ایسه ان بؤیوک اخلاقسیزلیق و ان بؤیوک وحشی‌لیکدیر. قاراباغ محاربه‌سینده اؤزونو دونیانین ان عاغیللی، ان قدیم و ان مدنی میلّتی حساب ائدن، ارمنیستان‌ی مونومیلّتلی جمهوریته چئویرن ارمنی میلّتچیلری، آدیندان دا خالیص تورک ویلایتی اولدوغو معلوم اولان قاراباغ‌دا نه فاجیعه‌لر تؤرتدی، خوجالی شهری‌نین اهالیسینی کؤرپه‌سیندن توتموش قوجاسینا قدر هامیسینی قیردی، شهری اؤلو شهرینه چئویردی. بودورمو ان عاغیللی، ان مدنی میلّت اولماق؟ دئمک، سیزین یازدیغینیز کیمی، بشریت فلاکته دوغرو گئدیر.

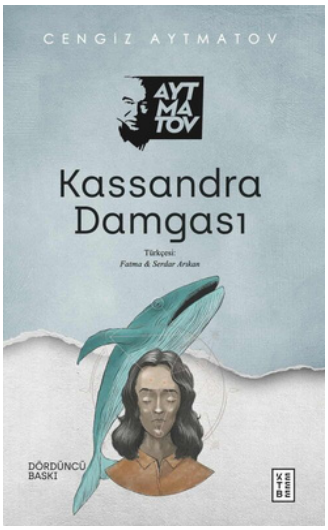

بونا گؤره ده ائله همین بشریتین بیر نوماینده‌سی اولان فیلوفئی کشفی‌نین بشریته نه گتیره‌جگینی دوشونمور.

سیز بونو انستیتونون پارتی یؤنه‌تیجیسی‌نین دیلی الیه بئله ایفاده ائتمیسینیز: «میسیونون بیلیمی گلیشدیرمک، یئنی کشفلر یاپماق اولدوغونا اؤزونو ایناندیردین. بونون سونوجو نه اولاجاق، بونو باشقالاری دوشونسون». بئله‌لیکله ده، انسانین علم عالیمینده‌کی نایلیتلری اونون اؤزونو ووران بومئرانقا چئوریلیر.

مگر هیدروژن بومباسی‌نین آتاسی ساخاروف‌ون فاجیعه‌سی ده ائله بو دئییلدی‌می؟ او، هیدروژن بومباسینی کشف ائدندن سونرا آنلادی کی، بو کشف بشریته فلاکت گتیره‌جک. بونو درک ائدن ساخاروف علمدن سیاسته کئچدی، اعتیراض ائله‌دی و بونا گؤره ده کوبیشفه سورگون ائدیلدی. بئله‌لیکله ده اؤز کشفی بشریتدن اوّل اؤزو اوچون بومئرانقا چئوریلدی.

منه ائله گلیر کی، ب.م.ت (بیرلشمیش میلتلر تشکیلاتی) علمله اخلاقین آرتیق قارشی-قارشییا گلدیگینی درک ائتدیکلریندن بو مسئله گئنیش شکیلده مذاکیره‌یه قویولمالی‌دیر.

سیزین بؤیوکلویونوز بیر ده اوندادیر کی، سیز بو گونون سؤزونو واختیندا – ائله بوگون

دئمه‌یی باجاریرسینیز. بو گونون سؤزونو دئمه‌یی باجاران یازیچی ایسه هم ده صاباحین یازیچیسی اولور.

منیم «هارا گئدیر بو دونیا» پیئسینده اثرین قهرمانی لاچین، حافیظه‌نین بیر آدامدان باشقاسینا کؤچورولمه‌سینی کشف ائدندن سونرا اونون ایچینده ایکینجی سس – ویجدانین سسی اویانیر. من بو اثرده ویجدانین سسینی، اونون قانیندا یاشایان تاریخ – قان حافیظه‌سینی اؤلو اجداد شکلینده وئرمیشم. بئله کی، بوتون اثر بویو ویجدان – اؤلو اجداد، اونو محاکیمه ائدیر و اونو بو کشفدن ال چکمه‌یه چاغیریر. بورادا دراماتیک چاتیشما تیپی اؤز ایچینده گئدیر و نهایت، او تسلیم اولور و کشفیندن ال چکدیگی یئرده اورک توتماسیندان اؤلور. اثر یاسلا باشلاییب یاسلا بیتیر.

رومانین سونوندا فیلوفئی‌ین اؤزونو اوزایین (فضانین) بوشلوغونا آتیب محو ائتمه‌سی‌نین سببینی، یئر اهلی‌نین اونون کشفینه اعتراضیندان چوخ، اونون اویانان ویجدانی‌نین ترکیبینده آختارماق لازیمدیر.

بیر سؤزله، «کاساندرا دامغاسی» رومانینیز فانتاستیک چالارلاری ایله برابر، رئال دونیامیزدا باش وئرن طبیعی و غیر طبیعی فاجیعه‌لرین، محاربه‌لرین، علمی- تکنیکی ترقّی آدلاندیردیغیمیز نایلیتلرین نتیجه‌لرینی اؤنجه‌دن گؤرن بؤیوک صنعتکارین فلسفی دونیا باخیشی‌نین تظاهرودور.

عزیزیم چنگیز بگ، بو بؤیوک صنعت اثرینه گؤره سیزی تبریک ائدیر، یارادیجیلیق سئوینجینیزه شریک اولور، سیزین قدرتلی قلمینیزدن داها بؤیوک اثرلر گؤزله‌ییریک. 72

سیزی باغریما باسیب اؤپورم، عزیز قارداشیم ■

Merhum Bahtiyar VAHAPZADE
Azerbaycan milli şair ve yazarı, Türk Dünyasının büyük edebi şahsiyeti

Yazı Bilgisi:
Yazı, Bakü'de yayınlanan "Edebiyat qezeti", 10 Eylül, 1999 sayısından nakledilmiştir.
Yayına Kabul Edildiği Tarih: 3 Mart 2025
E-yayın Tarihi: 3 Nisan 2025
Çıktı Sayfa Sayısı: 10

VARLIQ وارلیق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 73-87
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Bəxtiyar Vahabzadənin İctimai-Fəlsəfi Dünyasına Qısa Bir Baxış

Esmira FUAD[I]

Xülasə:

Azərbaycan ədəbiyyatının sütunlarından biri, Azərbaycan şeirində milli ruhun, azadlıq eşqinin və mənəvi dəyərlərin carçısı, əqidə, məslək, amal şairi, Ana dilinin, türkcəmizin saflığı və qorunması uğrunda son nəfəsinədək savaşan Bəxtiyar Vahabzadə kəlmə-kəlmə, söz-söz dövrünə, yaşadığı cəmiyyətə ayna tuturdu... Bu aynanın parçaları bir sevgilidən başlayaraq Vətən, millət, ana dili və nəhayət, o taylı-bu taylı Azərbaycana duyduğu sevgi ilə birləşib bütünləşirdi. Bu aynada səmimi, təbii bir Bəxtiyar dünyası da əks olunur. Bu dünyanın sehrinə düşənlər, Bəxtiyar kəlamına aşiq və vaqif olanlar yüzlərlə, minlərlə deyil, milyonlarladır. Milyonların könlündə taxt-tac quran o müqtədir şair, söz ustadı, bu sonsuz sevgiyə yetmək üçün bəxti yar olmuş Bəxtiyar Vahabzadənin adını müasirləri son dərəcə yüksək tutaraq bədii, elmi, fəlsəfi və publisistik yaradıcılığına da böyük dəyər veriblər.

Açar sözlər: Bəxtiyar Vahabzadə, fəlsəfə, vicdan, ana dili, Azərbaycançılıq, türkçülük.

[I] AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu Cənubi Azərbaycan Ədəbiyyatı şöbəsinin baş elmi işçisi, Filologiya elmləri doktoru, dosent
E-poçt: esmirafuad@gmail.ru; ORKİD: 0000-0002-8794-608X

VARLIQ وارلیق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 73-87
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Bahtiyar Vahapzade'nin Toplumsal-Fəlsəfi Dünyasına Kısa Bir Bakış

Esmira FUAD [I]

Özet:

Azerbaycan edebiyatının temel taşlarından biri olan Bahtiyar Vahapzade, Azerbaycan şiirinde millî ruhun, özgürlük aşkının ve manevi değerlerin sözcülüğünü yapan; davasına, düşüncesine ve ülküsüne bağlı bir şairdi. Ana dilimiz Türkçenin saflığı ve korunması uğrunda son nefesine kadar mücadele etti. Onun kelimeleri, sözleri yaşadığı döneme ve topluma bir ayna tutardı... Bu aynanın parçaları ise bir sevgiliden başlayarak vatan, millet, ana dili ve nihayet iki yakalı Azerbaycan'a duyduğu sevgiyle birleşip bütünleşirdi.

Bu aynada, samimi ve doğal bir "Bahtiyar dünyası" da yansımaktaydı. Bu dünyanın büyüsüne kapılanlar, Bahtiyar'ın sözlerine aşık olanlar yüzlerle, binlerle değil, milyonlarladır. Milyonların gönlünde taht kurmuş olan o kudretli şair, söz ustası Bahtiyar Vahapzadə, bu sonsuz sevgiye mazhar olmuş ve çağdaşları onun adını büyük bir saygıyla anarak edebî, ilmî, felsefî ve gazetecilik alanındaki eserlerine yüksek değer atfetmişlerdir.

Açar sözlər: Bahtiyar Vahapzade, felsefe, vicdan, ana dili, Azerbaycancılık, Türkçülük.

[I] AMBA Nizami Gencevi adına Edebiyat Enstitüsü Güney Azerbaycan Edebiyatı şubesinin baş ilmi işçisi, Filoloji bilimleri doktoru, doçent.
E-posta: esmirafuad@gmail.ru; ORCİD: 0000-0002-8794-608X

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 73-87
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

A Brief Overview of Bahtiyar Vahabzade's Socio-Philosophical World

Esmira FUAD[I]

Abstract:
One of the pillars of Azerbaijani literature, a herald of the national spirit, love of freedom and spiritual values in Azerbaijani poetry, a poet of faith, profession and action, who fought until his last breath for the purity and protection of his native language, our Turkish, Bakhtiyar Vahabzadeh held a mirror to the era and the society he lived in, word by word, word by word... The pieces of this mirror, starting from a lover, were united and integrated with the love he felt for the Motherland, the nation, the native language and finally, for this and that Azerbaijan. A sincere, natural world of Bakhtiyar is also reflected in this mirror. Those who have fallen under the spell of this world, those who are in love with and knowledgeable about Bakhtiyar's words are not hundreds, thousands, but millions. The name of that talented poet, master of words, who established a throne in the hearts of millions, who was lucky enough to reach this endless love, Bakhtiyar Vahabzadeh, was held in extremely high regard by his contemporaries, who also gave great value to his artistic, scientific, philosophical and journalistic creativity.

Keywords: Bakhtiyar Vahabzadeh, philosophy, conscience, Azerbaijaniism, Mother tongue, Turkism.

[I] Head Researcher at the Department of South Azerbaijani Literature, Nizami Ganjavi Institute of Literature, Azerbaijan National Academy of Sciences; Doctor of Philology, Associate Professor
Email: esmirafuad@gmail.ru; ORCİD: 0000-0002-8794-608X

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 73-87
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

نگاهی کوتاه به دنیای اجتماعی و فلسفی بختیار وهابزاده

اسمیرا فواد [I]

چکیده:
بختیار وهابزاده، یکی از ارکان ادبیات آذربایجان، شاعری است که پژواک روح ملی، عشق به آزادی و ارزش‌های معنوی را در شعر آذربایجان منعکس می‌کند. او شاعری با عقیده و آرمان است که تا واپسین نفس خود برای پاکی و حفظ زبان مادری‌مان، ترکی، مبارزه کرد. سخنان و کلماتش همچون آینه‌ای دوران خود و جامعه‌ای را که در آن می‌زیست، بازتاب می‌داد... تکه‌های این آینه با عشقی که از یک محبوب آغاز می‌شود و به وطن، ملت، زبان مادری و در نهایت به آذربایجان این‌سوی و آن‌سوی ارس گره می‌خورد، به وحدت می‌رسند.

در این آینه، دنیای صمیمی و طبیعی بختیار نیز منعکس می‌شود. کسانی که مجذوب این دنیا شده‌اند و شیفته سخن بختیارند، نه صدها یا هزارها، بلکه میلیون‌ها نفرند. این شاعر بزرگ، که در دل میلیون‌ها انسان جای دارد، نام خود را با عزت و بزرگی در میان معاصرانش ثبت کرده است و خلق آثار ادبی، علمی، فلسفی و مطبوعاتی او با ارزش فراوانی مورد تقدیر قرار گرفته است.

کلیدواژه‌ها: بختیار وهابزاده، فلسفه، وجدان، زبان مادری، آذربایجان گرایی، ترک گرایی.

[I] پژوهشگر ارشد بخش ادبیات آذربایجان جنوبی در مؤسسه ادبیات نظامی گنجوی وابسته به آکادمی ملی علوم جمهوری آذربایجان، دکترای زبان و ادبیات، دانشیار
ایمیل: esmirafuad@gmail.ru؛ اورسید: 0000-0002-8794-608X

VARLIQ وارلیق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 73-87
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

بختیار واهابزاده‌نین
اجتماعی- فلسفی دونیاسینا قیسا بیر باخیش

دوچنت دوکتور اسمیرا فواد

گیریش

گؤرکملی جراح نورالدین رضانین بو سوالا اؤزونه مخصوص یاناشماسی وار: «بختیارین چوخ گؤزل یازی اوسلوبو دقت چکیر. او کیمسه‌یه بنزه‌میر. انسان اونون «گولوستان»، «شب هیجران»، «اعتیراف» اثرلرینی اوخودوقجا بیر داها اوخوماق ایسته‌ییر. بختیار، چوخ یاخشی، صمیمی، صداقتلی، مثبت استیقامتلری سایماقلا بیتمه‌ین بیر دوستدور...»

آذربایجان سربست شعرین یارادیجیلاریندان اولان و انکیشافینا اؤز تؤحفه‌لرینی وئرن رسول رضا، بختیار واهابزاده شعرینی «معاصیر آذربایجان ادبیاتی‌نین اؤنملی حادیثه‌سی» کیمی دگرلندیریر. شاعیری 20-جی عصرین ایکینجی یاریسیندا آذربایجان ادبیاتی‌نین، مدنیتی‌نین سمبولو کیمی قبول ائدن پروفسور کامیل ولی نریمان‌اوغلو ایسه بختیار واهابزاده‌نین سیماسیندا عکس اولونان آذربایجان‌ین آجی طالعینی اوخودوغونو ایفاده ائدیر: «گؤرونتو اعتیباری ایله آذربایجانا بنزه‌ین اوچ آدام تانییرام: بختیار واهابزاده، نیازی و شهریار. آللاه تعالی سانکی بو انسانلارین اوزلری‌نین هر خطینه آذربایجان‌ین طالعینی ناخیش- ناخیش ایشله‌میشدیر. طالعسیز طالعین، بؤلونمه، پارچالانما، مستمکله طالعی‌نین گیزلی و حزین محنتینی...». شاعیر و تدقیقاتچی یاووز بولنت باقیلره گؤره ایسه «بوتون تورک دونیاسی‌نین اورتاق سسی، سئون اورگی، آیدین اوزو و گؤزللیک خطی، سمبولودور...» (واهابزاده، 2007).

اساس بؤلوم

بس اثرلرینده «آغیر و عینی زاماندا چکیسیز، شفاف و اسرارانگیز شاعیرانه اکسیر (پائولو موچان (اوکراین))» (ادبیات قزئتی، 2011: 3-1) اولان متواضع شاعیرین اؤزو نئجه دوشونور، شخصی کیملیگینی، داخیلی «من»ینی نئجه تقدیم ائدیردی؟ سوالیمیزین جوابی بوتون چیلپاقلیغی ایله «من کیمم؟» شعرینده آیدینلاشیر:

من کیمم؟ بو سوالی
هر ایل آد گونلریمده اؤز-اؤزومه وئرمیشم.
جواب تاپابیلمه‌ییب بو سوالین اؤنونده
باشیمی ائندیرمیشم.
من کیمم؟ من نه‌چی‌یم؟ عشقیم، دیلکلریم نه؟
نییه گلدیم دونیایا، بو دونیادا یئریم نه؟
ساغ ایکن ده بیلمیرم اؤلویم، دیری‌یم من؟
اوّلینی، سونون درک ائتمه‌ین ان عادی کسلردن بیری‌یم من.
زامانین دهره‌سی الیه قانادلی آرزولاری بودانان بیر بنده‌یم.
من بیر اوزو آغامسا، بیر اوزو شرمنده‌یم.
من اؤزومون دوشمنی!
هر گون چکیر چارمیخا اؤز ایچیمده من، منی.
من اؤزومچون همیشه باخدیقجا سیرّی آرتان معمالی شکیلم.
اؤزومه اتهامچی، اؤزگه‌سینه وکیلم.
بیلدیگیم بو قدرمیش منی مندن گیزله‌دن... (صنعت.آذ سایتی)

او، هر کسین گؤره‌بیلمه‌دیگینی گؤره- گؤره، هر کسین یازماغا جسارت ائتمه‌دیگینی سئحیرلی سؤزلره چئویره- چئویره، ان اؤنملیسی، انسان اوغلونون کؤنول دونیاسینداکی فیرتینالاری، اؤز- اؤزونو آنلایابیلمه‌سی یولوندا چکدیگی اضطابلاری، داخیلی دونیاسینداکی قارشی‌دورمالاری و بو مشقتلی یوللاردا، معنوی امگینه وئردیگی دگری خاطیرلایاراق دونیانین هرادان باشلانیب، هارادا بیتدیگینی چؤزه- چؤزه بختیار واهابزاده اولدو. توخوندوغو موضوع و حادیثه‌لری یالنیز گؤروب مشاهیده ائتمکله کیفایتلنمه‌ین، زنگین فانتزیسی ایله حقیقتلری یازان، یاشادیغی حیس و دویغولاری صمیمی شکیلده ایفاده ائدن حساس بیر شاعیر کیمی سئویلدی.

طبیعی، اثرلرینده هم ده ارزونو ایافده ائدن ب. واهابزاده‌نین آماجی حیاتی بیر انسان کیمی حیس ائتمک، فیلوزوف کیمی دویماق، شاعیر کیمی قلمه آلماق ایدی. بس، انسان نه زامان حیاتی و دونیانی حیس ائتمه‌یه باشلاییر؟ سوالین جوابی چوخ ساده‌دیر: البته، انسان معنوی آغریلار، عذابلار ایچینده قوورولا- قوورولا و اضطرابلار آلووندان گئچه- گئچه یاشامین ماهیتینه واریر، یاواش – یاواش حیاتی، دونیانی درک ائدیر... عنی ایله «قورخو» شعرینده ایفاده ائتدیگی کیمی:

من اوددان قورخمادیم یانانا قدر؛
من قورخو بیلمه‌دیم قانانا قدر
ائله کی یاندیم،
اودلا اویناماقدان قورخدوم، دایاندیم... (خالق‌جبهه‌سی.آز سایتی)

بوندان سونرا باشلانیر یانا- یانا یاشاماق، بوندان سونرا باشلانیر قورخو، احتیاط و حیات... بو یانیب- یاخیلما نتیجه‌سینده یارانان شعری‌نین اودو اؤزونو ده، اوخوجوسونو دا یاندیریر.

«ایکی قورخو» پوئماسیندا ایسه قورخونون اوبژه‌سی داها کونکرت، داها آغریلیدیر. معنالی شعرلرینه بیر- بیریندن گؤزل ماهنیلار بسته‌له‌ین استعدادلی بسته‌کار، رپرئسیا ایللرینده بیر چوخ آیدینیمیز کیمی حبس جزاسینا محکوم ائدیلن قنبر حسینلی‌یه اتحافاً قلمه آلدیغی بو اثرده شاعیر قورخونون انسانی نئجه دهشتلی وضعیتلره، پسیکولوژیک حاللارا سالدیغینی گؤسترییر. اصلینده شاعیرین قناعتینه گؤره، فلاکتین قورتاردیغی نقطه دونیانین ان خوشبخت انی‌دیر. فاجیعه‌نین قارتاردیغی نقطه‌ده خوشبختلیک باشلاییر. «لنین‌له صحبت» شعرینده اپیقراف یئرینه لنین‌ین «روشوت اولان مملکتده عدالتدن دانیشماق اولماز!» کلامینی وئرمیشم. سونرا دا باشلاییرام کی، آی داهی، سن بؤیوک آدامسان، تامامی ایله دوز دئییرسن. روشوت، آخی، گؤتوروب دونیانی. ایندی منی کیم توتابیلر؟ لنین دئدیگی سؤزو تکرار ائدیرم. بئله‌جه، سککیز فصیل یازدیم، هره‌سی بیر مسئله ایله باغلی...»

بختیار واهابزاده اعتیراف ائدیر کی، بیر انسان کیمی دویغولاندیغی، هیجانلاندیغی موضوعلاردان یازارکن داها بؤیوک اوغور قازانیب. اویدورما موضوعلارا یؤن آلدیقدا ایسه دیلی توتولوب، ضعری‌نین تاثیری گئچیجی اولوب، ائله یاراندیغی گونده‌جه اونودولوب. سئوگی و نیفرت دویغولاری‌نین یازدیردیغی یازی و شعرلری اورکلره چوخ اسان یول تاپیب، بیر کؤنولون اودونو، آتشینی مین کؤنوله داشییب. شاعیرین سئوگی و نیفرتله باغلی دوشونجه‌لری درین فلسفی معنایا مالیکدیر.

«نه‌دیر سئوگی، نه‌دیر نیفرت؟ قلبین دالغالانماسی، حیسلرین طوفانی، عاغلین عصیانی! سئومه‌دن سئوگیدن یازماق نئجه مومکون اولابیلر؟ سون اوتوز ایل عرضینده سیلسیله تشکیل ائدن لیریک عشض شعرلریم، عینی زاماندا حیات و زامان حاقیندا‌کی فلسفی دوشونجه‌لریم و داخیلی اضطرابلاریمدیر. من بو شعرلریمده داها چوخ اؤزومم. چونکو بونلاردا داها چوخ صمیمی‌یم. صمیمیت ایسه ادبیاتین و صنعتین چارپان اورگی، شاه داماری‌دیر. بو شعرلر منیم قلبیمین ترجمانی‌دیر. سئوگیم سئومک احتیاجیندان میدانا گلدیگینه گؤره بو احتیاجین عؤمرومون سونونا قدر منی یاندیریب یاشاداجاغینا اینانیرام. چونکو بو سئوگی فیطرتدن گلیر. اگر هدفین اؤزو ده سئوگییه لایق اولورسا، سئوگی آراداکی مانعه قدر قوّت قازانیر. گنجلیک حاللارین تصویریندن اورتایا چیخان نتیجه بودور: بونلارین هر بیری بیر سارسینتی‌نین، بیر اعتیراضین، بیر فیرتینانین، یاخود بیر عصیانین ایفاده‌سی‌دیر. اونلاردا هئچ بیر اویدورما یوخدور. بو شعرلرین هامیسی دویغولاریمدان سوزولموشدور. شاعیر انسان کیمی حیس ائتمه‌لی، شاعیر کیمی یازمالی‌دیر. انسان، حیاتی و دونیانی نه زامان حیس ائتمه‌یه باشلاییر؟ اضطراب اودوندان کئچدیکدن سونرا!» (ادبیات قزئتی، 2011: 3-1)

خالق یازیچیسی ایلیاس افندی‌یف ده شاعیرین محض گرچکلری اورکدن، هر جور ساختاکارلیقدان اوزاق صمیمیتله قلمه آلدیغینا دقت چکیردی: «بختیار هر نه ایزیرسا، اورکدن یازیر، طبیعی یازیر، تمناسیز یازیر. بیز اونون لیریکاسی‌نین آوازیندا ساختا نوتلار حیس ائتمیریک...» (کایزن.آذ سایتی)

«قورخو» شعرینده «دونیایا گله‌لی بیلمیرم نه‌دن، نه‌یه وورولدوقسا، یاندیردی بیزی» - اعتیرافی ایله یانماغین، اودلاردان، آلوولاردان کئچیب قارسالانماغین و قورخونون فلسفه‌سینی یارادان شاعیرین نیفرت حیسی ایله باغلی اوبرازلی فیکیرلری ده اوخوجونو دوشوندورمه‌یه‌بیلمیر: «حیاتی ایدراک اضطرابدان، یانماقدان کئچیر. بو اضطراب، بو یانغی نیفرته دؤنوشونجه حیسلر داها گئنیش بیر حجم آلیر، فردی حسیلر اجتماعی‌لشیر، وطنداشلیق دویغولاری باش قالدیریر...» (واهابزاده، 1991: 273-259).

بختیار واهابزاده عؤموز بویونجا آذربایجان‌ین دردلرینه، ساغالمایان تاریخی یارالارینا یاندی-یاخیلدی، گؤز یاشلارینی ساخلایابیلمه‌دی و سئودیگیمیز بختیار واهابزاده.... چونکو:

مین لکه ووردولار شرفیمیزه،
وئردیک، صاحیبیمیز یئنه وئر دئدی.
قانیمیزی امیب، اوسته‌لیک بیزه
بیری «باران» دئدی، بیری «خر» دئدی.
بیزی هم یئدیلر، هم ده مینديلر،
سونرا آرخامیزجا گیلئیلندیلر... (فواد، 2011: 22)

شاعیر درین فلسفی ایچریکلی «لنین‌له صحبت» و «موغام» پوئمالارینا گؤره، جمهوریت دؤلت اؤدولونه لایق گؤرولور. «لنین‌له صحبت» پوئماسیندا دونیا پرولتاریاسی‌نین داهی رهبری ولادیمیز ایلیچ لنین‌ین سارسیلماز ایراده صاحیبی اولماسیندان، آمال، عمل و دیلکلریندن، خالقا سئوگی و محبتیندن سؤز آچیر. «اورک آلیشماسا، وطن ده ایشیقسیز قالار، ایچریدن آلیشیب یانماسا، حتی طیاره‌لر ده قطبلری بیرلشدیره‌بیلمز.» (2، 11) قناعتی ایله اونو وصف ائدیر، عینی زاماندا مین بیر اوزو اولان سیاستسن ده فلسفه‌سینی یارادیر:

اونون هنری ایله آنامیز جاهان،
گونشه یوکسلدی، اولدوزا چاتدی.
انسانین ان بؤیوک آرزولاریندان،
او، اؤزو یئرلرده گونش یاراتدی... (واهابزاده، 2004: 59)

یئرده آرزولاریندان گونش ایشیق-ایشیق، اصلینده خارقه‌لر یارادان انسانین سووئتلر بیرلیگی دئییلن مکانین ساکینلری – اون بئش جمهوریتین یئنی دونیا یارادان خالقلاری‌نین گرچکلشمه‌ین اومودلاریندان، پوچ اولموش آرزولاریندان، درک ائتدیگی گرچکلری آچیق شکیلده دیله گتیره‌بیلمه‌مه‌سیندن تأسوف حیسی ایله صحبت آچیر.

بئله‌جه، بختیار واهابزاده کؤکلندیگی بؤیوک روحا هر زامان صادیق قالیر. شاعیر خوش صدالارلا، آوازلا اوخونان زنگین آنا لایلاسی‌نین محتشم آهنگی‌نین کؤرپه‌لیگیندن بری انسان اوغلونو مین ایللرین او تایینداں سوزولوب گلن روحا، میلّی وارلیغینا، اؤزونه و سوی کؤکونه باغلادیغینا اینانیر. او، «بئشیک» شعرینده لایلا، اوخشاما و بایاتیلارین اؤز اسرارانگیز آهنگی ایله انسانی روحاً گؤزللشدیرمه‌سیندن، اؤزونو درک ائتمه‌سیندن سؤز

آچیر. هله بئشیکده‌یکن آنالارین لایلالار و آنا سودو ایله بیرلیکده اؤلادلارینا بیر چوخ اؤنملی خصوصیتلری ده بوراخدیقلارینی دقته چاتدیرماغی اونوتمور:

لایلانین هر حالی بیر اومید، گومان،
اونون آهنگی ایله قاینادی قانیم.
آنامین یانیقلی لایلالاریندان،
سوزولدو روحوما آذربایجانیم... (فواد، 2019: 55)

شاعیر اثرلرینده انسان اوره‌گینده‌کی عشق آتشی‌نین آنا دیلینه، وطن تورپاغینا، منسوب اولدوغا خالقا اولان سونسوز سئوگیدن قایناقلاندیغینی بیان ائدیر. اونون اوچون وطن گؤزللیکلر مسکنی، گؤزله گؤرولن، ال‌له توتولان بیر اوبژه، مادی دگری اولان بیر نسنه دئییل. وطن، هر شئیدن اول، سینه‌سینده بسله‌دیگی انسانلارین تاریخی، دیلی، دینی، مدنیتی، ادبیاتی، عادت- عنعنه‌لری، موسیقیسی، روحسال دونیاسی – معنویاتی‌دیر. شاعیر بو معنویاتین دگرینی بیلن و ابدی یاشادان قوتسال کئشیکچیلرین – قلم صاحیبلری‌نین، کفنی بوینوندا مبارزه میدانلارینا آتیلان، میلّتی‌نین تاریخینی میدانلارا گتیرن و یازان، تاریخین اؤزو قدر قیمتلی و بؤیوک اولان ایگیدلریمیزین، شهیدلریمیزین چکدیگی اضطرابلاری آغ ورقلره کؤچورور. «شب هیجران»دا داهی فضولی‌نین، «آغلار- گوله‌ین»ده اؤلمز صابیرین، «زیندانداا شعر»ده متفکیر حسین جاویدین، «ناکام»دا دردلی محمد هادی‌نین، «فریاد»دا ایکی جاهان شاعیری نسیمی‌نین، «استقلال» و «شهیدلر»ده مقدس شهیدلریمیزین، هم ده شهید یورد یئرلریمیزین اوبرازلارینی یارادیر (22، 7). بو مقتدر انسانلارا ادبی هیکل اوجالتماقلا برابر، عینی زاماندا میلّی مجادله‌یه اعتیبار و صداقتینی ده عکس ائتدیریر. او، یازدی و یازدیقلارینا اینانديی کی:

انسان انسان اولور اؤز هنری ایله،
میلت میلت اولور خئییر- شری ایله.
تورپاغین باغرینا شهیدلری ایله
آزادلیق توخومو سپدی شهیدلر... (واهابزاده، 2004: 25)

اولو یوردوموزا 1900-جو ایلده سپیلن آزادلیق توخوملاری اؤز بهره‌سینی وئردی. آذربایجان خالقی تاریخی مستقیل‌لیگینه قووشدو. میلیونلارلا سویداشیمیز کیمی بختیار واهابزاده ده بختیارلیغینا قووشدو. مستقیل‌لیک آدلی ائشسیز نعمتین قورونماسی، الدن وئریلمه‌مه‌سی اوچون یئنیدن مبارزه‌یه قاتیلدی. میلتی‌نین اوغورلارینا، سئوینجینه سئویندی، نقصانلارینا، دردلرینه اوزولدو، توپلوموموزدا موجود اولان چاتیشمازلیقلارینا کدرلندی. 1990-جی ایلین 20 یانواریندا، تاریخه «قانلی یانوار» کیمی دوشن تاریخی گونده اوُلو یوردوموز آذربایجان‌ین باغیمسیزلیغی یولوندا جانینی قوربان وئرن آزادلیق عاشیقلری‌نین-شهیدلرین یاریم قالان عؤمرونه، ناکاملیغینا وایسیندی. ایللرله خالقیمیزین دوستو اولدوغونا و ساده‌جه، وطنین استیقبالی اوغروندا بؤیوک بیر ایمپریانین، تپه‌دن دیرناغا ان چاغداش سیلاحلارلا سیلاحلانان «قیزیل اوردو» عسگرلری‌نین قارشیسینا الی‌یالین چیخان و قارشی طرفین اؤز دوستونا گوللـه آتمایاجاغینا اینانان صاف نیتلی، قورد اورکلی اوغوللاریمیزین آغیر تانکلارین

تیرتیللاری آلتیندا پارام-پارچا اولان جانلارینا آغی دئدی. شهید اولان ایگید اوغوللارین شرفینه «شهیدلر» آآلی غم و فرح داستانی یاراتدی، شهیدلیگین فلسفه‌سینی آچدی...

تأسوف کی، اونون اوره‌گینده و اثرلرینده یاشاتدیغی شهیدلرین سایه‌سی آز دئییل. الجزایر میلّی قورتولوش حرکاتی‌نین فداییلری («یوللار- اوغوللار»)، ترک ائدیلن، جیسماً اؤلمه‌دن معناً اؤلومه محکوم ائدیلیب قوجالار ائوینه آتیلان والدینلر، تنهالیغا سوروکله‌نن انسانلار، یاشلی آنا و آتالار، ننه و بابالار («آتیلمیشلار»)، تاتار شاعیری موسا جلیل («اوچون نغمه‌لریم») و ویتنام خالقی‌نین مستقیل‌لیک مجاهیدلری («تضادلار»)، لیاقتینی حیاتیندان اوستون توتان 13 یاشلی ساشا لوقوینوف («لیاقت») دا بو سیرایا داخیلدیر.

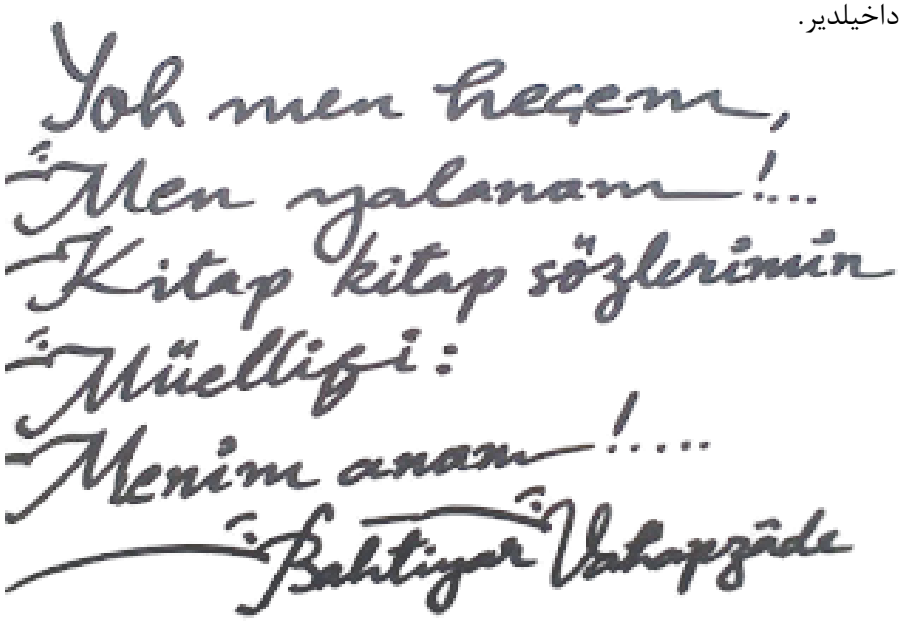

البته، بختیار واهابزاده‌نین قلمه آلدیغی پوئمالارین هر بیری آیری- آیریلیقدا صنعت اثری اولماقلا، قاپسادیغی معنا توتومو، فلسفی ایچریگی ایله شعرلری قدر دقت‌چکن، جلب‌ائدیجی و یاددا قالاندیر. بیلمیرسن کی، هانسینا داها چوخ اوستونلوک وئره‌سن؟! «شب هیجرانا»می، «گولوستانا»می، «لاتین دیلی»نه‌می، «آتیلمیشلار»امی، »وغام»امی، یا «اعتیراف»امی؟ اپیک شعرلرین اوستادی اولدوغونو سؤزسوز تصدیقله‌ین «آمریکا گؤزه‌لی»، «باغیشلاییین، سهو اولوب»، «لیاقت»، «لنین‌له صحبت»، «ایکی قورخو»، «قیمت»، «غم ایچینده سئوینج»، «وطن منم، من وطنم»، «هر باهارین اؤز قارانقوشو»نامی؟ بونلاری بیر- بیریندن نئجه فرقلندیره‌سن، نئجه سیرالایاسان کی، شاعیرین روحونو اینجیتمه‌یه‌سن؟

اونوره دؤ بالزاک «میلتی ادبیاتی اولان چوخ بؤیوک توپلولوق» سایه‌یردی. محمد امین یورداقول ایسه: «بیراق بنی هایقراییم، سوسارسام، سن ماتم ائت! اونوتما کی، شاعیرلری هاقیرمایان بیر میلت سئونلری توپراق اولموش آرکسوز گیبی‌دیر...»- دئییردی. بختیار واهابزاده هر ایکی آزمان صنعتکارین سؤیله‌دیکلرینی اثرلری و

استیقلال اوغروندا ساواشی، آردیجیل صورتده آپاردیغی مباریزه ایله تصدیقله‌دی...

بختیار واهابزاده ساده‌لیکده بؤیوکلوک، عادیلیکده غیر عادیلیک گؤرمه‌یی باجاریردی. بوتون گؤردوکلرینی کؤنوللره یول تاپان فیکیرلری ایله بزه‌ییر، خالقین معنویاتینا باغلی اولان یوکسک ایدئاللارا حیرانلیق یاراداn صنعت دیلی ایله بیر- بیریندن معنالی اثرلرینی یارادیردی. اجتماعی موتیولی شعرلرینده‌کی ظریفلیک، گؤزللیک، اینانج، وطنداشلیق دویغولارینی تقدیم و تلقین ائتمه‌سی، توپلومون، ائله‌جه ده انسانلارین قصورلارینی گؤرمه‌سی، عنعنه‌لره باغلیلیغی ایله شعرینی کئچمیشله گله‌جک آراسینداکی معنوی کؤرپویه چئویرمه‌سی باخیمیندان قدرتلی شاعیرین خیدمتلری بنزرسیزدیر.

عینی زاماندا، شاعیری فرقلندیرن باشلیجا جهتلردن بیری ده ساده خالق دیلینده یازماسی، خالقین حیاتینی، محتشم تاریخینی عکس ائتدیرمه‌سی و جوشغون وسعتله کئچمیشله گله‌جگی قووشدورماسی‌دیر. بو معنوی کؤرپونون ان مؤحکم ستونلاریندان بیری ایسه «موغام» پوئماسی‌دیر. اوزئیر حاجی‌بگلی‌نین، قارا قارایف‌ین، بتهووئن‌ین و باخین یازدیغی اثرلری، اؤزللیکله قارا قارایف‌ین «لیلی و مجنون» سوئیتاسینی و بتهووئن‌ین 12-جی سمفونیسینی دینله‌مکدن اوسانمایان ب. واهابزاده‌نین ان چوخ سئودیگی موسیقی ژانرلاری آراسیندا، هئچ شبهه‌سیز، آذربایجان خالق موسیقیسی‌نین اؤزل یئری واردی. چونکو خالق موسیقیمیزین کؤکلری موغاملاریمیزدان بسله‌نیر. شاعیرین شعرلرینه بسته‌لنن ماهنیلار سیراسیندا ائلزا ابراهیموانین «گئجه‌لر بولاق باشی» ماهنیسی اؤنده گلیر. بو اعجازکار ماهنینی داها چوخ بگنمه‌سی‌نین اساس سببی ده مایاسیندا موغام المنتلری‌نین اولماسی، بسته‌کارین سانکی موسیقی‌نین دیلی ایله دانیشماسی، سؤزلرین رسمینی چیزمه‌سی‌دیر.... موغام ساده‌لیکده بؤیوکلوکدور. خالقین آغریلاریندان، ایچینه آخیتدیغی گؤز یاشلاری‌نین اوزونتوسوندن یارانان دریالار قدر درین، سولار تک دورو، چوخ‌قاتلی فلسفی معنالارا سؤیکه‌نن معجزه‌لی بیر صنعت نوعودور. «موغام» پوئماسیندا موغامین، کلاسیک موسیقی ژانری‌نین فلسفه‌سینی، سیرلارینی آچماغا چالیشان شاعیر، آراشدیرماجیلارین دا ایفاده ائتدیکلرینه گؤره، بدیعی مقصدینی رئاللاشدیرمیش، ایستگینه نایل اولموشدور... بختیار واهابزاده «موغام» پوئماسیندا ساییسیز- حسابسیز کیتابلار اوخودوغونو، بونا گؤره ده اؤزونو بیلگین و بختیار ساندیغینی آچیق شکیلده اعتیراف ائده‌رک دئییر: «منه چوخ مطلبی آهسته‌جه قاندیردی موغام...»

داش اورکلرده یانیب داشلاری سیندیردی موغام
حاقّا دوشمن اولانی حاقّا تاپیندیردی موغام
نه گومان ائیله‌میسن اوناکی طیلسیملری سن؟
«کؤکو آهی ایله قوروتدو»، «سالی یاندیردی» موغام
اونون هر گوشه‌سی بیر خاطیره، بیر جانلی کیتاب
کئچیلن یوللاری هردن بیزه آندیردی موغام... (واهابزاده، 2004: 211)

فیرات قیزیل‌توغ «بختیار واهابزاده، موغام» باشلیقلی مقاله‌سینده اثرلرینده، یئری گلدیکجه، شیفاهی خالق ادبیاتیندان اؤرنکلر گتیرن شاعیرین «موغام» پوئماسی‌نین «سه‌گاه» حیصه‌سینده‌کی اوچ بایاتیدان بیرین تقدیم ائدرکن، اؤزونه و اوخوجولارا «بو بایاتیلاری اوخویوب دا کول اولماماق مومکون‌مو؟» سوالینی عنوانلاییر. سوالا دقت کسیلن اوخوجو بو بایاتیلارا بیر داها نظر یئتیریر و بو نیدانین مولفی‌نین سانکی یانان اوره‌گیندن قوپدوغونو گؤرور کیمی اولور:

آزار گلدی، یان آخدی
دیبینده مین جان آخدی
وطن ساری باخاندا
اوره‌گیمدن قان آخدی

فیرات قیزیل‌توغ شاعیرین درین فلسفی دوشونجه‌لرینی آچماغا چالیشیر و قید ائدیر کی، بختیار واهابزاده «موغام» پوئماسینی یازارکن، موغاملارین اؤزللیکلرینی ده نظره آلیر. «چاهارگاه» موغامیندا «بسته‌نیگار» شعبه‌سی‌نین آهنگینه اویغون کئچیدلر ائدیر. شاعیر بو پرده‌لرده سسله‌نن «دونیانین آغری و آجیلاری‌نین سسی» اولدوغونا و موغام صدالاری آلتیندا تار ایله ایفا اولوندوغونا حیرت ائدیر. «سه‌گاها» آغلا! – دئمکله تورکون تاریخاً یاشادیغی حزین حادیثه‌لره، چکدیگی آجیلارا اشاره ائدیر (12). تورک حزنو... بو، سیرادان بیر دئییم دئییل... 20-جی عصردا آذربایجان خالقی‌نین یاشادیغی آغریلار بو سؤزلرین نه قدر گرچک اولدوغونو عکس ائتدیرمیرمی؟ «بیز آل ار تونقا کیمی آغلاییب روستمه یاس توتاریق، کوراوغلو کیمی ائیوازا یاناریق، بولو بگه قیلیج چکریک...» یاخشی، هارا قدر؟ نه زامانادک؟

کؤنول هیچقیرتیسی، قلب آتشی، جان یانغیسی‌دیر
نه دئییر کؤنلومو اویماقلا، اویولماقلا سه‌گاه؟
گؤزه گؤز یاشلاری تک بیر بئله دولماقلا سه‌گاه؟
سن منیم گؤز یاشیم اول، چاغلا سه‌گاه، چاغلا سه‌گاه
آنامین اؤژ سودو تک سن حلالیمسان، حلالیم
نه دئییرسن، منی مندن بئله آلماقلا، سه‌گاه؟
بختیارین دا کؤنول تئللری تیترر بئله‌جه
دئیه‌ر آهسته‌جه هئی: آغلا سه‌گاه، آغلا سه‌گاه! (واهابزاده، 2004: 200)

اؤزونو دراماتورق کیمی ده تصدیقله‌ین صنعتکار چاغداش موضوعلاردا قلمه آلدیغی «ایکینجی سس»، «یاغیشدان سونرا»، «یوللارا ایز دوشور»، «هارا گئدیر بو دونیا؟»، «جراسیز گوناه»، «رقابت» کیمی لیریک-فلسفی-پسیکولوژیک پییئسلر آرایا- عرصه‌یه گتیریر. فلسفی درینلیگی، اجتماعی- سیاسی یؤنو، کسکین پوبلیسیستیکاسی ایله دقت چکن بو اثرلرده گونجل پروبلملر، چاغداشلاریمیزین ایچ دونیاسی، گوندن- گونه یئنیله‌نن، دگیشن یاشام و انسان ایلیشکیلرینه پوئتیک باخیش سرگیله‌ین شاعیر ایچ- ایچه یاشادیغیمیز توپلومون، گرچکلیگین هر طرفلی منظره‌سینی یارادیر، حیاتین ان چئشیدلی طرفلرینه ایشیق سالیر.

«لایقلی صحنه تجسومونو تاپاراق یاریم عصره یاخین آذربایجان صحنه‌سیندن دوشمه‌ین بو اثرلر سیراسیندان نؤبتی پییئس اولان «اؤزوموزو کسن قیلینج»ی اوستاد شاعیر تورکیه‌نین و بوتون توران‌ین بؤیوک صنعتکاری حسین نیهال آتسیزین «بوزقوردلارین اؤلومو» رومانی‌نین تأصیری ایله یازیب. تاریخین درین قاتلارینا ائنه‌رک، او جمله‌دن «کیتاب دده قورقورد» داستانی‌نین موتیولرینه سؤیکنه‌رک قلمه آلدیغی بو اثری شاعیر ن. آتسیزین عزیز خاطیره‌سینه اتحاف ائدیب. اثری باشدان- آیاغا میلّی فولکلور عنعنه‌لرینده کؤکله‌ین ب. واهابزاده پییئسده گنج آراشدیرماجی آینور ابراهیموانین دا یازدیغی کیمی، «قورددان تؤره‌ین، قدیم تورک سویلاریندان گلن آشینا عایله‌سی‌نین قوردوغو گؤی‌تورک خاقانلیغی‌نین تاریخی تشکول یولونو، مباریزه تاریخنی تصویر ائدیر. ب. واهابزاده ان قدیم تورک دؤلتلریندن اولان و آدیندا ایلک تورک آدی یئر آلان گؤی‌تورکلره عاید داستانلارا مراجیعت ائدیر. تورکلرین اسلامی قبول ائتمه‌لریندن اؤنجه تشکول تاپان بوزقورد و ارگنه‌کون افسانه‌لرینی اثرینه کؤچورور...» (ابراهیموا).

هم ده امینلیکله دئیه بیلریک کی، عنعنه‌لره، گله‌نکلره یئنی نفس وئره‌رک گوندمه گتیرن بختیار واهابزاده‌نین محض بو آددیمی سیاسی دونیا گؤروشونون، فلسفی دوشونجه‌لری‌نین ایافده‌سی، اینجه دیپلوماسی‌نین تجسومودور.

ادبیات‌سئورلره معلومدور کی، هله 1970-1960-جی ایللرده «گولوستان»، «لاتین دیلی»، «شب هیجران»، سونرالار ایسه «موغام» پوئمالاری حاقیندا گئنیش صحبتلر گئدیب، مذاکیره و تحلیللر آپاریلیب، گوندمین اساس موضوعلارینا چئوریلیب. آنجاق نه‌دنسه «اعتیراف» فلسفه ایچریکلی پوئماسی، بیزجه، بیر قدر دقتدن کناردا قالیب و بو اصر حاقیندا نیسبتاً آز دانیشیلیب... ائله بو سببدن ده «اعتیراف» پوئماسی ایله ایلگیلی بعضی فیکیرلریمیزی اوخوجولارلا بؤلوشمک احتیاجی دویوروق. شاعیرین یارادیجیلیغینی آردیجیل ایزله‌ینلر بیلیرلر کی، او، بعضیلری کیمی سئویلن پوئزیاسینا، قازاندیغی شؤهرته گؤره غرّه‌لنمه‌ییب، اؤزونو هئچ واخت تکبّورلو آپارماییب. آخی، بختیار واهابزاده اعتیراف ائتمه‌یی باجاران و اونو دیله گتیرمکدن چکینمه‌ین، حتی یانلیشلارینی بئله جسارتله سؤیله‌مکدن اوتانمایان شاعیر- انسان ایدی. همیشه اؤزو- اؤزونه حسابات وئریر، دایم داخیلی «من»ی ایله اوز- اوزه قالماغی ترجیح ائدیر، سانکی ایچینده قوردوغو ویجدان محکمه‌سینده اؤزو- اؤزونو دارا چکیردی و... بوتون بو چکیشمه‌لرین سونوجوندا «بیرجه اوندان راضییام کی، اؤزومدن ناراضییام!» - قناعتینه گلیردی. بلکه ده بؤیوک شاعیر بو دوشونجه‌نی بیر شعرده، بیر بیتده تام وئره، آچیقلایابیلمه‌دیگینی دوشونه‌رک «اعتیراف» پوئماسینی قلمه آلمیشدیر. صمیم اعتیرافی سئون قلم صاحیبی‌نین بیرجه بیتی بو فیکیرلری سرگیله‌مگیمه اساس وئریر. تانینمیش شاعیر قشم ایلقارین فیکرینجه، «اعتیراف ائله شاعیرین اؤزونه حصر ائتدیگی «اوتوپورتره» اثری‌دیر...» (خالق‌جبهه‌سی.آز سایتی، 320).

اعتیراف ویجدانین نغمه‌سی، نئیی
هر کسین اؤزوندن اؤج آلماسی‌دیر.

قلبین هم کیچیلیب، هم بؤیومه‌یی
انسانین آلچالیب اوجالماسی‌دیر! (elibrary.bsu.az)

دقت یئتیرسک، بیتله بند آراسیندا نه قدر یاخینلیغین، عینتین موجودلوغونو گؤره‌ریک! شاعیره گؤره اعتیراف معناً پاکلاشماق، صافلاشماق، تمیزلنمک، دورولماقدیر. بوندان اؤترو هارالاراسا گئتمک، دونیاجا مشهور زیارتگاهلاری زیارت ائتمک، کعبه‌نی یئددی دفعه دولانماق، «قارا داشی» اؤپمک دئییل، ساده‌جه اؤزونه کناردان باخابیلمک، اؤزو اؤزونو گؤره‌بیلمکدیر.

اؤزونده اؤزونو سن گؤره‌بیلسن،
یقین بیل، ای انسان، تمیزلنرسن!

بو تمیزلنمه‌نین سونوجوندا آنلاییرسان کی، انسان عیناً دوغولدوغو بؤلگه‌نین، یئرین طبیعتینه بنزه‌ییر، داغ آدامی داغلاردان، آران آدامی اوجسوز- بوجاقسیز دوزنلیکلردن، یام‌یاشیل اورمانلارین صافلیغیندان، گؤزللیکلریندن گوج، قوت آلیر و بوتون مشاهیده‌لرین، درک‌ائتمه‌لرین سونوجوندا آنلاییرسان کی، بیز وطنیک، وطن ده بیز...

آذربایجان، آدین اوددور، اؤزون ایشیق، سؤزون ایشیق
بیز ده سنین بو مقدس تورپاغیندان بوی آتمیشیق
سنسن بیزیم بو دونیادا مسلکیمیز، آمالیمیز
یولوموزا ایشیق ساچسین اولدوزوموز، هیلالیمیز.

نفسیمیز – اولو قورقود دده‌میزین اؤز نفسی
ماهنیمیزلا یاشار بیزیم بابالارین آددیم سسی
بو تورپاقدا، بو دیاردا دونن واردیق، بو گون واریق
بیز کئچمیشه گوندیکجه گله‌جگه آددیملاریق.

وطن بیزسیز ده کئچینر، کئچینمه‌ریک بیز وطنسیز
بو مراملا بوی آتمیشیق چنلی‌بئللر اوستونده بیز
شهیدلرین قانی ایله یوغرولوبدور تورپاغیمیز
قلبیمیزده دالغالانیر اؤز اوچ رنگلی بایراغیمیز

قارداشلیقدیر شعاریمیز، بیز همیشه ال توتاریق
دوشمن بیزه ال اوزاتسا، دوشمنلیگی اونوداریق
کؤنلوموزده بیر واحیددیر گونئییمیز، قوزئییمیز
وطن – بیزیم ناموسوموز، بیز وطنیک، وطن ده بیز... (فواد، 2019)

سونوج

«آذربایجان دردلرینی هایقیران» بختیار واهابزاده، اصلینده، نصیحت وئرمکدن، یول گؤسترمکدن داها چوخ، داخیلیمیزده مورگوله‌ین حیسلری اویادیر، انساندا انسانلیغی حرکته گتیریردی. او، اؤز ایتی پسیکولوژیک مداخیله‌سی ایله اوخوجوسونو دوشونمه یه مجبور ائدیر – هم ده او سواللار اوزرینده دوشوندورو کی، همین سواللارین جوابینی

چوخ زامان مولیفین اؤزو ده بیلمیر. قید ائدک کی، ب. واهابزاده یالنیز گلیب چیخدیغی حقیقتلری ترنّوم (تقدیم!) ائتمکله محدودلاشمیر، اونون چیلغین تفکورو بعضا تضادلار آراسیندا حقیقت آختاریر، بعضا ده تردّودلر ایچریسینده قالیر. اوخوجو بونو گؤرور، بؤیوک دوشونجه صاحیبی‌نین آرخاسینجا گئتمه‌یه داخیلی احتیاج حیس ائدیر.

Qaynaqlar:

Ədəbiyyat qəzeti (2011). 19 avqust 2011, Bakı.

FUAD, Esmira (2011). "Sözə Sevdalılar (Ədəbi düşüncələr)". I. Kitab. Nərgiz nəşriyyatı, Bakı.

FUAD, Esmira (2019). "Turanın əbədiyaşar şairi: Bəxtiyar Vahabzadə" : [monoqrafiya] Esmira Fuad; elmi red. S.Quliyeva; red. və ön söz yazarı Q.İlqar. Elm və təhsil, Bakı.

İBRAHIMOVA, Aynur. "Bəxtiyar Vahabzadənin "Özümüzü kəsən qilinc" əsərində milli yaddaş". http://muhaz.org/azerbaycan-milli-elmler-akademiyasi-folklor-institutu-azerbaycan-v2. html ?page=7

KIZILTUĞ, Fırat (2012)."Bahtiyar Vahabzade". Beynelhalk Bahtiyar Vahabzade Sempozyumu Materiyalleri. Azerbaycan: Bakı: 12--15 Dekabr. 2012.

VAHABZADƏ, Bəxtiyar (1970). "Seçilmiş əsərləri". I cild, Qarayev Yaşar. Ön söz. Azərnəşr, Bakı.

VAHABZADƏ, Bəxtiyar (1991). "Şənbə gecəsinə gedən yol", Azərnəşr, Bakı.

VAHABZADƏ, Bəxtiyar (2004). "Seçilmiş əsərləri". İki cilddə. II cild. (Poemalar). Öndər nəşriyyatı, Bakı.

VAHABZADƏ, Bəxtiyar (2007). "Seçilmiş əsərləri". 12 cild. VII cild, Azərbaycan nəşriyyatı, 312 ss., Bakı.

http://elibrary.bsu.az/yenii.pdf
https://kayzen.az/blog/MASON/4187/b%C9%99xtiyar-vahabzad%C9%99-2.
https://www.xalqcebhesi.az/news/culture/10505.html
http://elibrary.bsu.az/yenii.pdf
https://kayzen.az/blog/MASON/4187/b%C9%99xtiyar-vahabzad%C9%99-2.
https://www.xalqcebhesi.az/news/culture/10505.html

Esmira FUAD 0000-0002-8794-608X

AMBA Nizami Gencevi adına Edebiyat Enstitüsü Güney Azerbaycan Edebiyatı şubesinin baş ilmi işçisi, Filoloji bilimleri doktoru, doçent.

E-posta: esmirafuad@gmail.ru

Yazı Bilgisi:

Alındığı Tarih: 14 Ocak 2025
Yayına Kabul Edildiği Tarih: 7 Şubat 2025
E-yayın Tarihi: 3 Nisan 2025
Çıktı Sayfa Sayısı: 15

بختیار واهابزاده

سئچیلمیش شعرلر

یاشاماق ایسته‌ییرم!

بیر رنگی یوخ، گؤیلرین مین رنگینی سئویرم،
بیر گولو یوخ، گوللرین چلنگینی سئویرم.
من چیخماغا تپه یوخ، اوجا داغ ایسته‌ییرم،
حیاتی حیات کیمی یاشاماق ایسته‌ییرم.

گؤیده غروب چاغی دا، دان یئری ده گؤزلدیر،
حیاتین سئوینجی ده، کدری ده گؤزلدیر.
حیات بیر جیدیر دوزو، بیر دؤیوش میدانی‌دیر،
هر کسی اؤز جرأتی، اؤز هنری تانیدیر!

بو میداندا حئییف کی، دایم ائنیش آختاران،
«آزجا آشیم، آغریماز باشیم»- دئیه‌نلر ده وار.
کدرده کی نئشه‌نی، ذؤوقو آنلامایانلار
حیاتین نئشه‌سیندن، فرحیندن نه آنلار؟

هر کدری سعادت، هر سئوینجی غم ایزلر،
اصل کؤنول هم غمی، هم سئوینجی عزیزلر.
تلاطومسوز اورکلر قووق کیمی بوش اولور،
دایم سئوینج آختاران دایم غمه توش اولور.

دوشمنم یالتاقلانیب تپه‌یه داغ دئیه‌نه،
«بو دونیادا بیر تهر قوی یاشایاق»0 دئیه‌نه.
آه، بیر تهر!... لعتده بو سؤز هرادان گلمه‌دیر؟
یاشاماق یاشاماقدیر! بس بو «بیر تهر» نه‌دیر؟
من دوشمنم، دوشمن بئله «اؤلو جانلار»ا،
گوندن قاچیب همیشه کؤلگه آختارانلارا...

اونلار اورتادا یئییب، قیراقداسی گزدیلر،
ناموسو خرجله‌مکدن، اونلار چکینمزدیلر.
اونلار اورتا یول توتوب، نه هه» ، نه «یوخ» -دئدیلر،
هاوایا نه «ایستی‌دیر»، نه ده کی «سویوق»- دئدیلر.

اونلار اؤلچوب-بیچدیلر هر بیر شئیی دریندن،
اؤزگه‌سینی هورکودوب، قورخدولار اؤزلریندن.
اونلار قازدان آییقدی...
اونلار هاوایا باخدی.
گاه یاغیشا، گاه قارا،
گاه قیشا، گاه باهارا،
گاه آخشام، گاه دا کی، سحره دم توتدولار،
اؤزلرینی دوشونوب، اؤزگه‌نی اونوتدولار.
سسلردن سس آلدیلار، اؤز سسلری اولمادی...
یاشادیلار اؤلو تک، نفسلری اولمادی...
گئتدیلر ایش دالینجا، اورکلری گئتمه‌دی...

گزدیلر... هئی گزدیلر
آیاق سسلرینیسه تک اؤزلری ائشیتدی،
بیر کیسمه ائیشتمه‌دی...
آتلارینی داشلیغا سالیب سگیرتمه‌دیلر،
آدلاری کیشی، عؤمرونده بیرجه کره
کیشیلیک ائتمه‌دیلر.

اونلار اؤلنده بئله کیمسه خبر توتمادی،
بو سس‌سیز، کویسوز اؤلوم کیمسه‌نی آغلاتمادی.
چوخدان اؤلموش ظن ائدیر آخی هامی اونلاری.
دیری ایکن، ساغ ایکن،
اؤز سسی اولمایانین اؤلومو سس‌سیز گئچر،
مین- مین دفعه اؤله‌نین ماتمی یاسسیز گئچر.

قارداش، مین دویغو اؤتسون اوره‌گیندن بیر آندا،
سن قیمیشما گولنده، اینله‌مه آغلایاندا.
آغلاسان، هونکور آغلا، گولسن، قهقهه چک گول،
گولسن ده، آغلاسان دا، تامام دویسون قوی کؤنول.
یاشاماق ایسته‌میرم سورونوب دیزین- دیزین،
ایسته‌ییرم ان اوجا زیروه‌لره من قونام.
خفیف ساکیتلیگینی نئیله‌ییرم دنیزین،
اونون قاسیرغاسینا، دالغاسینا وورغونام!

قوی دؤیسون یاغیش منی،
بوران منی، قار منی،
حیاتی بورانلاری دایم یاشادار منی.

ایسته‌میرم حیاتیم ساکیتجه بیر اوتاقدا
گلیب گئچسین لال کیمی...
ایسته‌ییرم دؤیوشم قایالارین باشیندا
دوشمنله قارتال کیمی.
باخچاداکی آرخ کیمی اؤتوب حزین نغمه‌لر،
آخماغی ایسته‌میرم.
سیاح اولوب حیاتا سئییرچی بیر نظرله
باخماغی ایسته‌میرم.

چاغلاماق ایسته‌ییرم داغدا شلاله کیمی،
سپیلمک ایسته‌ییرم چؤللره لاله کیمی.
دریا اولوب، نهر اولوب، چالخانماق ایسته‌ییرم،
گؤیلرده اولدوز کیمی من یانماق ایسته‌ییرم.
شیغیماق ایسته‌ییرم باشسیز کولکلر کیمی،
بسلنمک ایسته‌ییرم بوتون اورکلرده من
آرزو، دیلکلر کیمی.

بیر رنگی یوخ، گؤیلرین مین رنگینی سئویرم،
بیر گولو یوخ، گوللرین چلنگینی سئویرم.
من چیخماغا تپه یوخ، اوجا داغ ایسته‌ییرم،
حیاتی حیات کیمی یاشاماق ایسته‌ییرم،
یاشاماق ایسته‌ییرم!

آذربایجان - تورکیه

بیر آنانین ایکی اوغلو،
بیر آمالین ایکی قولو،
او دا اوُلو، بو دا اوُلو
آذربایجان – تورکیه

دینیمیز بیر، دیلیمیز بیر
آییمیز بیر، ایلیمیز بیر
عشقیمیز بیر، یولوموز بیر
آذربایجان – تورکیه

بیر میلّتیک، ایکی دؤلت
عینی آرزو، عینی نیت
هر ایکیسی جمهوریت
آذربایجان – تورکیه

بیردیر بیزیم هر حالیمیز
سئوینجیمیز – ملالیمیز
بایراقلاردا هیلالیمیز
آذربایجان – تورکیه

آنا یورددا یووا قوردوم
آتا یوردا کؤنول وئردیم
آنا یوردوم، آتا یوردوم
آذربایجان - تورکیه

بیچاق- قلم

وارلیق درگیسی‌نین ناشیری جراح- ادیب جواد هیئته

انسانا خیدمتدیر مرامین سنین،
سن عؤمرون بویونجا عؤمر اوزاتمیسان.
جراح بیچاغی ایله مین- مین خسته‌نین
آغری- آجیسینی کسیب آتمیسان.
خسته‌یله برابر سئویندین سن ده
جیسمانی بیر درده علاج ائدنده...

معنوی دردلرسه قالدی علاجسیز،
بس اونون درمانی نه ایمیش گؤرن؟
جراح بیچاغی ایله گؤردون کی، یالنیز
جیسمانی آغرینی کسه‌بیلرسن...

بیر خالقین معنوی آغریلارینا
علاجی، قارداشیم، قلمده گؤردون.
گوندوزلر بیچاقلا کسمک بیر یانا،
گئجه‌لر الینه قلم گؤتوردون.

یاریبا بؤلونموش آنا وطنین
بو گون سندن اومور دردینه ملهم.
قارداش، قوشالاشدی سیلاحین سنین؛
گوندوزلر بیچاقدیر، گئجه‌لر قلم.

سن سؤزه چئویردین اضطرابلاری،
یازدین، بیر حسرتدن مین درد گؤیردی.
الینده بیری‌نین آزار- بئزاری،
الینده بیر خالقین یوز ایللیک دردی.

گئجه ده، گوندوز ده هئی دوشونورسن
معنوی، جیسمانی آغریلارلا سن.
حکیم نسخه‌لری یازدین همیشه
خسته‌ن شفا تاپیب ساغالدی...

فقط،

ادیب قلمی ایله یازدیغین نسخه
بیر خالقین دردینه شفادیر البت!

یاز کی، بوتؤو ایدیک، پارالانمیشیق،
او تایدان دونیایا سسین اوجالسین.
یاز کی، قلمیندن سوزولن ایشیق،
وطندن وطنه بیر کؤرپو سالسین!

آنا دیلی

دیل آچاندا ایلک دفعه «آنا» سؤیله‌ییریک بیز
«آنا دیلی» آدلانیر بیزیم ایلک درسلیگیمیز
ایلک ماهنیمیز لایلایی آنامیز اوز سودویله
ایچیریر روحوموزا بو دیلده گیله-گیله
بو دیل-بیزیم روحوموز، عشقمیز، جانمیزدیر
بودیل- بیر-بیریمیزه عهد- پیمانمیزدیر

بودیل- تانتمیش بیزه بو دونیادا هر شئیی
بو دیل- اجدادیمیزین بیزه قویوب گئتدیگی
ان قیمتلی میراثدیر، اونو گؤزلریمیز تک
قوریوب، نسیللره بیز ده هدیه وئرک.

بیزیم اوجا داغلارین سونسوز عظمتیندن،
یاتاغینا سیغمایان چایلارین حیدّتیندن،
بو تورپاقدان، بو یئردن،
ائلین باغریندان قوپان یانیقلی نغمه‌لریندن،
گوللرین رنگلریندن، چیچکلرین ایییندن،
میل دوزونون، موغان‌ین سونسوز گئنیشلیگیندن،
آغ ساچلی بابالارین عاغلیندان، کمالیندان،
دوشمن اوستونه جومان او قیرآت‌ین نالیندان
قوپان سسدن یاراندین.
سن خالقیمین آلدیغی ایلک نفسدن یاراندین.

آنا دیلیم، سنده‌دیر خالقین عاغلی، حیکمتی،
عرب اوغلو مجنون‌ون دردی سنده دیل آچمیش.

اورکلره یول آچان فضولی‌نین صنعتی،
ای دیلیم، قدرتینله دونیالارا یول آچمیش.

سنده منیم خالقیمین قهرمانلیقلا دولو
تاریخی واراقلانیر
سنده نئچه مین ایللیک منیم مدنیتیم
شان- شهرتیم ساخلانیر.

منیم آدیم، سانیمسان،
ناموسوم، ویجدانیمسان!
میلّتلره، خالقلارا، خالقمیزین آدیندان
محبت داستانلاری یارادیلدی بو دیلده.
موسکووادا پوشکینه هیکل قویولان زامان
اونا آبیده قویدو بو دیلده شیروانی ده.
بو دیل - تانیتمیش بیزه بو دونیادا هر شئیی
بو دیل- اجدادیمیزین بیزه قویوب گئتدیگی
ان قیمتلی میراثدیر، اونو گؤزلریمیز تک
قورویوب، نسیللره بیز ده هدیه وئرک.

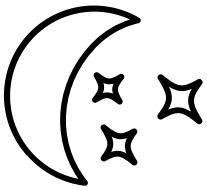

گئجه‌لر

سحرلریم – بویاسیز، گوندوزلریم – قورخوسوز
گئجه‌لریم – ناراحات، گئجه‌لریم – یوخوسوز.
باش‌باشاییق صبحه تک منیمله فیکیرلریم،
گئجه‌لره آچیلیر گیزلی- گیزلی سیرلریم.
ایندی من قیسیلمیشام گئجه‌لرین قوینونا
بویلانیرام ایچیمده گاه اوّله، گاه سونا.
گئجه‌لر – سیغناق یئریم، گئجه‌لر پناه یئریم،
گئجه‌لر بیر-بیری ایله دؤیوشن فیکیرلریم.
ایناناردی عاغیل دا اؤز ایچیمین سسینه
شیرین خیاللاریمینیومشاق موتکّه‌سینه
باش قویاردیم بیز زامان
خیالی گرچک کمی یاشایاردیم بیر زامان
ایندی قوربان وئرمه‌یه حاضیرام بیر یاد کیمی
مین- مین سحرلریمی، مین- مین
گوندوزلریمی
بیر آنلیق سکوتوما، بیر یوخوسوز گئجه‌مه
غم سکوتا دم توتور، گئجه‌لر سکوت غمه
آللاهین بال یوخوسو منه حرام گئجه‌لر
سورونورم گوندوزلر، یاشاییرام گئجه‌لر
آنام دئیردی: «اوغول، سن گئجه دوغولموسان
بلکه بونا گؤره ده گئجه قوشو اولموسان.»

ایمداد

گل- گل دئیه هیجرینده کمان تک مله‌دیم من
بیر عؤمرو سنین عشقینه قوربان ائله‌دیم من
آوسده طیفیلدین، نه غمین واردی نه دردین
دردیمله سنین گؤزلرینی سورمه‌له‌دیم من
حیسّیم سنه گل- گل دئدی، عقلیم دئدی گئت- گئت
بو قانلی دؤیوشدن منه ایمداد دیله‌دیم من
عشقیم ده قاخینج اولدو منیم باشیما هر گون
بیر عشقین اوجوندان نه قدر طعنه یئدیم من
اؤز حیسینی دوستاق ائله‌ین بختیار اولماز
اؤز عشقیمه، اؤز کؤنلومو زیندان ائله‌دیم من.

واختسیز آغاران ساچ

ساچلاریما دن دوشور، دن دوشور، یامان دوشور
هر باخاندا آنامین اوره‌گینه قان دوشور
بو آغ ساچلار، آی آنا، سنی درده سالماسین
ساچیمین آغلیغیندان قانین هئچ قارالماسین!
آلیشیرام گئجه‌لر ماسا آرخاسیندا من
ساچلاریم دا آغاریر، قلبیمین آتشیندن
سن دئمه کی، بالامین بلکه گیزلی غمی وار
واختسیز آغاران ساچین اؤزگه بیر عالمی وار
اؤلوم بئله غم دئییل بو حیاتی دویانا
من بو آغ ساچلاریملا اؤیونورم، آی آنا
قارا، شه‌وه ساچلاری طبیعت وئرمیش منه
من گووه‌نه‌بیلمیرم اونون بو تؤحفه‌سینه
زحمتی حیاتیمین ایلک بزه‌گی سانمیشام
آغ ساچلاری حیاتدا من اؤزوم قازانمیشام.

سهنده مکتوب

سهند، سؤزلریندن اودلار تؤکولدو،
اوخودوق شعرینی گؤز یاشلاریییلا.
آتا مالی کیمی یاریییا بؤلدو،
قارداش عینی دردی قارداشلاریییلا.

او آجی فریادلار، شیرین نفسلر
منیم ده کؤنلومون آهی، ناله‌سی!
قارداشیم، تبریزدن گلن بو سسلر
باکی‌نین سسی‌دیر، باکی‌نین سسی!

ییخیلار کناردان ایته‌له‌ننلر
تکانی یاراداق اؤزوموز گرک
یئنه ده "اولاریق همن خاک" اگر،
بیز اؤز ایچیمیزدن ایته‌لنمه‌سک.

خیردا تپه‌لری سئللر اویاندا،
اسر بو حمله‌یه داغلار دا زاغ-زاغ
بیز ده دردیمیزه آغلامایاندا
بیزیم یئریمیزه کیم آغلایاجاق؟

دئییرسن، سلاما جاواب آلمادین،
بولود توققوشماسا، بولودا نئیلر؟
منیم اؤز آدیمدیر سنین اؤز آدین،
اودو سو کئچیرر، اود اودا نئیلر؟

یوز ایل، یوز اللی ایل آغلادیق عبث،
آنجاق اریمه‌دی سینه داغلاری
قارداش، بیلمه‌دیک کی، گؤز یاشی دلمز،
آرزونون اؤنونده دوران داغلاری...

هاملئت دوغرو دئییب: "یا اؤل، یا دا اول!"
ای!... یاری جانینلا دئمه کی، وارسان.
غمین ده تامینی ایسته‌ین اوغول،
بس یاری وطنده نئجه یاشارسان؟

یازدین، عینی دردی یاشایاق باهم،
قارداش قارداشییلا هم‌فیکیر اولار.
سنین دوشونجه‌ندی منیم دوشونجه‌م،
دردلر بیر اولاندا فیکیر بیر اولار.

دئییرسن، یاریییا بؤلونلرین،
دردینی دؤنیادا بیر بیلمه‌ین یوخ.
بیز ده بؤلونموشوک، آنجاق بو دردی
اوجا کورسولردن هئچ بیر دئین یوخ.

دئییرسن، یاریییا بؤلونلرین،
دردینی دؤنیادا بیر بیلمه‌ین یوخ.
بیز ده بؤلونموشوک، آنجاق بو دردی
اوجا کورسولردن هئچ بیر دئین یوخ.

گوناهکار توتمایاق بوردا هئچ کسی،
دریلیب آیریلدیق بیز غونچا-غونچا
آنا دا سود وئرمیر، جیگرپاره‌سی
ناله‌لر قوپاریب آغلاماییینجا.

من دیزیمه دؤیوب زار-زار آغلادیم،
چؤللر گؤز یاشیمدان گؤلمه-گؤلمه‌دی
قرانیت داغلاری دلن فریادیم،
تک آراز چاییینی آشابیلمه‌دی.

دونیادا هر شئیین بؤتؤوو گؤزل،
یاریمچیق سعادت دوشمنین اولسون
منه غم وئرسن ده، یان بؤلمه، سن گل،
سئوینج وئریرسنسه... قوی یقین اولسون.

هانی؟... سورمادیلار - بس یاری جانیم؟
نیه اوجالتمیرسان عصیان سسینی؟
هله گؤرمه‌میشیک، آذربایجان‌ین
بیر یئرده، بیز بؤتؤو خریطه‌سینی...

VARLIQ واریق
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 40(2), ss. 73-87
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Sunuş:

Bahtiyar Vahapzade 100 Yaşında

Sevgili Okuyucular,
Büyük bir şeref ve mutlulukla elinizdeki bu sayımızı, yalnızca Azerbaycan edebiyatının değil, aynı zamanda tüm Türk Dünyasının gönüllerinde taht kurmuş olan büyük şair ve yazar Bahtiyar Vahapzade'ye ayırmış bulunuyoruz. Doğumunun 100. yılı vesilesiyle hazırladığımız bu özel sayıda, onun hayatını, edebi kişiliğini, fikir dünyasını ve eserlerindeki milli ruhu anmak ve anlamak istedik.

Bahtiyar Vahapzade, yalnızca çağdaş Azerbaycan edebiyatının parlak yıldızlarından biri değil; aynı zamanda milli duruşu, fikir cesareti ve halkının kaderine duyduğu derin sorumluluk hissi ile öne çıkan büyük bir şahsiyettir. O, Sovyetler Birliği'nin baskıcı rejimi altında yaşadığı dönemde de, Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesi yıllarında da, bu mücadele sonrası dönemde de aynı kararlılıkla ve azimle kalemini halkının hizmetine sunmuş, fikir ve sanat yoluyla direnişini sürdürmüştür. Ömrünün sonuna dek bölünmüş vatanın acısıyla yoğrulmuş, birleşik bir Azerbaycan umuduyla yaşamıştır. Bu acı, hasret ve umut onun eserlerine içtenlik ve derinlik katan temel duygular olmuştur.

Onun bu konudaki en güçlü şiirlerinden biri olan "Gülüstan" manzumesi, Azerbaycan'ın bölünmüşlüğüne karşı bir vicdan haykırışı, bir milli hesaplaşma olarak edebi tarihimizdeki yerini almıştır. Bu eserinde, Azerbaycan'ı ikiye bölenleri, halkını birbirinden koparanları açıkça eleştiren Vahapzade, hiçbir siyasi baskıdan çekinmeden, özellikle Güney Azerbaycan'ın sesi olmaya devam etmiş; Türk kimliğini yok etmeye çalışanlara karşı kalemiyle amansız bir mücadele vermiştir. Onun cesareti, yalın dili ve derin duyarlılığı, hem çağdaşlarına hem de yeni nesillere örnek olmuştur.

Ben, Bakü'deki öğrencilik yıllarımda bu büyük şahsiyetle iki yıl boyunca neredeyse her gün görüşme fırsatı ve onurunu yaşamış biri olarak, onun nasıl bir vatan aşığı, nasıl bir millet sevdalısı olduğuna bizzat tanıklık ettim. Konuşmalarının her satırında, vatanın bölünmüş kaderinden, Türk milletinin parçalanmışlığından bahsederdi. Ancak umudunu hiçbir zaman yitirmez,

geleceğe daima iyimser ve inanç dolu bir bakışla yaklaşırdı.

Vahapzade, duygusal yönü güçlü bir şairdi. Kolay etkilenir, çabuk hüzünlenir ama aynı hızla da sevinç duyabilirdi. Ne var ki bu duygusallığı, onu hiçbir zaman gerçeklerden uzaklaştırmaz, aksine toplumsal meselelerde çok daha keskin ve isabetli tespitler yapmasını sağlardı. O, yalnızca dış düşmanları değil, kendi milletine yabancılaşan, anadilinden uzak duran, kendi kimliğini inkâr eden insanları da sert bir dille eleştirirdi. Samimi ve içtendi; ne düşünüyorsa onu yazmaktan, ne hissediyorsa onu söylemekten hiçbir zaman çekinmezdi.

Vahapzade, sınırların kapalı olduğu dönemde dahi Güney Azerbaycan'daki şair, yazar ve aydınlarla bağlarını koparmamış, onlara moral veren, harekete geçmeleri için çağrıda bulunan öncü bir misyon üstlenmiştir. Şehriyar, Sehend, Sönmez, Savalan gibi Türkçe yazan Güneyli şairlerle mektuplaşmış, dergimizin kurucusu Prof. Dr. Cevad Heyet ile kardeşlik düzeyinde bir dostluk kurmuş, Bakü'ye gelen Güney Azerbaycanlı öğrencilere sevgiyle sahip çıkmıştır. Onun bu yönü, onu yalnızca bir şair değil, milli edebiyatın taşıyıcısı ve sözcüsü olarak da özel ve önemli kılmaktadır.

Bugün Tebriz'de, Tahran'da, Erdebil'de en çok ezberlenen, en çok sevilen ve hakkında en fazla konuşulan Kuzeyli şairlerin başında Vahapzade gelir. Belki ömründe özgürce Tebriz sokaklarını arşınlama imkânı bulamamıştır; ama onun şiirleri, Tebriz'in sokaklarında hâlâ yankılanmakta, her yaştan insanın yüreğine dokunmaktadır. Anadilinde eğitim hakkından mahrum bırakılmış milyonlarca Güney Azerbaycan Türkü için, Vahapzade'nin eserleri birer öğretici kaynak, birer milli bilinç kılavuzu niteliğindedir.

Ne yazık ki, Vahapzade'nin şiirlerinin Güney Azerbaycan'da defalarca basılmış olmasına rağmen, onun hakkında yayımlanmış bilimsel çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. İşte bu eksiği bir nebze de olsa gidermek amacıyla, bu sayımızda yer alan yazıları Arap harfleriyle yayımlamayı uygun bulduk. Çünkü inanıyoruz ki Bahtiyar Vahapzade gibi bir şahsiyet, yalnızca bir özel sayıyı değil, onlarca hatta yüzlerce çalışmayı ve kitabı hak etmektedir.

Bu vesileyle Azerbaycan'ın ve Türk milletinin vicdanı ve kalemi olmuş bu büyük şairimizi doğumunun 100. yılında bir kez daha rahmet, saygı ve minnetle anıyor; Ulu Tanrı'dan ona rahmet diliyoruz.

Dr. Mehmet Rıza HEYET
Varlıq Dergisi Baş Editörü

وارلیق

VARLIQ

Dil, Edebiyat, Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi
Dil, Ədəbiyyat, Cəmiyyət və Mədəniyyət Araşdırmaları Dərgisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies

İkinci Dönem, Sayı: 2025: 40(2)

İÇİNDƏKİLƏR

Ərəb Hərfli Bölüm

Dr. M. Rıza HEYET
Sunuş: Bəxtiyar Vahabzadə 100 Yaşında 7

Mərhum Prof. Dr. Cavad HEYƏT
Bəxtiyar Vahabzadə'nin Həyatı və Yaradıcılığı 9

Prof. Dr. Rafael HÜSEYNOV
Gələcəyi Qaçılmaz Olan Umulan Sabahlar 23

Prof. Dr. Nizami CƏFƏROV
Bəxtiyar Vahabzadə yaxud Millətin Şairi 39

Prof. Dr. Eynulla MƏDƏTLİ
Bəxtiyar Vahabzadə Milli Təfəkkür və Mübarizə Şairi 51

Mərhum Prof. Dr. Bəxtiyar VAHABZADƏ
Çingiz Aytmatov'a Məktub 63

Doç. Dr. Esmira FUAD
Bəxtiyar Vahabzadə'nin İctimai-Fəlsəfi Dünyasına Qısa Bir Baxış 73

Bəxtiyar VAHABZADƏ
Seçilmiş Şeirlər 89

Latın Hərfli Bölüm

Dr. M. Rıza HEYET
Sunuş: Bəxtiyar Vahabzadə 100 Yaşında 111

Elmi Şura / Bilim Kurulu

(Alfabetik)

Merhum Dr. Arif ACALOĞLU
Yeditepe Ü. Antropoloji Bölümü
İstanbul/Türkiye

Prof.Dr. Yavuz AKPINAR
Ege Ü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
İzmir/Türkiye

Prof.Dr. Gülşen Seyhan ALIŞIK
Marmara Ü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
İstanbul/Türkiye

Prof.Dr. Nuşabə ARASLI
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Ədəbiyyat
İnstitutu, Bakı/Azərbaycan

Doç.Dr. Abdulkadir ATICI
Kırklareli Ü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve
Edebiyatları Bölümü, Kırklareli/Türkiye

Prof.Dr. F. Sema Barutcu ÖZÖNDER
Ankara Ü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Bölümü Başkanı, Ankara/Türkiye

Prof.Dr. Səməd BAYRAMZADƏ
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Şərqşünaslıq
İnstitutu Güney Azərbaycan Şöbəsi Müdiri,
Bakü/Azerbaycan

Dr. Behruz BİGBABAİ
Tabatabai Ü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Tahran/İran

Prof.Dr. Sonel BOSNALI
Namik Kemal Ü, Fransız Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Tekirdağ/Türkiye

Prof.Dr. Nizami CƏFƏROV
Azərbaycan Atatürk Araşdırma Mərkəzi
Direktoru; BDU Dilçilik Bölümü Başqanı

Dr. Muhittin ÇELİK
İnönü Ü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Malatya/Türkiye

Dr. Şəfəq ƏLİBƏYLİ
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Nizami adına
Azərbaycan Ədəbiyyat Muzeyi, Uluslararası
İlişkiler Şöbəsi Müdiri

Prof.Dr. Melek ERDEM
Ankara Ü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Bölümü, Ankara/Türkiye

Prof.Dr. Əfzələddin ƏSGƏROV
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Folklor
İnstitutu, Türk Xalqları Folkloru Şöbə Müdiri,
Bakı/Azərbaycan

Prof.Dr. Əli ƏSKƏR
Karabük Ü, Uluslararası İlişkiler Bölümü,
Karabük/Türkiye

Merhum Prof.Dr. Ramiz ƏSKƏR
Bakı Dövlət Universiteti, Türk Xalqları
Ədəbiyyatı Kafedra Müdiri, Bakı/Azərbaycan

Dr. Alirıza GOÇİ
Arkeolog, Ankara/Türkiye

Doç.Dr. Saime Selenga GÖKGÖZ
Hacettepe Ü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
Enstitüsü, Ankara/Türkiye

Akademik Prof.Dr. İsa HƏBİBBƏYLİ
Azərbaycan Elmlər Akademiyası Prezidenti
Bakı/Azərbaycan

Prof.Dr. Rafael HÜSEYNOV
Azərbaycan Elmlər Akademiyası Nizami adına
Azərbaycan Ədəbiyyat Muzeyi Direktoru,
Bakı/Azərbaycan

Doç.Dr. Atilla JORMA
Uluslararası Vizyon Üniversitesi,
Gostivar/Makedonya

Akademik Prof.Dr. Muxtar İMANOV
Azərbaycan Elmlər Akademiyası Folklor
İnstitutu Direktoru, Bakı/Azərbaycan

Prof.Dr. Hüseyin KARAMELİKLİ
Karabük Ü, İktisat Bölümü, Karabük/Türkiye

Akademik Prof.Dr. Teymur KƏRİMLİ
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Füzuli adına
Əlyazmalar İnstitutu Direktoru, Bakı/Azərbaycan

Doç.Dr. Paşa KƏRİMOV
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, Elmi İşlər Üzrə Direktor Müavini, Bakı/Azərbaycan

Dr. Gülcan KIZILÖZEN
İnönü Ü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Malatya/Türkiye

Prof.Dr. Gülsüm Killi YILMAZ
Ankara Ü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara/Türkiye

Ord.Prof.Dr. Yaqub MAHMUDOV
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Abbasqulu Ağa Bakıxanov adına Tarix İnstitutu Direktoru, Bakı/Azərbaycan

Prof.Dr. İbrahim MARAŞ
Ankara Ü, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, İslam Felsefesi Anabilim Dali, Türk Düşünce Tarihi Bilim Dalı, Ankara/Türkiye

Dr. Tohid MELİKZADE
Azad İslam Ü, Urmiye/İran

Prof.Dr. Nadir MƏMMƏDLİ
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Nəsimi Adına Dilçilik İnstitutu Direktoru, Bakı/Azərbaycan

Prof.Dr. Vidadi MUSTAFAYEV
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Şərqşünaslıq İnstitutu, İran Tarixi və İqtisadiyyatı Şöbəsi Müdiri, Bakı/Azərbaycan

Prof.Dr. Qəzənfər PAŞAYEV
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu, Baş Elmi İşçi,
Bakı/ Azərbaycan

Prof.Dr. Muhammed Salih RASEKH
Belx Üniversitesi, Dil ve Edebiyat Fakültesi, Deri Dili ve Edebiyatı Bölümü, Belx/Afqanistan

Prof.Dr. Asif RÜSTƏMLİ
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Ədəbiyyat İnstitutu Publisistika Şöbəsi Müdiri, Bakı/Azərbaycan

Prof.Dr. Əkrəm RƏHİMLİ
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Şərqşünaslıq İnstitutu, Güney Azərbaycan Şöbəsi, Bakı/Azərbaycan

Doç.Dr. Selcan Sağlık ŞAHİN
Ankara Ü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara/Türkiye

Prof.Dr. Mahmut SARIKAYA
Ahi Evran Ü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kırşehir/Türkiye

Prof.Dr. Yalçın SARIKAYA
Giresun Ü, İİB Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Giresun/Türkiye

Prof.Dr. Berdi SARIYEV
Ankara Ü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Böl., Ankara/Türkiye

Doç.Dr. Səadət ŞIXIYEVA
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Şərqşünaslıq İnstitutu, Bakı/Azərbaycan

Celil YAKUPZADE
Kamu Yönetimi Uzmanı, Araştırmacı
Kerec/İran

Prof.Dr. Orhan YAZICI
İnönü Ü, Yeniçağ Tarihi ABD Başkanı
Malatya/Türkiye

Yayın Qurulu / Redaksiya Heyəti
(Alfabetik)

Dr. İbrahim ARIKAN, Dr. Toğrul ATABAY, Ekber AZAD
Haydar BAYAT, M. Rıza GOÇİ, İsmail HADİ
Dr. Emad HAZRETİ, Dr. M. Rıza HEYET
Hasan Mecidzade SAVALAN, Dr. Pervane MEMMEDLİ,
Kerim Meşruteçi SÖNMEZ, Hüseyin Muhammedhani
GÜNEYLİ, İbrahim RAMAZANİ, Hasan RAŞİDİ
Abbas ŞADMEND, Dr. Ata ŞAHİT Alirıza SARRAFİ

Dil Editörleri / Dil Redaktorları
Azerbaycan Türkçesi-Farsça: Dr. M. Rıza HEYET
İngilizce: Derya ERBİRSİN
Rusça: Prof.Dr. Gülsüm Killi YILMAZ
Türkiye Türkçesi: Merve KARGALI

Tasarım / Dizayn
Abbas ŞADMEND

Web ve Teknik İşler
Emad HAZRETİ

وارلیق

VARLIQ

Dil, Edebiyat, Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi
Dil, Ədəbiyyat, Cəmiyyət və Mədəniyyət Araşdırmaları Dərgisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies

İkinci Dönem, Sayı: 2025: 40(2)

Qurucu/ Kurucu
Merhum Prof.Dr. Cavad Heyet

Sahibi ve Baş Editörü / Baş Redaktoru
Dr. M. Rıza Heyet

Yazışma Adresi
Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sıhhiye, Ankara

E-posta
varliqdergisi@gmail.com; varliq@varliq.org

Web
www.varliq.org

Matbaa
Step Dijital

ISSN
2149-7257

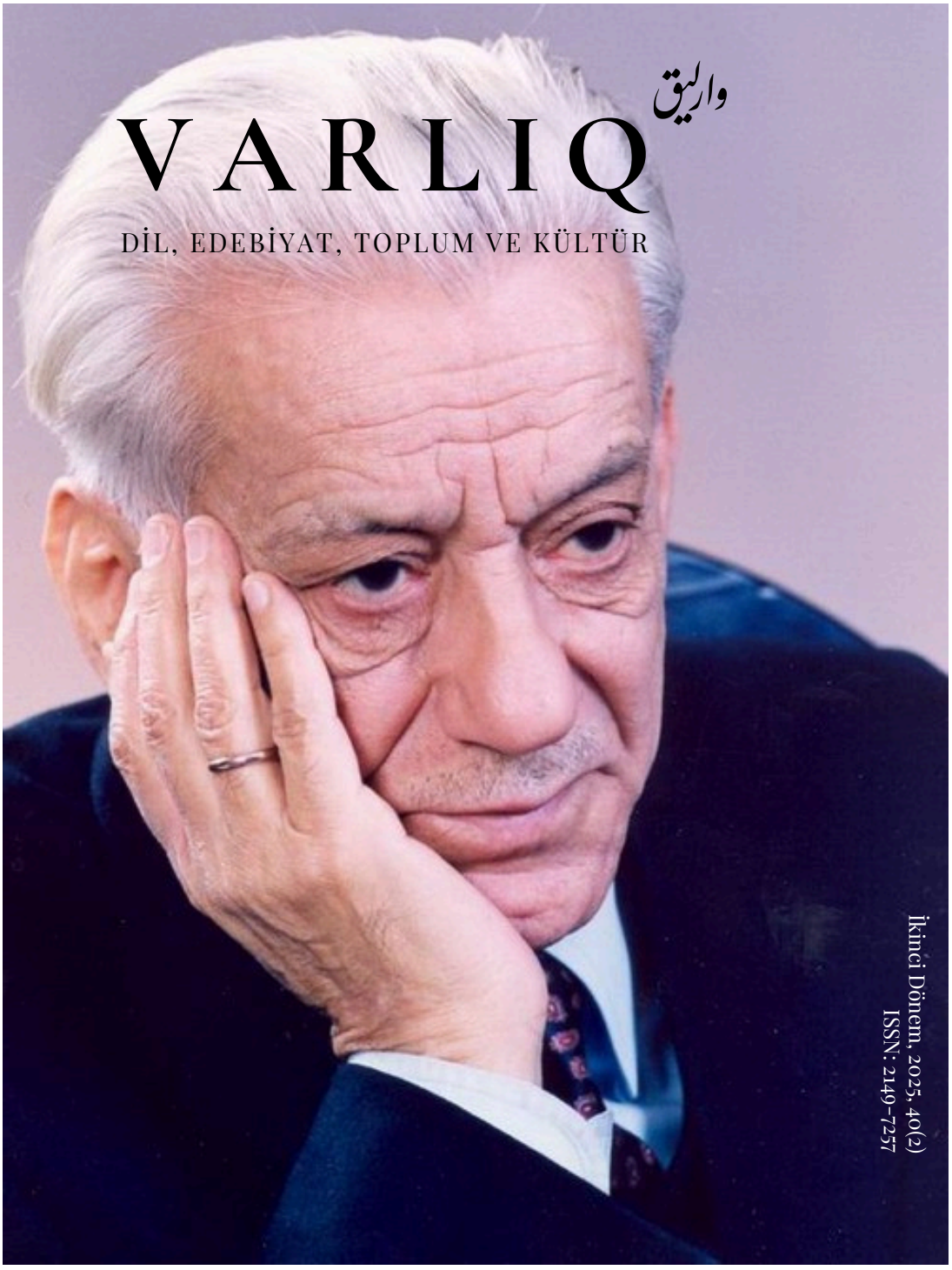

VARLIQ

واریق

DİL, EDEBİYAT, TOPLUM VE KÜLTÜR

İkinci Dönem, 2025, 40(2)
ISSN: 2149-7257